JOH. NICOLAI FUNCCII

Marburgenſis

DE

PUERITIA LATINÆ LINGUÆ

TRACTATUS,

Quo

Priſcus Sermonis Romani, ad uſque Bellum Punicum ſecundum, examinatur ſtatus, & diverſa Veteris Latii monumenta illuſtrantur.

MARBURGI CATTORUM

Ex Typographia PHIL. CASIM. MüLLERI

Academ. Typogr.

Anno: cIↄ Iↄ ccXX.

VIRO AMPLISSIMO, CONSVLTISSIMO ET EXCELLENTISSIMO,

DOMINO

CORNELIO VAN DEN VELDE,

J. V. D. ET PANDECTARVM
IN ACADEMIA MARBVRGENSI
PROFESSORI LONGE CELEBERRIMO,

PRÆCEPTORI, PATRONO, FAVTORI SVO,

ÆTERNVM VENERANDO;

NEC NON

VIRO NOBILISSIMO ET CONSVLTISSIMO,

DOMINO

GEORG. ENGELHARDO SPEIRMANN,

DICASTERII MARBVRGENSIS ARCHIVARIO
ET ASSESSORI DIGNISSIMO,

PROAVUNCVLO, PATRONO ET STVDIORVM PROMOTORI SVO,

FILIALI OBSEQVIO PROSEQVENDO,

SCHEDIASMA ACADEMICVM
DE PVERITIA LATINÆ LINGVÆ
SACRVM ESSE VOLVIT

J. N. F.

SACRAR. ET HVMANIOR. LIT. CVLTOR.

DEDICATIO.

Credo ego Vos, VIRI MÆCENATES, cum aliis maximopere duo mirari, quid sit, quod tanta Eruditissimorum frequentia, eorundemque infinitis propemodum, ut fieri passim observamus, in qualibet disciplina commentationibus solidissimis, extantibus nunc, ausus fuerim insuper aliquod scriptum luci dare publicæ; Atque etiam quod istud Vestris dicatum nominibus spectatissimis nullius dubitaverim tueri adversus calumnias eorum, qui vel propter inscitiam vere judicare non possunt, vel propter malevolentiam &, quæ ubivis jam obtinet, summam invidiam, de scriptis aliorum recte sentire nolunt.

Ut verum fatear, ab scribendo alienus atque adeo literas abhorrescens animus mihi nunquam fuit: quod videbatur habere me sat numero multa bonorum exempla, quibus utique licere putabam id facere mihi, quod illi fecerunt. Et quamvis jugiter aures percrepuerit tritum: nihil jam dici, quod non dictum sit prius; *tamen stimulum simul addidit etiam Poetæ: Æquum esse*

- - - Cognoscere atque ignoscere
Quæ veteres factitarunt, si faciunt novi.

Sed quin hactenus aliquid cum orbe Literato communicare instituerim, rationes fuere, quas VOBIS cum pene omnes norunt. Quare ad hoc edendum quoque non nisi invitus & ægerrime inducor.

Semestre est quod currit, ac longius paulo temporis spatium, quo

quo diatribe per otium abs me conscripta de origine Latinæ linguæ *in manus pervenit aliquorum, opinato citius & intempestive, ut solet id genus hominum, istam quasi paradoxam diffamantium; eaque proin fata vidit proxime, ut vel sua sponte prorepta lucem fugere amplius nullo modo potuerit, verum, ad faciendam omnibus bonis doctisve judicandi facultatem, Giessæ jam exercere prelum inceperit. Quæ cum his nundinis exspectaretur fore perfecta, interea temporis in id ego omnem impendi operam, ut quasi accendatur ipsi facula quædam, pertractione altera* de pueritia Latinæ linguæ; *simul atque etiam illis, qui amant posteriora communiter miscere prioribus, largiatur ultro, Græciam reapse Magistram fuisse linguæ, cujus in origine ista nuper Celto-Scythiam ipsamque Germaniam Matrem fuisse videbant, assertum, quasi aliquid novi redoleat, usque adeo nostrum mirabantur & tantum non falsitatis incusabant.*

Neque mihi cur VOBIS potissimum istud schediasma inscriberetur, causa procul petenda fuit. Ecquibus quam vobis plus debeo? PATRONI OPTVMI! Quibus vitam, memet ipsum meaque studia magis probarem atque VOBIS? Quorum Alterum Hospitem & Fautorem ut Eruditionis summæ fama longe celeberrimum, ita beneficentissimum; Alterum, quoad longissime mens mea potest respicere spatium præteriti temporis, labentis familiæ nostræ Tutamen atque Solatium, meique à tenerrimis unguiculis amantissimum; Ambos in hunc usque diem, ut nunquam deessent conspicua humanitatis & benevolentiæ testimonia, Auctores deprehendo & Promotores studiorum, quæ magis magisque in dies consilio & liberalitate insigni juvare & mihi jamjam in periculosissimo literarum stadio currenti addere calcaria dignati fuere.

Hinc ipse ego, qui nihil magis unquam in votis habui,

quam

quam fructus proferre tandem aliquando studiorum, ex quibus voluptas ad VOS qualiscunque pervenire possit, beneficiorum valde immemor esse viderer, nisi quamlibet occasionem ambabus, quod ajunt, amplectar ulnis, Vestra quæ, MÆCENATES, in me merita collaudare publice & meam erga VOS, contrà summam observantiam aliquo genere officii declarare, sensumve tenerrimum aliquatenus saltem testari queam.

Illud oro atque rogo VOS, perexiguum hoc & ex pulvere profectum specimen, at solenne, quod VOBIS consecratum exhibeo, gratæ mentis & obsequiosæ pietatis documentum, qua consuestis, gratia & benevolentia accipiatis & Vestri duntaxat dulce mihi relinquatis nomen Clientis.

D. T. O. M. VOS incolumitate perpetua & stabili felicitate conservet quam clementissime: ut opera vestra diu gaudeat Res civilis & literaria Vestroque saluberrimo patrocinio omnes boni juventur. Vivite MÆCENATES, lætamini ter & amplius atque Valete.

DE PUERITIA LATINÆ LINGUÆ TRACTATUS.

Cap. I.

DE GRÆCA LINGUA LATINÆ MAGISTRA CUJUS OPE LITERIS ILLA PRIMUM INITIATA FUIT.

§. I.

Latina lingua originitus barbara, adeoque ſimilis auctoribus ſuis, 2. *Qui ex variis nationibus in Italia confluxerunt* 3. *Et varias linguas variasque dialectus habuere.* 4. *Hos inter eminebant Aborigines barbari, quibuſcum ex Græcia ſe conjungebant poſt alias gentes politiores aliæ.* 5. *Unde Græcia vel merito ſuo deprædicanda Latinorum Magiſtra.* 6. *Quibus ſcripturæ notitiam primo & literarum formas communicavit,* 7. *De origine literarum alii ſentiunt aliter atque alii.* 8. *Sed vana diſceptationis ac totius controverſiæ cauſa.* 9. *Moſaica omnium, quæ nunc quidem proſtant, monumentorum eſſe antiquiſſima, neque tamen inde ſequi nihil omnino ante Moſen literis exaratum fuiſſe.* 10. *Nec rationem obſtare, quin primus mortalium Adamus dicatur inveniſſe quandam ſcriptionem;* 11. *Sed valde imperfectam, ſignis quibuslibet velut hieroglyphicis tantum animi ſenſa exprimens,* 12. *Hanc in longe diſſitas regiones magna populorum migratione invectam, ab aliis excoli magis magisque, ab aliis prorſus negligi & darier oblivioni poſtmodum cœpiſſe.* 13. *Cumprimis Hebræos ſeu Phœnices ſcripturæ elementa literasque ad quasvis componendas voces tradidiſſe.* 14. *Quas Græcis poſtea Cadmus Phœnix,* 15. *Et Græci Latinis reliquerunt.* 16. *Numero eodem eademque forma,* 17. *Ut ex Claſſicis utriuſque Linguæ Auctoribus patet.*

 18. *Si-*

8. Signis etiam ſeculo noſtro convenientibus. 19. *Ad cujus rei memoriam aliquando Latini elementa ſua Græco vocarunt nomine.* 20. *Et ab antiquiſſimis temporibus ſcripturæ genus, quod* βουστροφηδὸν *audit, ſecuti fuere.*

I.

QUod dici vulgo ſolet, nihil ſimul natum & perfectum eſſe, in linguis propemodum omnibus, & illa cumprimis, quam præ manibus tractandam habemus, Latina ſat ipſo eventu comprobatum videmus. Quando originem ejus nobiſcum perpendere nuper incœpimus; utique cruda puerperia & multis modis infecta & aſpectu fœda ſiſtebatur proles, quæ non potuit non per omnia barbaris incomtisque parentibus ſuis Teutonibus ſimilis fuiſſe. Iſti videlicet primitus haud multam elegantiæ & ſermonis facilitati dederunt operam: ſed priſtina & ſolita ſimplicitate ſua horridis utplurimum aſſuefacti vocibus, mage delectabantur armis, atque ſtudiis, Marti plus tribuerunt quam Arti; ac rebus præclare geſtis florere, quam præclaris ipſi facta aliorum encomiis ad nauſeam uſque commendare maluerunt.

II.

Primos è Germania colonos in Italiam veniſſe alibi prolixe demonſtratum ivimus: Qui quidem, ut facilis conjectura eſt patrium ſermonem non alium portare ſecum potuere. Sed erat tum ea ipſa terra variorum ex variis tractibus confluentium populorum peramabile receptaculum, communis omnium ac pro tempore ſatis ampla domus: *Sicanis*, *Siculis*, *Umbris*, *Liguribus*, *Oſcis* aliis è vaſta Celto-Scytharum regione *Aborigines* primos Italiæ incolas ſubſequentibus; ex Græcia *Pelasgis* advolanti-

volantibus; ex Arcadia *Oenotris* in partem regionis inferiorem profectis; *Tyrrhenis* atque *Lydis* belli Trojani temporibus ex Asia in Hetruriam venientibus: ut cæteros nunc alto prætermittamus silentio, neque satis ante hoc agere acta vel sæpius recocta delicato B. L. palato, ad summum, quod inde sequi solet, fastidium obtrudere videamur.

III.

Omnibus his si non lingua, certe dialectus diversa erat. Liceat vel paucula mihi de *Tuscis* atque *Oscis* in medium proferre, quibus judicium de aliis haud difficulter aliquis ferre poterit. Clarissimis *Etruscorum*, qui etiam Tusci & Tyrrheni & Rhasenæ vocantur, linguam ab ista Romanorum veterum & Aboriginum fuisse diversam, LIVIUS a) docet, ubi de Marco Fabio Cæsone: *Etruscisque literis eruditus, linguam quoque Etruscam probe noverat. Servum ei comitem fuisse nutritum una, eaque haud ignarum linguæ quidem.* Atque etiam mira quædam & aliena eorum vocabula nobis Grammaticorum industria conservavit, quibus utut obscurioribus fragmentis sermonem ipsum ceu ex ungue leonem cognoscere licet. Ita *arse verse* Tuscorum lingua *averte ignem* significabat; b) *Fala* cœlum, c) *Lana* vestimenti genus habitus duplicis, d) *Mantisa* additamentum, quod ponderi adjicitur, e) *Subulo* tibicen, f) &c. Id vero minus alicui mirum videbitur, cum relatum legent, istos primum ex Lydia aliis diverso loco advenisse. Non item *Osci* Campaniæ & Latio propiores *Volsci*, ejusdem atque Aborigines vetustissimæ Germanicæ gentis propago. Sed & istos aliter quam Latini, vel, qui iidem sunt, Aborigines memorati locutos fuisse FESTUS POMPEIUS g) testis

a) Histor. Rom. lib. 9. c. 36. b) FESTUS in hac voce apud Gothofredum pag. 255. c) ibid. p. 286. d) ibid. pag. 304. e) ibid. p. 313. f) ibid. p. 452.

g) testis est. Neque pœnitebit paucula istorum vocabula recensere, quæ Opica seu Osca aliter atque Latina lingua sonant: *Cascus*, Vetus. h) *Casnar*, Senex. i) *Dalivus*, Insanus, k) *Famel*, Servus. l) *Mamers*, Mars. m) *Masius*, Majus, n.) *Medix*, Magistratus. o) *Multa*, pœna pecuniaria. p) *Petora* Quatuor. q.) *Pipatio*, Clamor plorantis. r) *Pitpit*, Quidquid s) *Sollum*, totum. t) *Veja*, Plaustrum. v) *Vagulus*, Annulus. x) &c.

IV.

Præ cæteris vero tum Aborigines eminebant, ad quos proin populi debiliores plerique accesserunt, ac in unam quasi cum istis coaluere gentem Latinam, ita primum à Latino quodam Aboriginum Rege post bellum Trojanum & Æneæ in Italiam adventum proxime vocatam. Atque etiam lingua eorum pedetentim abolita, invaluit tantum, quam dixi cum Aboriginibus è Celto-Scythico-Germanis parentibus ortam ac propagatam in Italia fuisse, Latina vetus barbara, inculta & subsecuti elegantioris ævi delicatis auribus molesta & horrida. Usque quo aliæ super alias advenerunt Græcorum coloniæ, Oenotri, Ausones cæterique per Bruttios, Calabros, Campanos diffusi, unde pars illa magnæ Græciæ nomen sortita legitur. Sic enim Latinitas sensim sine sensu Græcorum opera literis & genere quodam scripturæ adaucta; ab his rudimenta scientiarum & artes fundatæ passim & excultæ fuerunt. Tandemque ludos

g) In voce *Oscum*, ubi ex Titinii antiqui poetæ fabula verba adfert: *Qui Osce & Volsce fabulantur: Nam Latine nesciunt.* Confer. DES. ERASMI Adag. chiliad. 4. cent. 4. num. 81. h) FESTVS in hac voce apud Gothofredum pag. 264. i) ibid. pag. 43. & 264. k) ibid. p. 277. l) ibid. p. 287. m) ibid. p. 310. n) ibid. p. 308. o) ibid. p. 322. q) ibid. p. 365. in voce *petoritum.* r) ibid. p. 368. s) ibid. p. 368. t) ibid. p. 439. in voce *Solitaurilia.* v) ibid. p. 472. x) ibid. p. 477.

ludos aperuere literarios & gymnasia, quibus studia humanitatis ipsamque Græcam linguam inculcabant Romanæ juventuti; usque adeo, ut illa ubivis Eruditorum esse vernaculam dignata & ad felicissimam Augusti Imperatoris ætatem traducta, nec sine applausu conservata celebretur. Quo sensu jam tum ille magister amorum y) cecinit:

Nec tibi sit mirum, Græca rem nomine dici:
Itala nam tellus Græcia major erat.

Et MARCUS TULLIUS z) qui literis Græcis probe institutus, ipso fatente Apollonio Oratore a) eruditionem & eloquentiam, quæ sola bonorum Græcis relicta erant, Romam accedere fecit, disertis non veretur pro concione dicere: *Erat Italia tunc plena Græcarum artium ac disciplinarum.* Quibus cum etiam Pater in historia Romana ipse LIVIUS b) consentit, ubi *nec Tarentini modo*, inquit, *oraque illa Italia, quam majorem Græciam vocant, ut linguam ut nomen secutos crederes.* Quod quamvis in Latio tunc etiam Græcas colebant literas, præcise tamen ad Tarentinos, Rheginos & Neapolitanos, Græcanizantes civitates restringendum esse videtur. c)

V.

Ergo lingua Latina, cujus matrem fuisse Germaniam, peculiari dissertatione non ita pridem docuimus, magistram habuit Græciam, ejus postquam coloni transfretarunt in Italiam. Magistra linguæ Latinæ istius adhuc rudis admodum & barbaræ fuit Græcia primo, cum literarum & novæ scripturæ invexerit usum; deinde, quod sermonem ad scholas & universa

y) OVIDIUS Fastor. lib. 4. z) Orat. pro A. Licinio Archia poëta. a) Apud PLUTARCHUM in vita Ciceronis. b) Histor. Lib. 31. cap. 7. Confer. PLINIUS hist. natur. lib. 3. c. 10. FESTUS in *major. Græcia.* c) Confer. CHRIST. CELLARII de fatis Latinæ Linguæ dissertatio §. 11.

literarum studia successu temporis ita deflectere fuerit aggressa: uti Latium ipsum magnam partem Græcis occupatam coloniis, post frequens istud populorum, artis quoque & literarum suscepisse commercium, quam certissime appareat.

VI.

Quoad scriptionem & literarum formas, unde postmodum omnis scientia & eruditio profecta, quærere nonnemo posset, nec immerito, nostra innixus hypothesi: num ante Græcorum adventum, primis Italiæ colonis, quos è Germania ortos fuisse probavimus dudum, Scripturæ genus omne prorsus ignotum fuerit: cum probabiliter Adamus ipse habeatur literarum inventor, quas dein Noachus æque ad omnes nationes propagasse necessario dicendus sit? Responsio in promtu est, quando materiam isthanc de prima literarum & scriptionis origine maxime controversam ad incutem revocaverimus.

VII.

Nihil à scriptoribus magis investigatum ac minus deprehensum, quam literarum primordia; nihil magis intricatum, quam progressus; nihil in quo plures magisque invicem oppugnantes sententiæ occurrunt, atque hæc ipsa, quam nostram nunc fecimus, tractatio venit. In causa partim vetustas est, quæ cimmerias pene his rebus offudit tenebras & omnibus disputandi locum suppeditat: partim, quæ inde provenit, ipsa est nimia scriptorum multitudo: quos secuti erroris incauti cumprimis neoterici huc illuc ceu per tot fluctuum casus jactati & syrtibus aliquando miseri percussi toti quanti in partes abierunt. PLINIUS equidem d) cum in stupore literarum inventorem invenire nullum potuerit, quo vetustior non proderetur, æternum cum mundo esse literarum usum, omni destitu-

d) Histor. natur. lib. 7. c. 56.

destitutus asserti ratione, concludit. Velimus audire Judæos, extra omne dubium ipse *Deus* æternus & omnipotens & sapientissimus literarum inventor est: quas mundo concreatas & statuta divina cum novem reliquis, quas enumerant, rebus, inter luces in vespera Sabbathi creata; imò ante mundum conditum coram Deo legem literis igneis nigris dorso ignis candidi fuisse inscriptam, æstuoso conamine haud verentur nugari. Multi *Adamum*, pro ea, qua præditus erat, artis & rerum cognitione, primum animi sensa cœpisse figuris signare, tradunt, e) JOSEPHVS Judæus & ex eo POLIDORVS VIRGILIVS, LVDOVICVS VIVES, JOHANNES ANNIVS ille totus mendaciis consutus Berosi interpres & alii voluere literas fuisse primum à *Setho* Adami filio inventas; PHILO ab *Abrahamo*; *Saturnum* apud Latinos pro literarum inventore habitum fuisse scribit D. CYPRIANVS Martyr. f) *Parcis* id tribuit HYGINVS Augusti libertas. g) Alii ex *Ægypto* primitias literarum arcessunt & *Hermetem* sive *Mercurium* inventorem venditant. Sic PHILOBIBLIVS h) τῶν ὑφ' ἥλιον

e) τούτου τέχναι καὶ γράμματα. *Hujus sunt artes & literæ*: inquit SVIDAS in voce Ἀδάμ. Sed is sibi parum constat alibi alium secutus auctorem & modo Sethum literarum inventorem dicit, ubi: Θεὸν, τὸν Σὴθ οἱ τότε ἄνθρωποι προσηγόρευον, διὰ τὸ ἐξευρηκέναι τά τε Ἑβραϊκὰ γράμματα, τάς τε τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. *Sethum illius ætatis homines Deum vocabant, eo quod & Hebraicas literas & Stellarum appellationes invenisset.* Modo Abrahamum earundem vocat auctorem, ipse suæ immemor sententiæ: Ἀβραὰμ ὁ πρῶτος ἐν πατριάρχαις εὗρεν ἱερὰ γράμματα, καὶ γλῶσσαν ἐμηχανήσατο, ἧς Ἑβραίων παῖδες ἐν ἐπιστήμῃ ἐτύγχανον, ὡς ὄντες τούτου μαθηταὶ καὶ ἀπόγονοι. *Abraham Patriarcharum princeps invenit sacras literas, linguamque eam excogitavit, cujus Hebræi fuere periti ut ejus discipuli & posteri.* f) Tract. 4. de Idolorum vanitate. g) Fabula 277. & ultima. h) In prœmio ad Sanchoniathonem, apud EVSEBIVM Præpar. Evang. l. 1. c. 9. Confer. DIODORVS SICVLVS. biblioth.

ἤλιον γεγονότων πρῶτός ἐστι Τάαυτος ὁ τῶν γραμμάτων εὕρεσιν ἐπινοήσας καὶ τῆς τῶν ὑπομνημάτων γραφῆς κατάρξας. Hunc vero Taautum Ægyptia voce eundem esse, quem Græci Ἑρμῆν, Latini Mercurium vocant, ipse Philo subjungit. i) Nec desunt, qui ab *Æthiopibus* literas excogitatas primum, inde ad Ægyptios eorum colonos denique ad cæteras gentes pervenisse credunt. k) Plerique hodienum & maximi homines putant literas à *Mose* traditas Hebræis, ab Hebræis Phœnicibus tandem aliis nationibus: ad quas vel novarum sedium cupidi vel commerciorum causa navigarunt. l) At JOSEPHVS SCALIGER m) quovis pretio contendit, Phœnicias literas diu ante Mosen in usu fuisse, ac eas olim Hebræos, nunc Samaritanos retinere: quarum formas in numismatibus, quæ hodie in Tyri & Sidonis regionibus effodiuntur è ruinis, adhuc superesse fatetur. Linguam etenim Hebraicam censet eandem esse, quæ Chananæis

---

biblioth. lib.3. CORN. TACITVS Ann. lib. 11. *Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant & antiquissima monimenta memoria humana impressa saxis cernuntur: & literarum semet inventores perhibent.* E recentioribus vide, qui instar omnium est, ATHAN. KIRCHERVM in Oedipo Ægyptiaco, immensi Laboris opere. i) Confer. HYGINVS fab. 143. & PHORNVTVS de natura Deorum cap.15. k) Vid. DIODORVS l.c. l) Inter alios JOH. OWENVS Theologumenon lib. 4. cap. 3. à pag. 281. JOH. CHRISTOPHORVS ARTOPOEVS de Literarum & speciatim Græcarum origine dissert. Argentorati 1694. in 4. edita. THOMAS GOODWINVS Mose & Aarone lib. 6. c. 7. Ubi tamen Celeberr. J. H. HOTTINGERVS Nepos, Fautor & olim Præceptor meus pie colendus eruditissimis observationibus recte monet: Mosen antiquissimum scriptorem esse, cujus monumenta ad manus nostras pervenerunt, satis firme asseri. Neque tamen interim negandum jam ante Mosen artem scribendi cognitam fuisse. Quæ suis rationibus corroborata, cum liber nunc in omnium manibus versatur, loco citato legere quisque potest. m) In epistola ad Ricardum Tamisonum.

næis h. e. Pœnicibus erat in uſu tempore Abrahami. n) OLAVS RVDBECKIVS homo Gothus & patriæ antiquitatis peritiſſimus vaſto & cujuſvis pretii, quod *Atlanticam* inſcripſit, operi caput adjunxit de *migratione literarum*, quo non veretur genti ſuæ iſtarum originem vindicare, propterea, quod pleræque Runæ inverſæ noſtras reddant literas. Quem ideo ARTOPOEVS Eloquentiæ Profeſſor Argentoratenſis o) confutare aggreſſus eſt. Sed nihil, ſi quid video, futilius ineptiusve excogitari poteſt *Alphabeto cæleſti*, ſeu prout alii iſtud vocant, *ſcriptura angelica*, quam nonnulli mortalium curioſiſſimi, aut vaniſſimi potius, aſſerere non erubuerunt. Hos inter elucet maxime JAC. GAFFARELLVS Gallus, Ludovici XIII. Regis Theologus, Conſiliarius & Eleemoſynarius, Vir cætero eximiæ in literatura cumprimis orientali eruditionis, p) qui cœleſtes ſtellas aſſerit eſſe literas ordinatas, quibus Alphabetum poſſet conſtitui cœleſte, atque ita literas cum mundo cœpiſſe. Quod divino codice innixum ſe jactat affirmare: quando videlicet verba Moſis q) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ׃

B parti-

n) Idem in epiſtola poſtuma ad Chriſtoph. Puteanum, & in explicat. nummi Conſtant. Confer. HERMANNVS HVGO de prima ſcribendi origine & univerſa rei literariæ antiquitate pag. 45. Et JANVS VINC. GRAVINA V.C. de Latina lingua. Oper. pag. 676. o) De literarum & ſpeciatim Græcarum origine cap. 3. p) Pariſiis 1629. & 1630. in 8. tractatum edidit idiomate exaratum Gallico & *Curioſitez inovies* inſcriptum. Curioſa inaudita, de ſculptura Taliſmanica Perſarum, horoſcopo Patriarcharum & lectura ſtellarum: latine vertit opuſculum ac figuris notisque eruditis illuſtratum, poſt varias editiones & translationes imprimi curavit M. GREG. MICHAELIS Hamburgi 1676. in 8. Formæ literarum Angelicarum aliaque de iis videre ſunt etiam apud ATHANAS. KIRCHERVM T. 2. Oedipi Ægyptiaci: Et in fronte *libri apocryphi Veteris Teſtamenti*, quem Celeberr. Dn. JOH. ALBERTVS FABRICIVS collegit ac non ita pridem luci publicæ dedit. q) Geneſ. I, 1.

particulam notamve casus accusativi את convertens, ut Grammaticorum dictionibus utar, in nomen aliquod substantivum אות *literam*, ita falsissime & impie interpretatur: *In principio creavit Deus literam cœli & literam terræ.* Deinde etiam hæc sacri codicis verba: r) *Complicabuntur sicut liber cœli*; in suas partes trahit. &c. Ob has & alias ineptias audacius defensas, auctor ipse Parisiensis Sorbonæ censuram incurrit: cujus postea jussu s)retractationem istarum t) conscripsit. Ejus tamen vix habita ratione hyperaspistem nactus est JAC. GAVFRIDVM TAVROENTIVM Gallum, cujus Parecbasis pro curiositatibus his encomistica paulo post v) lucem publicam vidit. Sed istos merito ceu Judæorum, Chaldæorum & Astrologorum ineptissimis ineptiores THOM. BANGIVS x) solidissimis rationibus confutavit.

VIII.

Vel ex memoratis patet, alios novitatis maxime studiosos quodam velut pruritu ad scribendum duci, quicquid rerum curiosarum, utut nota falsitatis insignium, ipsis primum in buccam venit: alios ex ignorantia sacrarum literarum, quales ethnici sunt, fabulis omnia involvere: alios non satis attendere populorum migrationes, neque animadvertere, ut deberent saltem ordine, gentium & regionum integrarum aliquando nomina temporum intervallis immutata fuisse; quibus inventionem literarum vulgo adscribere solent, unde aliter aliis atque aliis scriptoribus vocantur: Neque cogitare secum, haud raro literas ab hominibus varie & diversimode signari, adaugeri & inverti,

---

r) Esai XXXIV. 4. s) Die IV. Octobr. Ann. 1629. t) A CLAVDIO SORELLO tractatui *des Talismaines, ou figures faites sous certaines constellations*, Parisiis 1636. & 1640. in 8. edito annexam. v) Parmæ 1634. in 4. x) In *Cœlo Orientis* Hafniæ 1657. edito Exercit. 2. quæst. 8. pag. 140 - 208.

verti, quibus, deinceps evenire solet, istarum tribuatur inventio, origine & usus antiquitate sarta tecta remanente. *Hebraeos* exempli gratia sumemus. Atqui gens ista (quem latet, ni forsan literarum sacrarum expertem?) ante tempora Noë fuit sine Hebraeorum nomine: ita demum ab Hebero Schelae filio appellata. y) Deinceps nomen istud remansit in Abrahami posteris, usque dum à Jacobo Patriarcha, qui & Israël audivit, *Israelita*, & scisso post Solomonem regno, *Judai* à tribu Jehuda nominarentur. Subinde vero ab Assyria, ubi aliquantisper degerunt, *Assyrii*, à Phoenicia, quam coluere, *Phoenices*, sicuti *Aramai* etiam, *Chananai* & *Syri* vocantur. Hinc fieri facile potuit, ut, qui praecipue rerum istarum ignari sunt, digladientur inter se ac minime gentium observent, se adeo de nomine rixari & nihilominus convenire de loco atque gente.

IX.

Mosen hucusque antiquissimum esse scriptorem, cujus monumenta divinis elogiis commentata, verissimus thesaurus à tot retro seculis, ingenti Summi Numinis beneficio, asservata sacro codice ad nos pervenerunt, vulgo notum est. Eum vero literas demum & genus scribendi novum excogitasse, mihimet credibile nunquam certe fiat. Oportet enim 1. ipsi memoratam per duo millenaria, sat longum temporis spatium, accuratissimam rerum gestarum seriem, familiarum successionem, genealogiam & computum annorum ad suam usque ae-

 tatem

y) Genes. XI. 14. Abrahamus primum à Chananaeis *Hebraeus* appellatus est, Genes. XIV. 13. quod ex posteris Heberi tum in terra Chananaea solus & praecipuus esset, reliquis Heberi filiis per orientem dispersis. Quanquam id vocis alii derivare velint *ἀπὸ τοῦ* עֵבֶר *Trans* quasi *Transfluvialis* seu *Transeuphrataeus* Abraham diceretur.

tatem productum, fuisse patrum scriptis memoriæ proditum. z) 2. *Job*, qui consensu pene omnium Criticorum paulo ante Mosen vixit, scriptionis meminit a) 3. Si ante Mosen ignota fuit populo scriptura, oportet eum, tanta suæ gentis turba frustra scripsisse: omnibus tum literas & animi sensa tam admirabili modo invicem communicandi rationem non capientibus. Vel debuisset 4. ipse Auctor immenso labore scripturam alios & maximam populi partem, illius saltem principes docere. Quod si factum fuisset, 5. instituti hujus admodum necessarii & nobilissimi & maxime notatu digni processum, is, qui alias certe non tanti momenti rerum circumstantias nobis fidelissime & sanctissime conservavit, silentio prorsus transire minime gentium potuisset. Neque valet 6. consequentia: nulla Mosis antiquiora habemus scripta, ergo nulla fuere. Tanta certe non fuere copia nec tanta facilitate comparata: ut ferre ætatem, vel ad seram posteritatem nostraque & majorum secula conservari valuerint. Quoad primum, vulgo novimus omnes, rariora tum temporis fuisse negotiorum studiorumque commercia. Unde etiam Chaldæi, Pythagoræi, Druidæ, alii pleraque mysteria sua per traditiones ἄγραφα propagarunt. Secundo videntur antiquitus signa rerum fuisse paucioribus tantum literarum formis & brevissime ad sublevandam memoriam exarata. Insuper materiam, isthæc qua solebant monumenta priscorum incidi, ita comparatam esse constat, ut transportari ægerrime vel nunquam, atque adeo temporum injuriam calamitatemque, rebus existentibus annexam, nullo modô subterfugere posset. Quis enim ignorat, vel ex Jobi voto, primitus consuevisse res gestas operose in publico rupibus, truncis atque metallis insculpere? Ita columnas à Se-

z) Vid. CAMP. VITRINGÆ summi quondam apud Franeckeranos Theologi & Philologi solidissimi epistola dedicatoria *Archisynagogo* novis observationibus ipsius illustrato præmissa. a) Job. XIX. 23. 24.

à Setho positas fuisse ajunt duas, alteram ex lateribus, ex lapidibus alteram, quibus inscripta fuerint artium inventa, uti, quod in votis habebant mortales, alterutra quondam ab igne vel imbribus secura & intacta maneret. Atque etiam suo tempore istarum in Syria alteram superstitem fuisse JOSEPHVS b) auctor est. Et Dani antiquissimi, quos cum cæteris Germaniæ populis ad unum omnes ex relatione TACITI c) literas ignorare dixeris, cautibus gesta majorum, saxis alii literas Runicas sat rudibus impresserunt: quarum hodie passim vestigia extant in cœmiterio, quod Bibliothecam Academiæ Hafniensis ambit, teste THOMA BARTHOLINO d) & suis hinc inde tumulis collecta conspiciuntur. 7. Observationum Chaldæorum ab annis 1903. ante tempora Alexandri, ducentis adeoque ante natum Abrahamum vel circiter, & paulo ante turris Babylonicæ structuram, meminit SIMPLICIUS e) inquiens : *Διὰ τὸ μήπω τὰς ὑπὸ καλλισθένους ἐκ Βαβυλῶνος πεμφθείσας παρατηρήσεις ἀφικέσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, τοῦ Ἀριστοτέλου τοῦτο ἐπισκήψαντος αὐτῷ ἅς τινας διηγεῖται ὁ Πορφύριος χιλίων ἐτῶν εἶναι, καὶ ἐννακοσίων τριῶν μέχρι τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου τοῦ μακεδόνος σωζομένας.* ***Eo quod observationes illæ, quas Callisthenes Babylone Aristotelis jussu misit, necdum in Græciam pervenerant: quas quidem annorum mille nongentorum trium fuisse, refert Porphyrius ad Alexandri Macedonis usque tempora servatas.*** Ex allegatis nunc indubitate mihi conjicere licet, inventum scripturæ haud procul ab origine generis humani arcessendum esse: quicquid etiam OWENVS f) quicquid

 ARTO-

---

b) Antiq. Judaic. lib. 1. c. 4. Quanquam dentur hodienum plurimi, quibus columnæ istæ admodum suspectæ, si non penitus fabulosæ videntur. c) De moribus German. d) De libris legendis dissert. 4. pag. 71. e) Comment. XLVI. in Aristot. lib. 2. de cœlo. f) Theologumenon lib. 4. cap. 3.

ARTOPOEVS g) quicquid tandem alii vel ostentationis vel rixandi causa obloquuntur.

X.

Credibiliter primus ille omnium, quotquot orbem terrarum incolunt populorum atque gentium parens, ipse Adamus à Deo T. O. M. tanta præditus ratione ac sapientia, uti rebus quibuslibet cunctisque animalibus, non ita pridem divina potentia procreatis, sua quovis genere nomina indiderit; h.) certis quoque characteribus & figuris hæc primum designare externis, resque variis varias sibimet ipsi in memoriam revocare: atque adeo nonnunquam ejusmodi interprete animi sensa cum filiis filiabusque suis communicare studuit. Mortalium utique mentem ita esse comparatam vel suo exemplo quisque edoceri potest, ut innumerabilibus commoveatur objectis & proin cogitationibus aliis super alias occupata, actiones suas præter spem & opinionem nunc dare oblivioni, nunc forte fortuna istas in memoriam revocare sentiatur. Quam obrem post tristem primorum lapsum, homines ejusmodi subsidio memoriæ non potuere in longinquum fuisse destituti: quod protoplasti pro sapientia cœlitus ipsis adhuc in statu innocentiæ præ reliquis omnibus concessa, facillime sibi effingere valebant. Et quin effinxerint, quid obstet, ego certe hactenus nihil vidi, Potius Adamum scribendi atque signandi modum

g) Dissert. de literarum & speciatim Græcarum origine. h) Nostram tamen absit faciamus sententiam JOH. PETRI ERICI Isenacensis, qui in libro suo Patavii 1686. in 8. edito inscriptoque *Renatum è mysterio principium philologicum*, inducit Adamum, cum nomina animalibus secundum cujusque sonum imponeret, à volatilium concentu vocales, à terrestrium strepitu consonantes semivocales, à mutis natalibus mutas mutuatum, postea ex animalium rugitu & grunnitu loquelæ elementa composuisse. Confer. Acta Erudit. Lipsiens. Ann. 1686. p. 328. seq.

dum præmonſtraſſe primitus, eundemque ad ſeram poſteritatem filiosque ad unum omnes ſuos propagaſſe, ratio ipſa perſuadet. Ideoque PLINIVS i) quem penitus latebant exordia rerum ſacris conſignata, literas æternas eſſe maluit affirmare, quam ali cuidam inventionem iſtarum adſcribere. Et in Bibliotheca Vaticana è regione primæ columnæ paraſtaticæ à tergo introitus, pictus eſt Adam: ubi ſupra caput ejus literæ leguntur Hebraicæ antiquæ; ad pedes vero Latina in hunc verborum ſenſum inſcriptio proſtat: *Adam divinitus edoctus, primus ſcientiarum & literarum inventor.* k)

XI.

Neque tamen exiſtimandum ipſo ortu atque natalibus ſtatim ſcriptionem perfectam fuiſſe: ut iſte literarum ordo, numerus, figura, connexio &c. obſervarentur: quæ nunc ubivis terrarum ſuo quidem maximo uſu apparent. Sed quædam ſolummodo homines ſimpliciſſima videntur habuiſſe ab exordio ſigna & ſymbola rerum, quibus, ut Ægyptios olim feciſſe vulgo notum eſt, l) ad inſtar hieroglyphicarum uterentur.

i) Hiſtor. natur. lib. 7. c. 56. k) Vid. HERMANNVS HVGO de prima ſcribendi origine & univerſa rei literariæ antiquitate cap. 3. pag. 47. Confer. Erudítiſſimus Auctor der neu-eröffneten Bibliothec lib. 1. cap. 1. in des eröfneten Ritter-Platzes andern Theil. l) Hieroglyphicum ſcribendi modum apud Ægyptios obtinuiſſe ante literarum uſum, diſertis LVCANVS docet, de bello civili lib. 3.

Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat; in ſaxis tantum volucresque feraque;
Sculptaque ſervabant magicas animalia linguas.

Et C. TACITVS Annal. lib. 11. *Primi per figuras animalium Ægyptii ſenſus mentis effingebant; & antiquiſſima monumenta memoria humana impreſſa ſaxis cernuntur, & literarum ſemet inventores perhibent.* Conferantur pluribus GERH. JOH. VOSSIVS de arte Grammatica lib. I.

tur. Ista rupibus dein atque truncis, quod paulo superius monui, laboriosissime insculpseruut. Quæ successu temporis magis magisque perpolita flexaque usui accommodarunt frequentiori, donec ipsa vocis & linguæ elementa hisce incluserint figuris & scriptionem in dies perfectiorem dederint. Quare illud verissimum quoque est, primis temporibus scripta rariora & rarissima fuisse, neque totos, ut nunc quidem, quoquo se vorsum vertant, videre omnibus licet, consarcinari codices, totosque librorum apparatus constitui potuisse. Hinc & ipse ego non nisi obtorto, quod ajunt, collo & difficillime inducor; ut abeam in castra eorum, qui vel Adamicarum literarum formas præmonstrare, m) vel Henochi propugnare librum

---

lib. I. cap. 41. JOH. PIERIVS VALERIANVS de Hieroglyphicis seu de sacris Ægyptiorum aliarumque gentium literis commentario Lugduni 1610. primum edito. ATHANAS KIRCHERVS in Oedipo Ægyptiaco. DAN. GEORG. MORHOFIVS Polyhist. liter. lib. 4. c. 2. Doctissimus Auctor des geöffneten Antiquitæten-Zimmers part. 2. cap. 1. in des geöffneten Ritter-Platzes andern Theil. Clarissimus JACOB. FRIDER. REIMANNVS Antiquitatibus literariis Ægyptiorum p. 84. seqq. Plures alii. m) LAVRENT. SCHRADERVS illas è columna Vaticana descriptas *memorandis Italiæ* Helmstadiæ 1592. à se editis inseruit. Easdem recensuit postea JAC. BONAVENTVRA HEPHVRNVS Scotus in *Aurea Virga* i.e. LXX. Alphabetis Romæ 1616. editis. *Propugnarunt istas præter alios ANGELVS ROCCHA in *Commentario Bibliotheca Vaticana*. CLAVD. DVREIVS in *Historia de linguis Universi*. THESEVS AMBROSIVS in Appendice Introductionis in Chaldaicam, Syriacam, Armenicam & decem alias linguas, Papiæ 1539. Quibus ad unum omnibus se fortiter opposuit THOMAS BANGIVS in *Cœlo orientis* Exercit. 1 & 2. Et non ita pridem Vir Doctissimus occasione inscriptionis, quæ ex Ceylano insula ipsi in manus venit, curiosas idiomate Germanico dedit cogitationes suas von Adams Grab/ ubi speciatim cap. 3. disquirit: Was vor Buchstaben Adam und seine Nachkommen vor der Sünd-Flut gehabt.

Quæ

librum, n) vel integras etiam bibliothecas antediluvianas jactitare o) conantur.

XII.

Scriptionem pro temporis ratione incomtam & ſatis rudem, quam modo vidimus ab Adamo inventam & à poſteris ſervatam fuiſſe, poſt univerſalem populorum diſperſionem, p) ſuis quique notis & characteribus in iſtum terræ tractum invexerunt, quem patria exceſſi novis coloniis frequentare aggrediebantur. Hinc literæ Sinenſium, Runæ populorum Septentrionalium Europæ, q) ſigna Ægyptiorum, Æthiopum, aliorum, quæ ſucceſſu temporis & commerciorum frequentia, ab aliis perpolita & faciliori ductu ad uſum quotidianum accommo-

C

Quæ manu deſcripta viri juvenis mei amantiſſimi nactus ſum; & valde dubito an lucem publicam hactenus viderint. n) JUDAS Sancti Salvatoris & Domini noſtri fidelis Apoſtolus in Epiſtola catholica ſua commate 14. *Henochi* prophetiam allegat. Unde recentiores quidam eliciunt, eum ſcripſiſſe librum quendam: in qua ſententia ipſe modo laudatus THOMAS BANGIUS eſt in Cœlo Orientis Exercit. 1. Et BRIANUS WALTONUS Proleg. Bibl. 2. JOH. DRUSIUS *de Henocho ejusque ſcripto* peculiarem tractatum edidit Franequeræ 1615. in 4. Ut & DORSCHÆUS Diſſertationem in illum paulo ſuperius citatum S. JUDÆ Apoſtoli locum. o) Uti JOH. JOACH. MADERUS Diſſert. *de Scriptis & Bibliothecis Antediluvianis*, tractatuum de Bibliothecis variorum ſyntagmati, Helmſtadii 1666. à ſe collecto ad inſtar præfationis inſerta. Confer. JOH. HENR. URSINI Exercitationes de Zoroaſtre Bactrino, Hermete Triſmegiſto & aliis contra Moſaicæ ſcripturæ Antiquitatem afferri ſolitis: cum CHRIST. ARNOLDI Spicilegio Noribergæ 1666. in 8. MORHOFI Polyhiſt. liter. lib. 1. cap. 6. Alii. p) Qua de legi meretur JAC. PERIZONIUS in Originibus Babylonicis & Ægyptiacis. q) Videatur poſt OLAUM RUDBECKIUM, WORMIUM, LOCCENIUM atque alios Doctiſſimus Auctor des geöffneten Antiquitæten-Zimmers part. 1. cap. 8.

commodata fuere. Hinc literarum celebrantur rursum inventores varii, juxta versus vulgares: r)

Moyses Hebraas primus exaravit literas.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas;
Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata;
Abram Syras & idem repperit Chaldaicas;
Isis arte non minore protulit Ægyptias;
Gulphila promsit Getarum, quas videmus literas.

E contra verò ab aliis nationibus literæ istæ ex summa, qua degeneraverunt, barbarie & defectu rationis usque adeo neglectas fuisse deprehenduntur: ut illi denique istos humanitatis studiosiores & scriptionis usum prorsus obstuperint. De Germanis vulgo nota sunt, quæ C. TACITVS s) memoriæ prodidit. Idem de Thracibus aliisque Barbaris Europæ nationibus ex ANDROTIONE refert ÆLIANVS t) τῶν ἀρχαίων φασὶ Θρακῶν μηδένα ἐπίςασθαι γράμματα. ἀλλὰ καὶ ἐνόμιζον αἴσχιςον εἶναι πάντες οἱ τὴν Εὐρώπην οἰκοῦντες βάρβαροι χρῆσθαι γράμμασιν. οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὡς λόγος, ἐχρῶντο αὐτοῖς μᾶλλον. ἔνθέντοι καὶ τολμῶσι λέγειν, μηδὲ τὸν Ὀρφέα σοφὸν γεγονέναι θρᾷκα ὄντα, ἀλλ᾽ ἄλλως τοὺς μύθους αὐτοῦ καταψεύσασθαι. *Ajunt neminem antiquorum Thracum novisse literas. Imo quotquot Barbarorum Europam inhabitant, turpissimum duxerunt literis uti. At qui in Asia sunt, magis, ut fama est, iis sunt usi. Unde est quod dicere audent, ne Orpheum quidem fuisse sapientem, quia Thrax fuerit, sed alios ejus fabulas ementitos esse.* Tattaros ab initio literas non habuisse, atque defectum quidem isthunc

---

r) Apud CRINITUM ex Bibliotheca Septimana lib. 17. de honesta disciplina. HERMANNVM HVGONEM de prima scribendi origine cap. 3. p. 51. G. J. VOSSIVM de arte Grammatica lib. 1. c. 6. J. V. GRAVINAM Dialog. de Latina Lingua Oper. pag. 676. Passim apud Alios. s) De situ & moribus Germanorum. t) Variar. histor. lib. 8. c. 6.

hunc, quæ in tempore gesta ab his populis fortasse potuerint haberi, penitus nunc oblivioni tradidisse HAITHONVS conquerirur. v) Atque etiam populi Arcladam & circumjacentes provincias in imperio magni Chami habitantes nuperrime literas non habuere, sed contractus suos & obligationes per tesseras fecerunt, quarum partem uterque contrahentium asservabat: usque quo in unum collatas, & signis convenientibus adhibitis, rei causam exponerent. x) Sed omnium maxime scriptionis ignaros sese profitebantur subacti ab Hispanis Americani, qui cum literarum usum viderent primum, hoc certissimum existimarunt esse Divinitatis argumentum, quod chartis scriptis occulta vox inesse posset. y) Alii usque adeo demitati sunt scribendi inventionem; ut audito literarum nomine accurrerent ad papyrum audiendam loquentem, ut ipsi arbitrabantur: z) Hoc vero longe facetissimum est, quod fide dignissimis traditum scriptoribus, ubi oratio nostra semel in recensione populorum quoquomodo obstupescentium evagari cœpit, subnectere ultimo nulli dubitamus. Mancipium quoddam Peruanum à Nobili quodam Europæo tum temporis in Brasilia habitante ablegatum est ad familiarem heri sui, Nobilem item Europæum, cum fiscinula ficuum atque literis. In via servus hic fructuum novitate ac dulcedine pellectus, bonam eorum partem devoravit, literarum securus. Nobilis perlecta epistola hominem falsitatis arguit, qui admirari, ecquis hoc sciret, factumque abjurare conatur. Nobilis contra testes affert literas, insistente & asseverante fortius altero, literas mentiri & esse intestabiles. Mancipium igitur cum indicibus literis remittitur ad herum suum: qui factum dissimulat. Paucis post diebus servum remittit cum ficubus & literis numerum

 accurate

v) De Tartaris lib. cap. 16. in fine. x) Vid. M. PAVLI VENETI De Regionibus orientalibus lib. 2. cap. 41. y) PETRVS CIEZA tom. 2. Histor. Peruanæ cap. 34.

accurate significantibus. Hic ratus sibi abunde cautum ab indicio fore, literas sub saxum abdit, in quo sessum ibat: &, jam literæ, dicebat, etiamsi Argi aut Lyncei sitis, non videbitis delicias meas. Hoc dicto, exinanit fiscinam & totum sibi de ficubus instruit epulum, relictis pauculis. Quod supererat cum literis Nobili tradit. Ille numerum in literis quidem integrum, at dimidiatum in fiscina reperit. Tum denuo cœpit adoriri servum, manus ambas cum marsupio excutere & literarum adferre testimonium de numero longe majori ficuum. Servus contra se purgat rursum quam pluribus vacuum ultro ostendens sacculum & maximopere fidem literarum persibilare pergit, quas certo sciret, nihil vel per rimas potuisse arbitrari, quando eas in saxa abdiderat. Neque prius illiteratum mancipium, quid valeant literæ, doceri potuit, quam ab hero suo tergum ejus totum stilis ulmeis describeretur. a)

XIII.

Sed mittamus bipedum stupidissimos & totos, quanti sunt, barbarie consutos homunciones; & alios paulo humanitatis studiosiores examinemus. Atqui hos inter præsertim felix illa Orientis propago, populus Dei cum sanctiori summi Numinis cultu, etiam media quælibet arripuisse videtur: quibus Divina gloria promoveri & filii ad seram usque posteritatem eorum, de vera religione & rebus diu ante se gestis fieri certiores potuerint. Et illi ipsi *Hebræi* sunt à scriptoribus profanis nunc *Chananæi*, nunc *Phœnices* vocati: b) quibus, tantum

tum

a) Hæc narrata sibi à viro quodam religioso, qui anno 1572. e Brasilia redierat, testatur LVDOVICVS RICHEOME in libello, quem *l'adieu de l'ame* inscripsit. b) Ita WILH: POSTELLVS de Phœnicum literis præfat. ad Carolum Cardinalem Lotharingiæ & cap. de prisco Phœnicum charactere: *Græcos habuisse usum literarum ab Hebræis, qui iidem sunt Phœnices, Eusebius ex nominum ratione testatur.*

tum non uno omnium consensu, faciliora exactioraque vocum elementa accepta ferunt. Disertis LVCANVS c)

Phœnices primi (fama si credimus) ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Quibus verbis pene refert illud CRITIÆ d)

φοίνικες δ' εὗρον γράμματ' ἀλεξίλογα.
Phœnices invenerunt vocum adjutrices literas.

Sic quoque CVRTIVS e) *Hæc gens* Phœnicum scilicet, *literas prima aut docuit aut didicit.* Et C. TACITVS f) *Phœnices, quia mari præpollebant*, literas *intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tanquam repererint, quæ acceperant &c.*

XIV.

Inde *Cadmus* natione Phœnix g) Græciæ literas intulisse, pervetusta & constanti opinione dicitur. Quamobrem ipsæ etiam literæ istæ nunc φοινικήια, nunc καδμήια γράμματα & AVSONIO *Cadmi nigellæ filiæ* audiunt. h) Ejus illustre cumprimis testimonium e Græcis pater historiarum HERODOTVS

C 3 HA-

---

statur. Sed more Chaldaico, addito fere ubivis ad vocabuli finem elemento A, vocabula protulerunt v. gr. Alpha pro Aleph, Beta pro Beth, Gamma pro Gamel seu Gimel, Delta pro Dalet. Et JOSEPHVS SCALIGER Epistola postuma ad Christoph. Puteanum: Itemque in explicat. numini Constat. *Ex numismatis*, inquit, *quæ quotidie effodiuntur in partibus Tyri & Sidonis, in quibus characteres illi* (Phœnicii) *extant sine ulla mutatione; Nam lingua Hebraica est, quæ in usu fuit Chananæis h. e. Phœnicibus tempore Abrahami.* c) De bello civili lib. 3. d) Apud ATHENÆVM lib. 1. c. 9. e) De rebus gestis Alexandri M. lib. 4. c. 4. f.) Annal. lib. 11. loco supra jam aliquoties citato. g) Nihil nos movent ex veteribus HYGINVS Augusti libertus fab. 277. & EVSEBIVS lib. 2. Chron. N. DLXII. E recentioribus ATHANAS. KIRCHERVS Oedip. Ægypt. tom. 3. diatrib. 3. prælus. p. 56. 57. Qui Cadmum ex Ægypto Græcis literas attulisse contendunt. h) Confer. ANGELVS POLITIANVS Miscell. lib. cap. 39.

HALICARN. i) reliquit: οἱ δὲ Φοίνικες ἆτοι οἱ σὺν κάδμῳ ἀπικόμενοι, τῶν ἦσαν οἱ Γεφυρᾶιοι, ἀλλάτε πολλὰ οἰκήσατες ταύτην τὴν χώρην ἐσήγαγον διδασκάλια εἰς τὰς Ἕλληνας καὶ δὲ τὰ γράμματα ἀκ ἔοντα πρὶν Ἕλλησιν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. *Phœnices isti, qui cum Cadmo advenerunt, quorum Gephyrai fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas, tum etiam literas in Græciam introduxere, quæ apud Græcos, ut mihi videtur, antea non fuerunt.* PLVTARCHVS k) de literis illis XVI, quibus primum Græci utebantur solis: Φοινίκεια διὰ κάδμον ὠνομαθέντα. *Propter Cadmum Phœnicia dicta sunt.* Et CLEMENS ALEXANDRINVS l) κάδμος Φοίνιξ ἦν ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν, εὑρετὴς, ὥς φησὶν Ἔυφορος ὅθεν καὶ Φοινικήια τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθει γράφει. *Cadmus Phœnix erat, & apud Græcos literarum inventor, ut ait Ephorus: unde Herodotus scribit, literas Phœnicias dici.* Eo pertinet etiam istud ZENODOTI Stoici: m)

> Ἐι δὲ πάτρα Φοίνισσα, τὶς ὁ φθόνος; ἦν καὶ ὁ κάδμος
> Κεῖνος, ἀφ᾽ ἇ γραπτὰν Ἕλλας ἔχει σελίδα.
> *Si patria est Phœnix, quid tum? Nam Cadmus & ipse*
> *Phœnix, qui Græcis prima elementa dedit.*

Latinorum ex Græcis idem testantur plurimi. PLINIVS n) *Literas utique* volunt *in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum XVI. numero.* TACITVS o) *Fama est Cadmum classe Phœnicum vectum rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fuisse.* Ut infinitos alios nunc quidem silentio transeam. Literæ vero XVI. à *Cadmo* primum Græcis communicatæ fuerunt: A. B. Γ. Δ. E. H. I. K. Λ. M. N. O. Π. P. C. seu prout eam

i) In Terpsichore seu historiæ lib. 5. k) In Symposiacis lib. 9. probl. 3. l) Stromat. lib. I. m) Apud DIOGENEM LAERTIVM in vita Zenonis: Et SVIDAM in voce κάδμος. n) Histor. natur. lib. 7. c. 56. o) Annal. lib. II. Confer. pl. JOH. MATTHIAS FLORINVS exercit. de origine & propagatione Linguæ Græcæ §. 2 --- 8.

eam alii pingere solent Σ. & Τ. Quibus bello Trojano *Palamedem* quatuor Θ. Ξ. Φ. Χ. totidemque post eum Simonidem Melicum Ζ. Η. Ψ. Ω. adjecisse, omnes propemodum scriptores affirmant. p)

XV.

Fuere tum temporis gentes Italiæ trans Alpes è barbaris fœdisque Celtho-Scytharum tractibus advenæ: ubi, quod olim in natali solo consueverunt, propriis mage quisque suis facinoribus inclarescere voluit; quam diu ante se suoque tempore ab aliis præclare gesta literis consignare, & Marte potius, quam, quæ iniquum maxime fugiebat seculum, Arte celeberrimus fieri. Posteaquam vero novæ istos ex Græcia insequerentur coloniæ, etiam ab his Latini usum literarum magis magisque didicerunt. Eas in Latium à *Pelasgis* fuisse translatas, PLINIVS q) auctor est. DIONYSVS HALICARN. r) λέγοντες δὲ καὶ γραμματικῶν Ἑλληνικῶν χρῆσιν εἰς Ἰταλίαν πρῶτοι διακομίσαι νεωςὶ φανεῖσαν Ἀρκάσι. ÆMILIO PORTO interprete: *Arcades etiam dicuntur Græcarum literarum usum in Italiam primi*

---

p) PLINIVS l. c. TACITVS l. c. HYGINVS fab. 277. PLVTARCHVS l. c. IRENÆVS adversus Marc. Hæret. lib. 1. c. 2. ISIDORVS Hispal. Episcopus Orig. lib. 1. c. 3. EVSEBIVS Chron. lib. 2. num. 16. 17. E recentioribus, qui instar omnium est, G. J. VOSSIVS de arte Grammatica lib. 1. c. 1. JOH. OWENVS Theologum. lib. 4. c. 3. Confer. BOCHARTVS Can. l. 1. c. 20. WETSTENIVS in oratione de linguæ Græcæ pronunciatione. q) Histor. natur. lib. 7. c. 56. Quem SOLINVS polyhistor sequitur. Conferantur G. J. VOSSIVS de arte Gramm. lib. 1. c. 11. & THEOD. RYCKIVS de primis Italiæ colonis & Æneæ adventu cap. 4. 7. r) Roman. Antiq. lib. 1. c. 3. circa finem. Confer. Dissert. nostra de origine Latinæ linguæ c. 8. Heic Dionysius quidem Plinio & sequacibus repugnare videtur, Arcadibus literas tribuens, Pelasgis adjudicatas. Sed observandum Arcades, ex quibus editus Evander, origine Pelasgos fuisse, uti pluribus celeb. RYCKIVS l. c. comprobavit.

mi transtulisse, qui recens ipsis apparuerat. Quod Dionysius in universum de *Arcadibus* affirmat, T. LIVIUS s) in individuo principi eorum atque Duci *Evandro* adscribit: ubi *Evander*, inquit, *tum ea profugus ex Peloponneso, auctoritate magis, quam imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei novæ inter rudes artium homines, venerabilior divinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibillæ in Italiam adventum miratæ hæ gentes fuerant.* Et C. TACITUS t) *At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Evandro literas didicerunt.* Ejus matri gloriam maluit isthanc tribuere ISIDORUS Hispalensis Episcopus v) *Latinas literas*, inquiens, *Carmentis nympha prima Italis tradidit. Carmentis autem dicta, quia carminibus futura canebat. Cæterum proprie vocata Nicostrata.* Utramque sententiam complectitur HYGINUS x) ubi, *quas*, infit, scilicet literas Græcas, *Evandrus profugus ex Arcadia in Italiam transtulit, quas mater ejus Carmenta in Latinas commutavit numero XV.* Quicquid sit, etiamsi Pelasgis, aut alicuidam ex memoratis inventi istius honorem adscribere velimus: suaviter tamen in eo conspirant scriptores ad unum omnes, Latinos à Græcis suas literas accepisse.

XVI.

Atque etiam illud maximum fuerit indicium, Latinos à Græcorum coloniis, quibuscum perpetuo dein vixerunt fœdere, scriptionem didicisse, ejus quod elementa perstiterint olim numero & forma eadem, qua, paucissimis exceptis, apud veteres Jonos, videbantur. Etenim, quis ignorat, numerum antiquiorum literarum hunc fuisse: A. B. C. D. E. I. L. M. N. O. P.

s) Histor. Rom. lib. 1. c. 7. t) Annalium lib. 11. v) Origin. lib. 1. cap. 4. x) Fabul. 277. quæ de primis rerum inventoribus est, numero ultima.

O. P. R. S. T. V. Neque movemur MARII VICTORINI auctoritate scribentis: *Nostri Latini cum literis uterentur, quas à Graecis acceperant: A. B. C. D. E. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T.* Certo quandoquidem certius constat vel ex ipso ISIDORO y) literam K fuisse postea demum Latinis à Sallustio quodam ludi magistro adjectam. Ita quoque apud PRISCIANVM z) legimus: *Auctoritas tam Varronis, quam Mauri, teste Censorino, nec K, nec Q, neque H in numero adhibet literarum.* Sed V. extra omne dubium una ex priscarum numero est; memoratis adeoque merito adjicienta, loco recentioris literæ Q. Atque ita etiam VICTORINVM scripsisse, & mendose irrepsisse Q, vel exinde patet: quod postea dicat, sexdecim, quas recensui, literas nec plures à Cadmo in Græciam, vel ab Evandro in Latium illatas fuisse. a)

§. XVII.

Quoad ipsos characteres eorundemque figuras, confirmant sententiam nostram scriptores quam plurimi. TACITVS b) *Et forma*, inquit, *litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum.* Et paulo exactius omnia PLINIVS: c) *Veteres Græcas fuisse easdem pene, quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio; dono Principum Minervæ dicata, in bibliotheca cum inscriptione tali*: NAVCIKPATEC. TICAMENOV. AΘENAIOC. KOPAI. KAI. AΘENAI. ANEΘEKEN. Hodie legimus: Ναυσικράτης τισαμένε Αθηναῖος κόρα καὶ ἀθηνᾶ ἀνέθηκεν. GERH. JOH. VOSSIVS Vir summi judicii & infinitæ lectionis suspicatur, d) Plinium scripsisse κόρα καὶ δεσποίνα Αθηνᾶ. Ut inscriptionis sententia sit: *Nausicrates, Tisameni filius, Atheniensis,*

y) Origin. lib. 1. cap. 4. z) Lib. 1. cap. *de literarum numero.* a) Confer. VOSSIVS de arte Grammatica lib. I. c. 18. in fine. b) Annal. lib. 11. c) Histor. natur. lib. 7. c. 58. d) Aristarcho, seu de arte Grammatica lib. 1. cap. 11. p. m. 52.

thenienfis, virgini ac dominæ Minervæ hæc fufpendebat. In aliquibus Plinii codicibus epigraphe ifthæc legitur verbis paucioribus expreffa: Ναυσικράτης Τισαμένȣ Αθηναῖος ἀνέθηκεν. Quid? quod ipfe HERODOTUS e) affirmat, fe apud Thebanos in Ifmenii Apollinis templo literas Cadmeas in tripodibus quibusdam incifas, magna exparte Jonicis fimiles vidiffe. Tripodum iftorum unus hoc habuit epigramma:

Αμφιτρύων μ' ἀνέθηκεν ἐὼν ἀπὸ τηλεβοάων. f)

Quod JOSEPHUS SCALIGER g) Secundum typos ex columnis in hortis Farnefianis Romæ defcriptos, in hunc modum reftituit: ΑΜΠΗΙΤΡΥΟΝ. Μ. ΑΝΕΤΗΕΚΕΝ. ΕΟΝ. ΑΠΟ. ΤΕΛΕΒΟΑΟΝ. In ea ipfa columna Farnefiana viæ Appiæ legitur ODENI pro ȣδενὶ; HODO pro ὁδῷ; HEPODO pro ἡρώδȣ; METAKINESAI pro μετακινῆσαι; ESTIN pro ἐςιν, & id genus alia. Sic quoque in Augufti nummo: ΑΥΓ. ΚΑΙCΑΡ. ΑΥΓΥCΤΟC. Et in alio Hadriani Imperatoris: ΚΑΙSΑΡ. SΕΜΝΟS. ΑΔΡΙΑΝΟS. Quibus tandem colligere licet, Cadmeas literas ab Græcis, atque Græcas ab Latinis parum transverfas & immutatas fuiffe.

XVIII.

Nec hodiernæ Græcorum & Latinorum literæ multum inter fe difcrepant. h) A. Characterum apud omnes gentes agmen ducit. Quamobrem etiam AVSONIVS i)

Dux, inquit, *elementorum ftudiis viget in Latiis A.*

Et fine mutatione, Aa ex Αα promanare videmus. k) B. in utraque

e) Hiftor. lib. 5. p. m. 302. f) LAVRENTIO VALLA interprete: *Obtulit Amphitryon me gentis Teleboarum.*

g) *A*nimadverf. in Eufeb. Chron. ad num. 1617. h) Quomodo Latinæ ab Græcis originem traxerint, JUL. CÆSAR SCALIGER *de caufis Latinæ Linguæ*; Et poft eum CHRIST. BECMANNVS *manuduct. ad Ling. Latin.* cap. 4. p. m. 17. pluribus docent. i) Idyllio de literis. k) Vid. HERMANNVS HVGO *de prima fcribendi origine &c.* cap. 5. 6. 7. pag. 63. feqq.

que lingua. Latinis *Be*, aſſervata priore tantum ſyllaba ex Græcorum Βῆτα. Hinc rurſum ANSONIVS: l)

Dividuum Beta, Monoſyllabon Italicum B,

C ex dimidio Græcum eſt; Subtracta namque columna ipſius K, cuſpis vel ſemicirculus remanſit nudus. Ideoque SVIDAS m) C literam vocat Κάππα Ρωμαϊκόν. D ex Δ, demto angulo rotundius fecerunt, quod facilius fieri potuit. Nunquam ovum ovo ſimilius videre eſt, atque gentis utriusque vocalis E. Litera F ex Æolico digamma compoſitum, quod nihil aliud eſt, quam Gamma ſuper Gamma locatum: neque etiam hæc litera PRISCIANO teſte, apud antiquiſſimos Latinorum, aliam vim pronunciandi atque olim apud Æoles habuit. Deinde vero CLAVDIVS CÆSAR n) F pro V conſonante recipiendum conſtituit: ut *Fulgus* ſeu potius, quemadmodum aliis, nec ſine ratio-

l) loco citato. m) In voce χλαμὸς inquit: *καὶ ἐν τοῖς τῶν βυλευτῶν ὑποδήμασιν ἀποσημαίνεσθαι τὸ Ρωμαϊκὸν κάππα. Et in calceis Senatorum Kappa Romanum apponi ſolere.* Kappa iſtud Scriptores Romani à forma ſemicirculi vocant *Lunam*, quam certe non K, verum C Latinorum repræſentare videmus. Ita PAPINIVS lib. 5. Syl. 2.

Primaque Patricia clauſit veſtigia Luna.

JVVENALIS Satyr. 7.

Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit aluta.

MARTIALIS lib. 1. epigr. 50.

Lunata nusquam pellis & nusquam toga.

Idem lib. 2. epigr. 29.

Non heſterna ſedet lunata lingula planta,
Coccina non læſum cingit aluta pedem.

Scilicet literam C notam centenarii numeri patriciorum à Romulo inſtitutorum ſolebant calceis adſuere: qua Patricii ab novitiis diſcernerentur. Conferantur PLVTARCHVS. probl. 76. ISIDORVS originum lib. 20. cap. 34. Alii. n) Apud TACITVM Annal. lib. 11. & SVETONIVM in ejus vita cap. 41. Sic quoque FABIVS ille QVINTILIANVS Inſtit.

tione placuit, *Ⅎulgus* pro *vulgo* &c. diceretur. o) G apud Latinos novum inventum *Spurii Carvilii* cujusdam Grammatici, cujus vice olim ad imitationem Græcorum tertio alphabeti elemento C utebantur: ut *Cajus Cnejus* pro Gajo Gnejo & similia scriptitaverint. Hinc AVSONIVS: p)

Prævaluit postquam Gamma vice functa prius C.

Nec alia fuit mutatione opus, quam hemicyclo C rectum adjicere pedunculum G. Quæ figura Græcis quoque antehac fuit nota, non inter literas quidem, sed inter numerorum formas: auctore MARIO VICTORINO, qui ait, Latinorum G idem esse, quod Græcorum episemon; de quo venerabilis BEDA q) egregie: *Græci tres numeros notis propriis, quæ ex alphabeto non sunt, depingunt. Prima est* S̄, *nota numeri VI. Altera G, quæ vocatur cophe & valet inter numeros XC. Tertia est* ϡ *enneacosia, quæ valet DCCCC.* H quoad figuram respondet omnino Græcorum ἦτα; quoad potestatem spiritui aspero. I provenit ex Græcorum ἰῶτα. K litera perfecte Græca, quam *Sallustius* demum ludimagister ille Latinis adjecit, ut in sono discrimen faceret duarum literarum C & Q. Id quidem ISIDORO r) judicante, præter necessitatem. Latinorum L tantum positu ab Græ-

---

Instit. Orator. lib. 1. cap. 7. *Non inutiliter*, inquit, *Claudius Æolicam illam ad hos usus F literam adjecerat.* In quæ verba TORRENTIVS ad Sueton. vit. Claudii cap. 41. recte monet, legendum esse Ⅎ digammon pro V. Sic OctaⅎIa &c. Consentit omnino PRISCIANVS Grammaticornm princeps, ubi: *Apud Æoles*, inquit, *olim F digamma, i. e. Vav, ab ipsius voce profectum; teste Varrone & Didymo qui id ei nomen esse ostendunt; pro quo Cæsar hanc figuram Ⅎ scribere voluit.* Confer. G. I. VOSSIVS de arte Gramm. lib. 1. cap. 15. pag. 70. o) Plur. Vid. HERMANNVS HVGO de prima scribendi origine cap. 4. pag. 57. seqq. p) Idyllio de literis. q) Lib. de indigitatione. Confer. HVGO de prima scribendi origine. cap. 7. p. 69. 70. VOSSIVS de arte Grammatica lib. 1. c. 23. & J. FRID. KOEBERVS Grammat. Græca harmonica Golio-Welleriana cap. 1. p. 2. & c. 3. p. 19. seq. r) Origin. lib. 1. cap. 4.

Græcorum Λ, Λάμδα differt. M. N. O. apertius patria Græcorum elementa commonstrant. Ex Π finxerunt ipsum P Latinum, facilius ductu, quod angulos in circulum mutaverint. Hic enim unico absolvitur motu, cum iste, quem in priori litera Græcorum observare solent, angulus lineis duabus totidemque motibus confici debeat. Q ex C & V compositum, antea non fuit, sed postmodum etiam præter necessitatem, s) nescio quo auctore inventum. Sunt qui *Licinio Calvo* id tribuunt; Bibliotheca Vaticana ipsi *Evandro*, aliis alii. t) R litera, quam PERSIVS *caninam* vocat, v) Græcorum P caudam addidit. Non demum inventa *Appii Claudii* Decemviri, ut ex POMPONIO x) Criticorum plerique contendunt: Sed consilio istius frequentiori usu recepta, & literæ S in vocibus plerisque substituta: ut ex gr. pro Valesiis, *Valerii*, pro Fusiis *Furii* dicerentur. Aliâs neque *Roma*, neque *Romulus*, neque *Remus*, verum *Soma*, *Somulus* & *Semus* scribenda fuissent propria urbis ejusque conditorum nomina: de quibus ne vestigium quidem est, sed tota potius contrarium testatur antiquitas. Vel quomodo in Saliari carmine diu ante Decemviros, quorum Claudius ille unus erat, temporibus Numæ Pompilii conscripto potuerunt existere verba MARMVRII. VETVRII. PRÆCEPTAT. PROMENERVAT. REDANTRVARE & similia, de quibus suo loco S Græcorum procreavit C sive Σ: circa finem inflexa figuræ prioris parte; posterioris subducta basi & angulo habetato. y) T simpliciter ταῦ exprimit. νύφιλόν. Eadem & digamma vocatur à Græcis, quando

 sibi-

s) Vid. ISIDORVS l. c. t) HUGO l. c. p. 58. v) Satyr. 1
--- *Sonat hic de nare canina*
Littera. ---
Quod in potentiorum ædibus litera hæc indignationem & faciles irritatu animos denotat: mordacem insuper & molestam orationem, qua, more canum rabidorum aliquem terrere, allatrare, modere solent. x) §. 36. D. de origine Juris. y) Clar. VOSSIUS de arte Gramm. lib. 1. cap. 29. S prius censet fuisse Σ, inferiori parallela omissa. Quod colligi

ſibimet aliisque vocalibus jungitur, ut in *votum*, *virgo*, *vulpes &c.* Confirmat hanc ſententiam PRISCIANUS: z) *V vero loco conſonantis poſita eandem prorſus in omnibus vim habuit apud Latinos, quam apud Æoles habuit olim digamma, id eſt vav, ab ipſius voce profectum, teſte Varrone & Didymo, qui id ei nomen eſſe oſtendunt.* X Græcorum χῖ compoſitum ex CS vel GS, ut adeo iſtis carere potuiſſemus FABIO QVINTILIANO a) & ISIDORO b) judicantibus. Quidam Claudii Imperatoris & hoc eſſe inventum tradunt: ſed ſine fundamento, ipſa etiam reclamante tabula roſtrata, & antiquioribus Latinæ linguæ monumentis, in quibus litera hæc quam frequentiſſime obvenit, hujus ſententiæ patronos vel ignorantiæ vel apertioris alicujus falſi arguentibus. Y & Z mere Græca ſunt, neque apud Romanos ad usque Octavii Auguſti tempora ſcribebantur. c) In iis tantum valent vocibus, quas è Græcia integras Latini quaſi condecoratas jure civitatis in linguam ſuam transtulerunt. Nihil obſtat major apud Græcos vocalium numerus, quem nunc quidem præmonſtrare ſolent. Priſci enim quinque tantum habu-

---

legi poſſe ipſi videtur ex tabella, quæ in Apulia extat, veteri Opicorum lingua exarata, ubi teſte Scaligero legatur: THEI. BAϚTA. pro τῇ βάσῃ. Ab antiquiſſimis temporibus vero Sigma Græcum fuiſſe literam C, varia in huncusque diem monumenta loquuntur. Eo reſpicit quoque MARTIALIS lib. 14. epigr. 87.

Accipe lunata ſcriptum teſtudine ſigma.

z) lib. 1. cap. de numero literarum. a) Inſtit. Orator. lib. 1. cap. 7. b) Originum lib. 1. cap. 4. c) ISIDORVS l. c. POLIDORVS lib. 1. c. 6. *Latini Græcorum imitatione literas ſex ad priſcas ſuas duodecim addiderunt F. K. Q. X. Y. Z.* Sigillatim vero de Y, vocali Græca TERENTIVS MAVRVS cap. 1. ſive de literis, nota ſunt, quæ cecinit:

Tertiam Romana lingua, quam vocant Y, non habet.
Hujus in locum videtur V Latina ſubdita:
Quæ vicem nobis rependit interim vacantis Y:
Quando communem Latino reddit & Græco ſonum.

buere vocales & eas cum Latinis communes A. E. I. O. V. quæ vocantur *δίχρονοι bitempores* h. e. brevis & longi temporis capaces. Duæ longæ tum in usu minime gentium fuere. Quandoquidem H non nisi spiritus asperi, quo etiam valet apud Latinos, fungitur loco, & Ω demum, ut supra vidimus, à Simonide inventum celebratur. Atque hinc etiam procul omni dubio factum, ut in LL. nunc prorsus exulent istæ vocales longæ. Sic quoque veteres non supra sed ante vocales aspirationem posuere, quod Romani adhuc observant d) Quanquam hoc etiam certo constet, veteres Latinos, Græcorum vestigia per omnia sequentes, alio tempore, aspirationis notam supra vocales tantum possuisse e)

XIX.

Neque literas solum habent Latini istis Græcorum conformes; Sed vero etiam ejus rei testimonio, optimi hos inter Auctores, quos vulgo nunc classicos dictitare solemus, non verentur elementorum suorum asservare nomina, prout Græcis vocantur. Ita MARTIALIS: f)

Non ipse codrus Alpha penulatorum.

Ubi à more numerandi per literas Alphabeticas, principem intelligit hominum delicatorum, qui penulas sumunt. Et ipse alibi g) denominationem isthanc defendit:

Quod Alpha dixi, Codre, penulatorum
Te nuper, aliqua cum jocarer in charta;
Si forte bilem movit hic tibi versus,
Dicas, licebit, Beta me togatorum.

Et jocus rursum quæsitus est à ratione per literas numerandi: ut secundus, vel non primus inter pauperes, quorum toga est, voluerit dici. Idem: h) *No-*

d) Conferatur ATHENÆVS lib. 9. e) Vid. QVINTILIANVS Instit. Orator. lib. 1. cap. 4. Ibidem CAMERARIVS in notis. AVL. GELLIVS noct. Attic. lib. 2. cap. 3. f) Lib. 2. epigr. 57. g) Lib. 5. epigr. 27. h) Lib. 7. epigr. 36.

Nosti mortiferum quaestoris, Castrice, signum?
Est opera pretium discere Theta novum.

Cui respondet istud PERSII i)

Et potis es nigrum vitio praefigere Theta.

Scilicet Θ litera erat condemnatoria & θανάτε, quam ideo mortiferam & infaustam & nigram appellare solebant. Eam cum justo judicio à quaestore neglectam fuisse, Martialis innuit, & novum emuncto naso dedisse carnifici signum hominis occidendi. Persius vero aliquem proponit, qui pro arbitrio suo quemlibet reum vel absolvere, vel condemnare potest. Et ne quid alienum trahere aliunde videar, IVVENALIS k) nostram optime poterit definire sententiam, ubi disertis inquit:

Hoc discunt omnes ante Alpha & Beta puellae.

orro AVSONIVS. l)

Non formam, at vocem Deltae gero Romulum D.

Quibus & aliis modo sufficienti probatur, Latinos ab Graeca literarum suarum adpellatione, in sempiternam Magistrorum suorum & inventi adeo necessarii memoriam, nullibi, ut solent alias laudum propriarum buccinatores, abhorruisse.

XX.

Nimis in hac materia essem prolixus, quando gentis utriusque convenientiam in ipsa lingua & modo scribendi amplius prosequi velim. Id saltem omnibus arridet, quod ipse etiam nunc silentio praeterire nequeo. Cum orientales plerique Hebraei, Chaldaei, Syri, Arabes, ut alios taceam, sic quoque HERODOTO m) teste, Ægyptii à dextra sinistrorsum, alii, ut Sinenses à summo in imum pingere literas consueverint: Graecos & qui instituta eorum quam fidelissime sequebantur, Romanos à leva dextrorsum scripturam voluisse peractam: Atque etiam ab antiquissimis temporibus, quando Graecis diversum fuit scribendi

i) Satyr. 4. k) Lib. 5. Satyr. 14. l) In Idyl. de literis. m) In Euterpe sive histor. Lib. 2.

di genus, istos haud degeneres imitatores habuisse Latinos. Modum innuo exarandi literas à læva indextram, & rursum à dextra in levam per versus: n) quem Græci vocant *βυςροφηδὸν γράφειν, instar versura boum scribere*: quod lineas ducerent, uti boves inter arandum ab extremo sulco in proximum ab eodem latere convertuntur. Ita HESYCHIVS: *βυςροφηδὸν ὕτως ἔλεγον, ἐπὰν ὁμοίως τοῖς ἀροτριῶσι βυσὶ τὰς ἀντιςροφὰς ποιῇ τις ἔλεγον δὲ ἐπὶ τῦ γράφειν τρέπω τοιῦτω. Bustrophedon dixere, quando instar arantium boum versuram quis facit. Dixere autem, quia eo modo scribatur.* Et PAVSANIAS o) tradidit, quod Cypselidæ in memoriam arcæ, in qua servatus erat Cypselus, dicarint Olympiæ arcam, cujus inscriptiones literis antiquis, & formam scribendi fuisse aliam, quæ *βυςροφηδὸν* dicatur; & paulo clarius causam demonstrat: *ἀπὸ τῦ πέρατος τῦ ἔπυς ἐπιςρέφει τῶν ἐπῶν τὸ δέυτερον, ὥσπερ ἐν διάυλυ δρόμῳ. A superioris versus fine continuo fit versura ad initium sequentis, ea ratione, qua curritur in diaulo.* His propemodum, quarum etiam Clariss. DICKINSONVS p) meminit, lineis.

ΑΛΛΟΠ. ΑΛΑΜ. ƷΟΝΟΠΟΡΤΥΛΟΠ .ΑƷΥΟΜ.ƎΠƎΝΝƎ.ΙΟΜ.ΑΡΔΝΑ.
ΠΛΑΓΧΘΗ. ΕΠΕΙΤΡΟΙΗS. ΙΕΡΟΝ. ΠΤΟΛΙΕΘΡΟΝ. ΕΠΕΒΣΕ.
.ΩΝΓƎ .ΝΟΟΝ .ΙΑꓘ .ΑƎΤΞΑ .ΝƎΔΙ .ΝΩΠΩΡΘΝΑ 'Δ. .ΝΩΛΛΟΠ
ΠΟΛΛΑ. Δ'ΟΓ' ΕΝ. ΠΟΝΤΩ. ΠΑΘΕΝ. ΑΛΓΕΑ. ΟΝ. ΚΑΤΑ. ΘΥΜΟΝ.

Illud quidem inde fabulantur factum, neque puduit ipsum HERM. HVGONEM q) virum eruditissimum, eo vehementius adduci, quod Cadmo literarum apud Græcos inventori, dum Bœotiam conderet, bos occurrerit, quem Græci *ἄλφα* ap-

E pel-

n) Eum NAVCLERVS vol. prim. generatione LIV. commemorat Hebræis fuisse traditam ab Esdra scriba. o) Priori Eliacorum. p) Delph. Phœnic. c. 10. p. 100. Confer. BOCHARTVS Can. l. 1. c. 20. FLORINVS Exercit de origine & propagatione linguæ Græcæ §. 8. Alii q) De prima scribendi origine cap. 8. p. 79.

pellant, à quo & primæ alphabeti literæ nomen imposuerit; & à boum in arando more, modum induxerit scriptionis, qui stilo, velut aratro, in cera fiebat. Quicquid sit, isthanc scribendi rationem à Græcis quoque commendatam fuisse Latinis, mihi admodum probabile videtur; vel ex sola *versuum* denominatione discere quilibet potest: de quibus ISIDORVS ille Hispalensis Episcopus, r) *Versus autem*, inquit, *vulgo vocati, quia sic scribebant antiqui, sicut aratur terra. A sinistra enim ad dextram primum deducebant Stilum: deinde convertebantur ab inferiore & rursum ad dextram versus: quos & hodie Rustici versus vocant.* Et MARIVS VICTORINVS s) *Apud nos autem versus dictus est à versuris, i. e. à repetita scriptura ea ex parte, in quam desinit. Primis enim temporibus, sicut quidam asserunt, sic soliti erant scribere, ut, cum à sinistra parte initium facere cœpissent & duxissent ad dextram, sequentem versum à dextra parte inchoantes ad sinistram perducerent &c.*

CAP. II.

DE DISCIPLINA GRÆCORUM IN ITALIAM INVECTA; UNDE LATINA LINGUA PERPOLIRI COEPIT.

§. I.

A Litteris ad doctrinam facta transitione, 2. Græcorum commendatur industria, 3. Quam ab V.C. Romani usque adeo participarunt: 4. Ut ex instituto Romuli studuerint ipsi Græcorum linguæ. 5. Frequentarunt igitur non solum, quas in Italia habebant, Græcorum Scholas; 6. Verum etiam ad eorum Academias peregrinationes instituere, in ipsam Græciam, cumprimis Athenas, 7. Alexandriam in Ægyptum, 8. Massiliam Iberiæ & alio. 9. Quæ communicatio literarum ipsis Latinorum vocibus earundemque constructioni fatalis admodum fuit. 10. Ut adeo studia sua & linguæ culturam debeant Græciæ, ceu Magistra. Quod nonnullis denique Patriis Romanæ Eloquentiæ testimoniis comprobatur.

1. Ha-

r) Orig. lib. 6. cap. 14. s) De arte gramm. Lib. 1.

I.

HActenus prolixe vidimus, quomodo Latini Græcorum opera, quandam animi cogitata literis testandi rationem didicerint; ab Græcis adeoque primordia ceperint & elementa omnium simplicissima disciplinæ, in qua se postmodum facile cunctis præripere palmam gloriabantur. Istos sive nunc Pelasgos, sive posteriorem longe illam Evandri coloniam subintelligere velis, perinde est. Neque diutius eapropter istis inhærere poterimus, quando his nugis minutiisve solidiora præstare videmus: uti videlicet paulo diffusius aggrediamur demonstrare, quibus Auctoribus magis magisque suam colere linguam, & bonis artibus institui ad humanitatem, juvante fortuna cœperint.

II.

Ab eo tempore, quando literas & cum his scriptionem taliter qualiter à peregrinis acceptarunt Aborigines, ut supra brevibus dudum pertractationis hujus initio a) commemoravimus, Græcorum coloniæ in Italiam catervatim transfretarunt. b) Quorum laus erat tum quidem post Ægyptios eloquentiæ, cujusvis doctrinæ & artium liberalium longe maxima. Ipso haud diffitente MARCO TULLIO c) Græciam semper eloquentiæ esse principem voluisse, & omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis inventa sit atque perfecta,

 Et

a) Vid. cap. præced. §. 2. & 4. Quibus testimoniis magno ibi numero allegatis addatur b) STRABO Geogr. lib. 6. cap. 175. edit. Genev. 1587. ubi inter alia: ὕστερον μὲν γε καὶ τῆς μεσογαίας πολλὴν ἀφῄρηντο, ἀπὸ τῶν τρωϊκῶν ἀρξάμενοι χρόνων. καὶ δὴ ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξηντο, ὥστε τὴν μεγάλην Ἑλλάδα ταύτην ἔλεγον καὶ τὴν Σικελίαν. *Posterioribus quidem temporibus magnam etiam mediterraneorum partem ademerunt, à Trojanis temporibus facto initio: adeoque eorum crevit potentia, ut ista Regio & Sicilia nomine magna Græcia censerentur.* Et SERVIUS *Italia*, Inquit, *magna Græcia est appellata, quia a Taurento usque ad Cumas omnes civitates Græci condiderunt.* c) De oratore lib. 1.

Et alibi d) disertis inquit: *Hæc cuncta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperii & bellica laude floruit. &c.* Rursus: e) *Hoc dico de toto genere Græcorum, tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam &c. Testimoniorum vero religionem & fidem nunquam ista natio coluit.* Ecquis ignorat antiquissimum doctrinæ genus, divinam poësin apud Græcos fuisse, utpote *Homerus* & *Hesiodus* ante conditam Romam, *Archilochus* regnante Romulo floruisse ipsi Romanæ patri eloquentiæ f) dicuntur: Atque adeo istos quidem in omni literarum genere superarunt, *in quo erat facile*, ut verba Ciceronis mea faciam, *vincere non repugnantes.*

III.

Inde vix fieri potuit, ut Romæ tandem aperto asylo, Latina lingua, quoad culturam & flexionem & pronunciandi modum, ab Græca nihil participarit primum: maxime, cum Græci Barbaris ex prioribus coloniis permixti, sublata pene singularum gentium appellatione, communi Latinorum nomine ipsam condiderint urbem. g) Cæteri vero linguam suam ad politioris Græcorum insuper sibi affluentium imitationem magis magisque invertere cœperint: usque adeo, ut teste DIONYSIO h) Romani sermone, nec prorsus barbaro, nec absolute Græco uterentur: sed quodam ex utroque mixto, accedente plurimum ad linguæ Æolicæ dialectum. Quo pertinent etiam QVINTILIANI i) verba: *Hæc divisio mea ad Græcum sermonem præcipue pertinet: nam maxima ex parte Romanus inde conversus est.*

Atque

d) Oratione pro Flacco. e) Ibid. f) CICERONI Tuscul. Quæst. lib. 1. ab exordio. g) Vid. DIONYSIVS HALIC. Rom. Antiq. lib. 1. c. 1. h) Rom. Antiq. lib. 1. c. ult. i) Instit. orator. lib. 1. c. 5.

IV.

Atque etiam tum, quod mireris, Romanorum genti adhuc satis barbaræ vernacula non videbatur sufficere sua: Sed aliam insuper ceu politiorem longe & actionibus quasi commodiorem adamare; neque adamare solum, verum etiam ediscere penitus ac patriæ linguæ adjungere instituebant. Statim ab urbe condita Romulus, qui k) ἐπιγράψας ἑλληνικοῖς γράμμασι τὰς ἑαυτοῦ πράξεις Græcum sermonem populo commendavit. Unde cœpit ille passim in Italia doceri & pro scientiarum haberi vehiculo: ut vicem obtinuerit eam, quæ apud nos nunc Latinæ linguæ est in Rep. Eruditorum literaria, ceu dignior quædam & universalis, ut ita dicam, vernaculæ juncta. Nec inter ipsos Reges Principesque populi ac dein longa serie Imperatores, vix reperire aliquem poteris, qui Græcis literis non fuerit saltem mediocriter imbutus. Quod mirum nemini facile videbitur, cum relatum l) legerit, antiquissimos Doctorum, qui iidem & Poëtæ & oratores semigræci erant, nihil amplius quam Græce interpretatos fuisse: *Livium* ipsum Andronicum illum, & *Ennium* poëtarum vetustissimos utraque lingua domi atque foris docuisse. Ideo nec desiit quoque lingua Græca felicissimo Ciceronis & Augusti seculo Doctissimorum in ipso Latio esse communis & accepta; m) Eaque propter ab Eruditis Romanorum ea politiori & aurea Latinæ linguæ ætate, quæ Sospitatoris nostri temporibus & paulo ante contigit, studiosæ ju-

 ven-

k) Ut est apud Halicarnassensem DIONYSIUM Rom. Antiq. lib. 2. l) Apud SVETONIVM de illustribus Grammaticis lib. cap. 1. m) Ex omnibus testimoniis, quorum tota historia plena est, memorabilis obvenit eaque Græca *Julii Cæsaris* in ipso vitæ discrimine ad Brutum inter sicarios venientem acclamatio: καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον.

ventuti sedulo commendari, n) & majorum ipsi, ad imitationem gloriamque hinc aliquando consequendam proponi exempla. o)

V.

Satis mature Græcos in Italia etiam aperuisse ludos literarios, quos Græco nomine scholas p) vocitarunt, mihi admodum credibile fit. Quandoquidem constat, jam inde ab urbe condita traditum more haudquaquam reprehendendo, uti magnatum atque Principum tenera ætas aliquatenus saltem literis enutrirentur. *Romulus* & *Remus* par fratrum, adhuc pueruli à lacte depulsi in urbem *Gabios* non procul à Palatino monte distam

n) Ita HORATIVS 3. Carm. od. 8. Mæcenatem celebrat Doctum *sermones utriusque linguæ.* Idem de arte poëtica:

---- Vos exemplaria Græca
Nocturna versate manu, versate diurna.

Ibidem:

Grajis ingenium, Grajis dedit --- ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius avaris.

Et alibi:

Litterulis Græcis imbutus idoneus arti
Cuilibet. ---

OVIDIVS de arte amator. lib. 2. v. 121.

Nec levis ingenuas pectus coluisse per artes
Cura sit, & linguas edidicisse duas.

o) Theodosius ergo pater sero & propemodum inclinante imperio adhuc monuit Honorium adolescentulum, apud CLAVDIANVM de quarto consulatu Honorii:

Et quæ mox imitere legas: nec desinat unquam
Tecum Graja loqui, tecum Romana vetustas.
Antiquos evolve duces: assuesce futuræ
Militiæ; Latium retro te confer in ævum.

p) σχολὴ dicitur vel ab otio honesto & voluptate in docendo, vel à vacando: quod Græcis σχολάζειν est. Unde AVSONIVS in Protreptico ad nepotes:

--- Grajo schola nomine dicta est:
Justa laboriferis tribuantur ut otia Musis.

ſitam à nutritoribus mittebantur, ut Græcam diſciplinam haurirent; ibique apud privatos *Fauſtuli* hoſpites educati & literas & muſicam & arma, more Græco, tractare ad pubertatem uſque diſcebant. q) Ita quoque *Tanaquil* & *Tarquinius* Priſcus, ipſi Græcorum diſciplina perfuſi, *Servium Tullium*, quem dubiis rebus ſuis lumen præſidiumque futurum augurabantur, filii loco habitum; erudiri curavere artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. r) Sed quonam id præciſe tempore, vel quibus conditionibus factum, omnes fere mecum ſe ignorare fatentur. Denique Tarquinio ſuperbo regnante s) *Pythagoras Samius* inſignis philoſophus, hauſta Phœnicum, Ægyptiorum, Barbarorum atque Græcorum ſapientia t) in Italiam venit, in eaque Regionis parte, quam vulgo Græciam magnam vocant, *Crotone* cumprimis docere inſtituit: tanta frequentia, ut raro pauciores ſexcentis fuerint, qui noctu ad illum audiendum confluebant. Et, ſi qui præſentia illius frui meruiſſent, ſuis ſcribebant, hoc ſe tanquam magnum & præclarum aliquid adeptos fuiſſe. Ipſius domum Cereris delubrum vocabant, vicumque ſacratum Muſis. Tres ejus libros Plato centum minis ſibi comparari per literas oravit. v) Ita ille paſſim per Italiam non paucos reddidit bonos & doctos viros, tenuitque, ut Romanæ Principis eloquentiæ x) verbis utar, *magnam illam Græciam*

q) Vid. DIONYSIUS HALIC. Rom. Antiq. lib. 1. c. 10. r) DIONYS l. c. lib. 4. cap. 1. & 2. Confer. CYRIACI LENTULI Profeſſ. Marburg. quondam celeberr. *Apex Gloriæ Romanæ* pag. 56. s) Vid. AULUS GELLIUS Noct. Attic. lib. 17. cap. ult. t) Pythagoram Ægyptiorum Sacerdotes, Perſarum magos & Indorum brachmanas adiiſſe, ſcriptores referunt; quem etiam inde regreſſum Cretam & Lacedæmona ad cognoſcendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempeſtate leges, contendiſſe, ex TROGO POMPEJO auctor eſt JUSTINUS epitomator lib. 20. c. 4. v) Plura vide apud DIOGENEM LAERTIUM de vitis & dogmat. Philoſophorum lib. 8. in vita Pythagoræ. x) CICERONIS Tuſcul. Quæſtio n. lib. 1.

etiam cum honore & disciplina, tum etiam auctoritate, multaque secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur. Neque existimandum, sola Philosophorum dogmata eum tradidisse: Verum oportet etiam pro ingenio, quod summum in ipso erat, linguam juvare, apta rebus dare verba & sua ope gentem incultam, quantum in se quidem fuit, revocare ad humanitatem studuisse. Quo TVLLIVS y) respicit, quando *Nec Pythagoras*, inquit, *nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui, quum post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Graciam, qua magna dicta est, & privatim, & publice prastantissimis & institutis & artibus.* Eodem tempore inclaruerunt *Thurii*, quorum legislator magnus ille *Charondas*, Pythagoræ discipulus, z) inter alia scivit, *τῶν πολιτῶν τὺς ἡ ἕις ἅπαντας μανθάνειν τὰ γράμματα Civium omnes filios discere literas.* Et quia fore videbat, ut pauperes inopia fortasse non possent liberalibus studiis dare operam; statuit amplius, ut è publico civitatis ærario præceptoribus honoraria solverentur. a) Imo & *Roma* jam tum sub Regibus & Decemvirorum ætate, scholas fuisse quamplurimas facile demonstrari posset, si id nunc ageremus. Certe LIVIVS b) accurate scribit: *virgini venienti in forum (ibi namque in tabernis literarum ludi erant) minister decemviri libidinis manum injecit, serva sua natam, servamque appellans esse: sequique se jubebat, cunctantem vi abstracturum &c.* Taceo *Heracleam*, *Metapontum*, *Tusculos*, alios, quorum ludi literarum strepuere discentium vo-

y) Tuscul. Quæst. lib. 5. z) Confer. DIOGENES LAERTIVS in vita *Pythagora*, ubi disertis eum asserit per Italiam non paucos reddidisse bonos & doctos viros; *Zaleucum* inter cæteros & *Charondam* legumlatores. a) Teste DIODORO lib. 12. b) Hist. Rom. lib. 3. c. 44. Quod iisdem propemodum verbis exprimit etiam DIONYSIVS HAL. Rom. Antiq. lib. 11. c. 6.

vocibus. c) Usque adeo, ut Ciceronis & Auli Licinii temporibus Italia plena fuerit Græcarum artium & disciplinarum. d)

VI.

Neque solum in patria cœpit Romana juventus Græcis institui artibus; verum etiam provectiori ætate Doctores longe celeberrimos in ipsa Græcia & alibi salutare voluit: quibus ad scientiæ & morum nobile studium quasi manu duceretur. Adierunt vero, quantum memoriæ proditum est, cumprimis Academiam *Athenienſem*, quæ apud ATHENÆUM e) *τὸ τῆς Ἑλλάδος μυσεῖον, Græciæ Museum* vocatur: quod literæ & facundia & civilis ordo disciplinæ velut templum Athenas habuere. f) Atque etiam passim aliis ornatur civitas hæc elogiis haud infimi nominis Auctorum, & dicitur *Sapientum Domicilium, ὀφθαλμὸς καὴ ψυχὴ ἐν Ἑλλάδι, Oculus & Anima Græciæ, Ἑλλάδος Ἕλλας, Græciæ Græcia, communis omnium hominum Ludus literarius, &c.* Et Athenienses studiosi literarum, non natura sed magis more. g) Ipse MARC. TVLLIVS h) omnium doctrinarum inventrices nominavit Athenas, in quibus summa dicendi vis & inventa sit ac perfecta. Atque etiam in hac ipsa civitate, eodem teste, nulla unquam vehementius, quam eloquentiæ studia viguerunt. Erant ibi, extra omne dubium, nobilissimæ virorum doctissimorum *Schola, Academia*, & *Lyceum* non unius Philosophi: unde postmodum celebriores scholæ nostræ sua nomina traxerunt; *Stoa*, unde secta promanavit Philosophorum Stoicorum. Erant & *Horti*, in quibus Epicurus cum sectatoribus suis philosopha-

 ri.

c) Istorum meminit JVSTVS LIPSIVS Lovanii lib. 3. cap. 7. Oper. tom. 3. pag. 1417. edit. Vesaliensis 1675. Et in Synopsi ex eodem JAC. FRID. REIMANNVS vir celeberr. systemate antiquitatis literariæ pag. 69. d) CICERO orat. pro A. Lic. Arch. poëta. e) Lib. 5. c. 2. f) Quemadmodum ex TROGO POMPEJO id descriptum reliquit JUSTINUS lib. 2. c. 6. g) STRABO: Ἀθηναῖοι φιλολόγοι οὐ φύσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἔθει. Geograph. lib. 1. pag. 70. Edit. Genevensis 1587. h) De oratore lib. 1.

ſt ſolebat. i) Quamobrem docendi diſcendique gratia infiniti ferme eo ſe contulerunt. Et viri provenere continuo inde toga & ſago illuſtres: quos inter nemo ignorat fuiſſe Theſeum, Codrum, Miltiadem, Themiſtoclem, Ariſtidem, Periclem, Alcibiadem, Cononem, Thraſybulum, Æſchylum, Sophoclem, Euripidem, Ariſtophanem, Menandrum, Socratem, Platonem, Xenophontem, Iſocratem, Demoſthenem, Æſchynem, Hyperidem, Thucydidem, Draconem, Solonem, innumeros alios. Sed Romanis ipſis nihil frequentius erat, quam quod prudentiæ & ſtudiorum cauſa, eam matrem nutricemque bonarum artium, Athenas adirent. Inde, exactis etiam Regibus, leges petebant, quibus civitatem ſuam fundarent: atque rectius eas interpretaturos ſeſe videntur crediſſe, ſi doctrina ipſorum Græcæ ſapientiæ ſtudiis perficeretur. k)

VII.

Poſt Athenas nomen venit celeberrimum *Alexandriæ*, quæ in Ægypto eſt, colonia Macedonum, Alexandri M. auſpiciis condita: ubi & ipſe poſtmodum, cum diem obierit ſupremum, ſepultus eſt. Hæc quam diutiſſime fuit regia Muſarum ſedes; & proventu ingeniorum uberrimo, ſtudia humaniora ſub clariſſimis Doctoribus ibidem floruere: nec prius extincta, quam Muhamedica Saracenorum barbaries circa A. C. DCL. ſub Conſtante Heraclii filio Ægyptum inundaverit. Muſeum hic jam tum cunctis nationibus viſitatum eſt tempore Ptolomæi Philadelphi, qui maximis ſumtibus, iſtud bibliotheca voluminum ſeptingentorum millium exornavit. Muſeum ipſum fuit ædificium amplum, magnificum, in plurimas diætas, conclavia, cellas atque

i) Plura vide apud JOH. PHIL. PFEIFFERUM Antiq. Græc. lib. 2. JOH. BVNONEM, obſerv. in Cluver. Geogr. lib. 4. c. 8. §. 3. JOH. ANDR. SCHMIDIVM Exercit. Acad. de Gymnaſiis literariis Athenienſium Jenæ 1689. in 4. excuſa. k) Confer. pl. GEORG. NICOL. KRIEGKII de peregrinationibus Roman. Acad. diatribe à §. 6-38.

que membra descriptum: quo justus doctorum virorum numerus liberaliter exhibitus est atque nutritus: uti studia excolerent, conscriberent libros & sectatores discipulosve pro virili quisque suos per summum nobilissimumque otium juvare posset. De Museo isthoc Alexandrino ita Geographus l) prodidit: τῶν δὲ βασιλείων μέρος ἐςὶ, καὶ τὸ Μυσεῖον, ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν, καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τῦ Μυσείυ φιλολόγων ἀνδρῶν. Ἔςι δὲ τῇ συνόδῳ ταύτῃ καὶ χρήματα κοινὰ, καὶ ἱερεὺς ὁ ἐπὶ τῷ Μυσείῳ τεταγμένος, τότε μὲν ὑπὸ τῶν βασιλέων, νῦν δ' ὑπὸ καίσαρος. *Pars etiam Regiorum est Museum, quod deambulationem habet & exedram & maximam domum, in qua cœnaculum est eorum, qui Musei consortes sunt ac Literis humanioribus studium impendunt. Hoc collegium publice pecunias habet & Sacerdotem, qui Museo praeest, olim à Regibus, nunc à Cæsare constitutum.* Quotquot vero literatorum in Museo alebantur, maximis gaudebant emolumentis, adeo, ut equestri etiam ordine relati summo quovis honore digni haberentur. Teste PHILOSTRATO m) *Adrianus Dionysium satrapam designavit, non humilium gentium, sed inter viros ordinis equestris censeri voluit & eos, qui in museo alebantur. Museum autem erat mensa Ægyptia, qua ex omni terrarum orbe celeberrimos quosque convocabat.* Ideoque liberalium artium studiosi præ cæteris eam adire volebant scholam: ut STRABO n) nullus dubitaverit, eo nomine Alexandriam præferre Tarso, ubi frequentem literatorum è quovis terræ tractu concursum justis laudibus efferre studet. Sufficiat heic ipsius verba latine transcripsisse: *Tarsi, qui studia ista colunt, fere sunt indigenæ: peregrini non facile eo ventitant. At indigenæ domi non desident, sed ut perfectionem consequantur, peregre abeunt: per-*

l) STRABO Geograph. lib. 17. p. m. 546. m) De Sophistis lib. 1. in vita Dionysii Milesii. Confer. ejusd. vita Polemonis & Scopeliani. ATHENÆUS lib. 1. c. 19. lib. 5. c. 8. lib. 15. c. 6. SVETONIVS in vita Claudii Imperatoris. cap. 42. n) Geograph. lib. 14. p. m. 463.

perfectique libenter in alienis versantur locis ; domum redeunt pauci. Reliquarum quas modo dixi urbium diversa est plane ratio, demta Alexandria, multi enim eo proficiscuntur, & libenter ibi commorantur. Indigenarum paucos videris aut alio doctrina causa proficiscentes, aut ibi degentes, ut literis operam impendant. Alexandrinis utrumque usu venit. Nam & multos recipiunt peregrinos, & emittunt suorum haud paucos. Suntque apud eos omnis generis liberalium artium Schola. o)

VIII.

Quis nescit *Massiliam* fuisse illam, ut TACITVS p) habet, *Studiorum Magistram*? Puta, Romæ Tarquinio Prisco regnante, Phocenses ac Rhodii coloniam deduxerunt in Galliam : & Massilia oppido ad mare internum condito, Græcas artes simul atque linguam huic regioni intulerunt. Præstat hac de materia ipsum audire modo laudatum rerum Geographicarum commentatorem. q) πάντες γὰρ οἱ χαρίεντες πρὸς τὸ λέγειν τρέπονται καὶ φιλοσοφεῖν. ὡς δ' ἡ πόλις μικρῷ μὲν πρότερον τοῖς βαρβάροις ἀνεῖτο, παιδευτήριον, καὶ φιλέλληνας κατεσκεύασε τοὺς Γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια Ἑλληνιστὶ γράφειν. ἐν δὲ τῷ παρόντι

o) Confer. pl. JOH. FRID. GRONOVII de Museo Alexandrino Exercitationes Academicæ 1667. habitæ; sed à filio Jacobo Gronovio volumini X. Antiq. Græcar. insertæ. LVDOLPHI NEOCORI de Museo Alexandrino Exercitatio Academica, Exercitationum volumine, quod Lipsiæ 1707. in 8. prodiit, recusa. M. BENJAMIN. HEDERICHI Commentatio brevis de schola Alexandrina & Tarsensi, quæ habetur in diplomate quodam scholastico 1704. Wittenbergæ in 4. GEORGII NICOLAI KRIEGKII de peregrinationibus Romanorum Academicis diatribe à § 64.-67. p) In vita Agricolæ cap. 4. Confer. JOH. CASP. KHVNII Differt. Academica de Massilia studiorum sede & Magistra ad citatum Taciti locum. PHILIPPI CLVVERII German. Antiq. lib. 1. cap. 3. GEORG. NICOL. KRIEGKII de peregrinationibus Roman. Academicis diatribe à §. 49.-56. q) STRABONEM Geograph. lib. 4. p. m. 125.

ρόντι καὶ τὺς γνωριμωτάτυς Ῥωμαίων πέπεικεν, ἀντὶ τῆς εἰς Ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾷν φιλομαθεῖς ὄντας. Nam quicunque sunt elegantiores, ibi homines ii se ad dicendum & Philosophandum conferunt. Itaque urbs ea, paulo ante Barbaris loco ludi literarii patefacta, tantum Græcarum literarum studium apud Gallos excitavit, ut contractuum quoque formulas Græce conscriberent. Et hodie nobilissimis etiam Romanorum persuasit, ut discendi studio, pro Athenienſi peregrinatione, Massilienſem amplecterentur. Huc facit quoque JVLII CÆSARIS r) testimonium, ubi de Druidibus earundemque disciplina tradidit, Gallos in rebus publicis privatisque rationibus Græcis uti literis: Et in Helvetiorum castris s) tabulas fuisse repertas, literis Græcis exaratas; in quibus nominatim ratio confecta, qui numerus domo exiisset eorum, qui arma ferre potuerunt. Peregrinationes suas propter liberaliores artes Romani etiam alio instituere, ubi Græcos noverant habere sua literarum emporia: *Rhodum*, verbi gratia, quæ insula in mari mediterraneo sita est, Eruditionis fama, & frequentia commerciorum insignis: Itemque *Ephesum*, *Tarsum*, *Mitylenam* & in alias Academias, quas enumerare omnes, longum est. t)

IX.

Ecquis nunc inficias ire poterit, Latinam linguam, tanto Græcos atque Romanos inter literarum commercio instituto, aliena vocabula hausisse quam plurima: ut partim ex patria Celto-Scythica, partim ex Græca coaluisse & tota ad hujus quidem ceu Magistræ structuram exculta videatur? v) Quamobrem

F 3 nec

r) Belli Gallici lib. 6. s) Idem Belli Gallici lib. 1. t) Confer. JVSTI LIPSII Lovanium lib. 3. cap. 7. 8. MORHOFII Polyhist. liter. lib. 1. c. 14. §. 4. seqq. KRIEGKIVS l. c. JOH. JOACHIMI ZENTGRAVII Differt. de peregrinatione Academica ad Cicer. lib. 1. Offic. cap. 1. v) Vid. MORHOFIVS in doctissima de Patavinitate Liviana dissertatione c. 6.

nec absque ratione QVINTILIANVS x) *Hac divisio mea*, inquit, *ad Græcum sermonem præcipue pertinet; Nam & maxima ex parte Romanus inde conversus est.* Et alibi y) *Nomina Latina ex Græcis orta sunt plurima, præcipue Æolica ratione, cui noster sermo est simillimus.* Magna utique linguam inter utramque affinitas est & vocabula non modo in Ætymologia, verum etiam in ipsa Syntaxi nonnunquam amicissime conspirant. z) Ex omnibus paucnla refero. Latini pro *poposci, momordi, pupugi* &c. dixerunt olim *peposci, memordi, pepugi*: quoniam Græci in quadam specie temporis præteriti, quod *παρακείμενον* appellant, secundam verbi literam in ε plerumque vertunt, nt γράφω, γέγραφα &c. a) Nec indocte CHRIST. DAVMIVS b) pleramque demonstravit radicum LL partem, quæ nunc amissa putatur, Græcæ originis esse, ut & ea, quæ manserunt e. gr. *pecere* i. e. tondere *ἀπὸ τοῦ πέκειν*; *trepere τρέπειν*; *clepere κλέπειν* vel *κλέπτειν*; *apere ἅφειν* vel *ἅπτειν*; *dapere δάφειν* vel *δάπτειν*: *luere λύειν* &c.

X.

Ita maximam studiorum partem & ipsum linguæ suæ emolumentum Latini Græcis debent. Quod ipse Pater eloquentiæ nullatenus simulare potuit: quin data quavis occasione, eam cultissimæ nationis gloriam honestis prosequeretur laudibus. c) *Non inquit, me hoc jam dicere pudebit, præsertim in ea vita, atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertia aut levitatis ulla suspicio, nos ea, quæ consecuti sumus, his*

x) Instit. Orator. lib. 1. c. 5. y) lib. 1. c. 6. z) Id præter alios docuere VECHNERVS in Hellenolexia & LEOPOLDVS PONATVS in harmonia linguarum c. 7. a) Vid. A. GELLIVS noct. Attic. lib. 7. c. 9. Idem lib. 1. c. 18. multa docet vocabula Græcorum antiqua hodie ignorari. Sic e. g. nunc *κλέπτας* dici, dictum antiquiori Græcorum lingua *φῶρ*. Unde Latinorum *Fur*. b) Diatribe de causis amissarum radicum LL. cap. 14. Confer. PONATVS l. c. & VARRO de lingua Latina lib. 5. cap. 19. c) CICERO ad Q. Fratrem lib. 1. epist. 1.

his studiis & artibus esse adeptos, quæ sint nobis Græciæ monimentis disciplinisque tradita. Alibi d) *Sint ista Græcorum, quanquam ab his philosophiam & omnes ingenuas disciplinas habemus: Sed tamen est aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis.* Rursum: e) *Auditis Oratoribus Græcis, cognitisque eorum literis, adhibitisque doctoribus, incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagraverunt.* Longe plura & infinita propemodum possemus hujus rei proferre testimonia; sed istis modo allegatis erimus contenti: Quod exinde potest facillime conjici, Romanos eorundemque linguam Latinam ab exordio & primis incunabulis valde rudem, quod hactenus multis modis, tot freti clarissimorum Auctorum testimoniis, assertum ivimus, Græciam habuisse Magistram, cujus opera ad eam, qua gaudebat olim, ac etiamnum celebratur, dignitatem pervenit.

Cap. III.

DE STATU LATINÆ LINGUÆ SUB REGIBUS, AC VILI CONDITIONE, EX SUPERSTITIBUS NONNULLIS HUJUS SECULI FRAGMENTIS DEMONSTRATA.

§. I.

Puerilis ac balbutiens, ut posteris videbatur, lingua 2. Aboriginum sive Latinorum in Italia, 3. Utut monumentorum defectu tota squalore atque tenebris quasi habeatur sepulta, ipsam tamen, vel ex natura gentis, barbariem suam prodit. 4. Nova Urbis & Imperii facies, ipsi linguæ pariter fatalis, scripta quædam protulit, ex quibus nunc præter nomen & fragmenta paucula obscuriora nihil superest. 5. Quidnam in illis possit desiderari. 6. Ad eruendum linguæ Latinæ statum, Romuli emendatur & examinatur lex unica, de filiorum injuriis erga parentes. 7. Deinde leges Numæ Pompilii recensentur, sigillatim illa de homine fulmi-

d) Idem de finibus lib. 2. e) Idem de Oratore lib. 1.

minis ictu exspirante. 8. De homine libero non interficiendo. 9. De mulieribus, quæ alienis viris miscentur. 10. De spoliis in re militari. 11. De sacrificiis. 12. De termino in agris non exarando atque aliis. 13. De Saliaribus hymnis: 14. Quorum nonnulla vocabula dilucitantur. 15. De Annalibus maximis, & 16. Similis argumenti libris deperditis.

I.

EXaminata, post originem, Latinæ linguæ Magistra, quam prolixe vidimus Græcam esse; ad ipsius fata, cumprimis illa progredimur, quæ pueritiam atque adeo tenerrimam ætatem sub Regibus ac deinceps sustinuisse apparet. Priscus hic & diu obsoletus, proin ipsis aliquando literatoribus non infimi nominis odiosus Latinitatis status merito nobis indagandus est: uti, quantum per istas quidem temporis obscurissimi tenebras licet, ordine videamus, quomodo lingua nunc adeo perpolita excultaque, ut orbis literatus eam præ reliquis omnibus constituerit in communem quasi Reip. suæ vernaculam eligere, Barbaris primum usitata gentibus, multo squalore deformata in vulgus prodierit. Quamvis tum etiam satis eleganter quisque in lingua sua & rationis usu quam maxime locutum fuisse, ipsimet sibi videretur. Nam Venusino protinus adstipulor Poëtæ asseveranti: a)

Ut sylvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas.

Rursum:

Multa renascentur, quæ jam cecidere cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus;
Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

II.

Latinam linguam, cujus primam atque puerilem ætatem in præsenti describere constituimus, Italicorum populorum ab

a) HORATIVS de arte poëtica.

ab antiquissimis temporibus domesticam fuisse atque vernaculam, ex superioribus abunde patet; vel sola istius appellatio neminem ignorare patitur, nisi qui forsan ab omni rerum humanarum notitia longissime abest. Adeo etiam cuique indoctissimo constat, quoad longissime possumus respicere spatium præteriti temporis, gentes fuisse dudum vetustissimas, quæ sub cœlo clementiori positam, nullisque terris secundam celebritate Regionem istam coluere. Nec alios, præterquam *Aborigines* attendere licet, mox à *Latino* Rege, qui belli Trojani temporibus regnavit, *Latinos* vocatos. b) Hinc ipsa, quam habitabant, etiam terra *Latium*, eorundemque lingua *Latina* dicebatur. Præ cæteris namque Italiæ populis isti eminebat Latini sive Aborigines, ad quos plerique potentia debiliores accesserunt: ut in unam quasi gentem cum istis coaluerint, ac jure merito lingua domestica, ut fieri communiter solet, à parte regionis potiori denominata fuerit: maxime cum inter ipsos Italiæ incolas tanta observaretur loquelæ differentia, qua præcise Aborigines pro temporum ratione ac moribus Latine fuisse locutos, dicendum sit: ex adverso Tuscis aliisque nonnisi barbaro & alieno sermone, qui ne vestigia quidem retulerit Latinæ linguæ, utentibus: Si clarissimo cuidam & summi judicii Viro c) in re tam obscura, quam antiqua fidem habere velimus.

III.

Sed quicquid etiam statueremus de differentia linguæ vel dialectus istius ævi in Italia; tenebris hæc tamen omnia plus quam Cimmeriis obvoluta latent. Nihil enim ex illa antiquitate scriptorum superest, quibus de conditione & modo loquen-

G di

b) Vid. DIONYSIUS HALIC. Antiq. Rom. lib. 1. c. 2. T. LIVIUS Hist. Rom. lib. 1. c. 1.2. JOH. FUNCCIUS Chronol. p. 42. D. ALSTEDIUS Chronol. p. 211. Plures alii. c) SAMUELI BOCHARTO Geogr. sacr. part. post. cap. de Italia. Conferatur hujus dissert. cap. 1. §. 3.

di nobis aliquid innotescere queat. Et hoc ipsum prohibuit vel injuria temporum, quæ, quod scriptum forsan erat, citius opinatu suppressit; vel summa populorum negligentia & rusticitas in causa est, quæ ab omni libros conscribendi cura non solum fuisse aliena, sed prorsus abhorruisse videtur. Atque hoc ultimum ut omnium maxime credam, facile Romanorum Historicorum Principis adducor testimonio, d) *quod rara & parva per ea tempora literæ fuerint; una custodia fideli rerum gestarum memoria.* Adeo pleraque sua per manus ad posteros propagarunt ἄγραφα, & nobis ne hilum quidem cognoscendum de pervetusto sermone suo reliquerunt: quod aures nostras vel incredibili quadam & insolita ultimæ antiquitatis dulcedine, vehementer oblectare, vel asperitate durissima offendere possit. Hoc saltem, nec absque fundamento conjicimus, quod prisca illa Latina lingua, temporis ejusdem agrestibus horridisque moribus bene responderit, quod adeoque satis barbara & rudis, horridum aliquid delicatis auribus sonans, neque cum Græca, cui tum plerique cordatiores studebant, neque cum ipsa illa perpolita, prout ætatibus proxime sequentibus consuevit, Latinitate ullo modo comparanda veniat. Imo vix mihi credibile fit, si ex nostris cuipiam nunc istos populos loquentes audire contingeret, fore, ut sermonem intelligat, sensumque assequatur verborum, à quibus Latinitas hodierna penitus abhorret. Quo casu ne quid abs me videatur effictum, cætera Historici Megapolitani e) verbis prosequar: Τηλικαύτη γὰρ ἡ διαφορὰ γέγονε τῆς Διαλέκτȣ, καὶ παρὰ Ῥωμαίοις τῆς νῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὥστε τȣ̀ς συνετωτάτȣς ἐνιαμόλις ἐξ ἐπιστάσεως διευκρινεῖν. *Veteris sane lingua etiam Latina tanta diversitas est ab illa, qua hodie utuntur*

---

d) T. LIVIUS hist. Rom. lib. 6. e) Vid. POLYBIUS MEGAPOLITANUS Histor. lib. 3. Confer. A. GELLIUS Noct. Attic. lib. 1. c. 10. Et SENECA Epist. 114.

tur, ut vel peritiſſimi nonnulla ægre, ubi animum attenderint, explanare queant.

IV.

Is circiter ſtatus fuit Latinæ linguæ antiquiſſimus, quoad Regnum Albanum duravit. Deinceps Anno primo ſeptimæ Olympiadis, f) *Roma* à germanis fratribus, Romulo & Remo vel de novo extructa, vel, quod magis credibile, ex oppido vetuſtiori, in urbis magnificæ formam redacta & amplificata, multum Hiſtoricis ſcribendi anſam dedit. g) Hæc celeberrima Imperii ſedes, dum ſenſim ſenſimque omnes & dignitates & potentias & ſplendorem & divitias ad ſe pertraheret, ſimul ac ſtatu politico fatalis admodum fuit, reſpectu literarum & ipſius linguæ notari meretur. Vel quis non ad primam Romæ commemorationem profitebitur ultra, eam præ cæteris omnibus de ſcientia & bonis artibus triumphare? Quis non eam dicat laudibus multum excellere? Vel quis denique non ſentiat, Latinam linguam cum iſthac metropoli ſua quaſi renatam, poſtmodum felicius in ea conſervatam & uſque adeo excultam fuiſſe, ut amplius non tam *Latina*, quam *Romana*, quaſi huic urbi

 ſoli

f) Ut DIONYSIUS HALIC. teſtatur. Juxta calculum JOH. FUNCCII Chronol. p. 57. anno mundi 3213. ALSTEDII Thes. Chronol. p. 262. anno 3197. THOMÆ LYDYATI Emendat. temporum p. 40. anno 3258. Aliter aliis computum inſtituentibus. g) Vid. DIONYS. HALIC. Rom. Antiq. lib. 1. cap. 9. & lib. 2. cap. 1. T. LIVIUS hiſtor. Rom. lib. 1. JUL. SOLINUS polyhiſt. c. 2. FESTUS in voce Roma. ROSINUS Antiq. Rom. lib. 1. c. 1. Ibid. DEMPSTERUS. Et innumeri è recentioribus alii. Imo videtur ipſe *Romulus* ex *Roma* vocabulo nomen accepiſſe. Ita ſaltem MARINUS vel MARINIANUS vetus Lupercaliorum Poëta:

Roma ante Romulum fuit,
Et ab ea nomen Romulus
Acquiſivit, --

Contrarium voluit VARRO de lingua Latina lib. 8. c. 35. ut alios taceam.

soli natales debeat, vocitari voluerit? Sed tamen sub auspicio felicissimæ urbis & quoad Reges in ea fasces Imperii tenuere, h) nihil iterum vel paucissima scriptis expressa habemus, quæ priscum & genuinum sermonis Romani stylum prodere ac nobis sufficienti modo repræsentare valeant. Quamvis enim *Romulus* conditor urbis quasdam, ad status ordinandos, & incolas civesque suos ad vitam cultiorem revocandos, leges conscripserit; ac post eum *Numa Pompilius* Rex auctor fuerit latis legibus honestis ac utilibus, i) quarum etiam nonnullæ fuerunt scriptis mandatæ, k) hæc tamen maximam partem simul ac alia monumenta fato iniquo periere, ut quoad ipsas antiquioris hujus seculi voces, vocum structuram, scriptionem ac orationem integram, parum nobis cognoscere detur facultas.

V.

Exstant hodie quidem Romuli & Numæ Pompilii leges nonnullæ, sive juris Papyriani (is enim memoratas leges Regias olim collegerat) fragmenta, veterum Grammaticorum solertia partim, partim recentiorum Jureconsultorum & antiquariorum studio asservata. Ita FRANCISCVS BALDVINVS in eo, quem ad leges Romuli scripsit, libro octodecim ipsius leges recenset, quas se in tabula antiquissima scribit invenisse. Atque etiam multas ex his PAVLVS MANVTIVS in legum libello commemorat. Quibus insuper sex alias PANDVLPHVS PRATEVS haud incelebris Jureconsultus addidit. l) Sed ejus-

---

h) Tenuere autem Reges imperium, juxta computum JOH. FVNCCII Chronol. p. 65. ad usque annum mundi 3456 V. C. 244. Quo ob Sexti Tarquinii stuprum violentum Lucretiæ illatum, expulsis Regibus, Consules bini ac bini annuatim regnantes summam potestatem sibi victricibus armis sumserunt. i) Vid. DIONYSIVS HALIC. Antiq. Rom. lib. 2. c. 4. k) DIONYSIVS l. c. confer. PLINIVS Histor. natur. lib. 13. c. 13. l) Omnes suis fontibus erutas commonstravit etiam ROSINVS Antiq. Rom. lib. 8. c. 5.

modi ſunt quæ reſpectu juris ſenſum aliquem legum ex auctoribus aliis petitum exhibent: quibus vero neque modum ſcribendi, neque contextum, neque vocem ullam antiqui ſeculi nobis relictam videre licet. Speciem præ ſe majorem ferunt ipſa FESTO POMPEJO paſſim allegata legum Regiarum fragmenta. Et potuit ille primitus, inficias ire nolim, inſignia & genuina quædam iſtius ævi monumenta nobis conſervaſſe. Enim vero quod dolendum maxime, optimus Auctor, ut plures ex claſſicis alii, ſeculis obſcurioribus & ſemibarbaris orbi literato admodum fatalibus, Antiquariorum ſcriptorumve incuria vel ignorantia, cum illas diu obſoletas vocabulorum conſtructiones, & mirum ſcribendi modum non aſſequerentur, varia primum accepit menda: quæ cum recentioribus corrigere vel reſtituere piaculum ferme fuiſſet, non modo obſcuritatis, verum etiam hinc inde falſitatis anſam dederunt. Accedit, quod poſt epitomatoris PAVLI DIACONI opera, ipſe FESTVS blattis & tineis expoſitus jacturam fecerit literarum longe maximam: ut fragmenta nunc non niſi ex fragmentis colligere & ægerrime poſſimus. Sedulam illis quoque, poſt renatam Latinitatem, Maximi Viri, ANTONIVS AVGVSTINVS, FVLVIVS VRSINVS, JOSEPHVS SCALIGER, DIONYSIVS GOTHOFREDVS, alii navarunt operam & menda, quæ irrepſere hactenus, expurgare allaborarunt. Nec infelici ſucceſſu. Sed tamen in vetuſtiſſimis hiſce Regum Romanorum, Decemvirorum &c. monumentis, dictionem antiquam & ſcribendi modum illis ipſis tanti nominis literatoribus alibi traditum, non ignorantia quidem vel hæſitatione, verum negligentia quadam & incuria non ubivis attenderunt. m) Veſtigia eorum poſtea incauti erroris

m) Ex. gr. ubivis pene apud iſtos G literam invenies ſcriptam in legibus Regiis, longe demum poſt à Carvilio quodam ludimagiſtro inventam. Literas conduplicarunt itidem, quod olim nunquam ad uſque En-

toris legerunt JACOBVS RÆVARDVS, JOH. ROSINVS, CHVNR. RITTERSHVSIVS JAC. GOTHOFREDVS & nuper JANVS VINC. GRAVINA, ut alios taceam. Rectius sensit ac pristinum legibus faciem restituere PAVLVS MERVLA, in illo, quem de legibus Romanorum scripsit, libro studuit. Neque etiam ille sibi ubivis similis est: quod scriptum hoc postumum, curas posteriores ejus videre nunquam potuit. Quoquo denique loco habeantur leges istæ: minimum voces in illis supersunt ex infima ætate: quas nunc quidem perlustrare & ordine suo & breviter, operis fore pretium existimamus. Atque hinc inde simul annitemur quantumpote antiquissimum scribendi modum cum textu classicorum Auctorum vulgari exhibere, quo ex utriusque collatione major lux, & major ex oppositis differentia appareat. Conjecturæ nostræ rationes, quas pro fundamento emendationis certo posuimus, nonnullas subjiciemus statim brevibus, alias & principes quidem istas, ubi de Tabulis, rostrata C. Duilio, & illa haud longe post Scipioni Barbato, possitis antiquissimis & indubitatis LL. monumentis sermo erit, largiori manu dabimus.

VI.

Legum, quas Romulus Romanorum Rex primus tulit, unica superest apud FESTVM n) quæ tamen, an Romulo adscribenda sit, primo intuitu, nec immerito dubitari potest: cum tribus Regibus eadem lex simul & semel tribuatur. Ipsius verba videamus: *Plorare*, inquit, *flere*, *inclamare nunc significat*, *& cum præpositione implorare*, *id est invocare: At apud Antiquos plane* inclamare. *In Regis Romuli & Latii legibus* *Si nurus sacra Divis parentum esto.* o) *Et in Servii Tul-*

Ennii tempora obtinuit. Et sic in reliquis paulo inferius Tabulæ rostratæ occasione plenius deducendis. n) In voce *Plorare*. o) Alii ita legunt,

Tullii hoc est: Si parentem puer verberit, ast olle plorassit parentes, puer divis parentum sacer esto, id est clamarit, dixit. Verba intricatissima & ordine turbatissimo collocata JOSEPHVS SCALIGER p) ita restituit, *In Regis Romuli, Tatii & Servii Tullii legibus hac est: Sei parentes puer verberit, ast oloe plorassint, puer Deiveis parentum sacer esto: Sei Nurus sacra Diveis parentum esto.* PAVLVS MERVLA q) in hunc modum ista redegit emendavitque: *in Regis Romuli & Tatii legibus hac est, Sei nuros parentem verberit, ast ole plorasit, sacra Diveis parentum estod. In Servii Tullii hac est: Sei puer parentem verberit, ast ole plorasit, puer Diveis parentom sacer estod.* Sensus est: ut Nurus, quæ socero & filius, qui parenti suo fecit injuriam verbis seu factis, conviciando, pulsando, verberando, puniretur, neque hoc istis impune esset. Scriptionem si respicere velimus, hæc cumprimis ceu antiquissima nobis arridet: SEI. NUROS. PARENTEM. VERBESIT. AST, OLE. PLORASIT, SACRA, DIVEIS. PARENTOM. ESTOD. SEI. PUER. PARENTEM. VERBESIT. AST. OLE. PLORASIT. PUER. DIVEIS. PARENTOM. SACER. ESTOD. VERBESIT pro *verberet* seu *verberaverit*; quemadmodum *plorasit* dicebatur antiquitus, quod nunc *ploraverit* & *dicasit* quod nunc *dixerit*. r) Ita enim voces contrahere, & loco R, litera S quam frequentissime uti solebant. OLE pro *ille*, O. & I vocalibus inter se commutatis & altero L excusso. Antiqui enim

---

gunt, si nurus incestum passa non plorassit, sacra divis parentum esto. Vid. DIONYS. GOTHOFREDI notæ in Festum, Corpore Auctorum Latinæ linguæ p. 1782. p) In emendat. ad Festum voc. *ab Oloes & plorare.* q) De legibus Roman. cap, 2. §. 4. p. 36. r) PAVLVS DIACONVS, FESTI epitomator in voce, *dicassit.*

enim non ge minabant literas. Ita dicebant quoque *ab oloes* pro *ab illis* & *oloe* pro *illi*: ut in Saliari *pilumnoe poploe* sunt *pilumni populi*. s) DIVEIS PARENTOM SACER ESTO i. e, Diis parentum devoveatur, ut illis mactari ad instar holocausti & immolari maleficii damnatus à quolibet impune possit. Ideoque cavetur lege tribunitia prima: *Si quis eum, qui ex plebiscitò sacer sit, occiderit, parricida ne sit.* Ex quo etiam quivis homo malus & improbus sacer appellatur. t)

VII.

Plura ex legibus Numæ Pompilii fragmenta reperiuntur. Apud FESTUM v) *Occisum à necato distingui quidam, quod alterum à cadendo atque ictu fieri dicunt, alterum sine ictu. Itaque in Numæ Pompilii Regis legibus scriptum esse*: *Si hominem fulminibus occisit, ne supra janua tollito. Et alibi: Homo si fulmine occisus est, ei justa nulla fieri oportet.* Quæ verba ita restitui debent: SEI. HEMONEM. FULMIN. IOBIS. x) OCISIT. NEI. SUPERA. CENVA. TOLITOD. HEMO. SEI. FLUMINED. OCISUS. ESCIT. OLOE. IOUSTA. NULA. FIERI. OPORTETOD. HEMONEM veteres *hominem*, & *hemona humana* dixerunt. y) Sic quoque *Benus* pro *Bonus*, *Helus* pro *olus*, *Helera* pro *Olera*: Ut ex ejusdem Festi fragmentis patet. FULMIN pro *fulmen*. Commutarunt videlicet E & I lite-

---

s) Vid. FESTUS sive PAULUS epitomator ejus & SCALIGER in voc. *ab oloes*. AUSONIUS POPMA de usu antiquæ locutionis lib. 1. c. 2 p. 10. t) FESTUS in voc. *Sacer*. v) In voce *Occisum*. Sententiam legis refert quoque PLINIUS hist. natur. lib. 2. cap. 54. ubi hominem, inquit, ita exanimatum cremari fas non esse, condi autem terra, eo in loco, ubi fulmine percussus erat, religione tradi. x) JUSTUS LIPSIUS & qui sectatur eum, PAULUS MERULA de legibus Rom. cap. 5. §. 8. p. 90. J. V. GRAVINA in origine juris civilis lib. 2. com. 22. *fulminis* nominativò casu legunt ex Archaismo. y) FESTUS in voc. *hemona*.

literas. z) Atque etiam *Fulminis* casu recto, pro *fulmen* dixerunt: quæ lectio proin aliis mage placet. JOBIS pro *Jovis*. Antiquitus enim B & V æque in pronunciando ac in scribendo promiscue posuerunt. Sic in antiquis monumentis leguntur, *Abus, Serbus, Amavilu, Venemerens* & sexcenta alia. a) ESCIT *erit*. b) JOVSTA pro *Justa*, quemadmodum *Loucetios, nountios, loumen* c) & alia per OV scripsere veteres, quæ postea per V tantum exprimere maluerunt. In veteri de Thermensium immunitate plebiscito, *jous deicunto, qua leges quodque jous, jouris Thermesium &c.* toties totiesque legimus, ut alia antiquitatis monumenta silentio transeamus, quæ continuo *Fourius, foures, joudico* & similia habent.

VIII.

Aliam Regis Numæ Pompilii legem recenset FESTVS d) in hunc modum: *Parici quæstores appellabantur, qui solebant creari causa rerum capitalium quærendarum. Nam paricida non utique is, qui parentem occidisset, dicebatur, sed qualemcunque hominem. Id autem fuisse, indicat lex Numæ Pompilii Regis his composita verbis: Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, paricida esto.* Quam JOSEPHUS SCALIGER e) ex schedulis Servianis altera parte auxit ita: *Sei quis hominem liberum dolo sciens mortei duit, pariceida esto. Sei im imprudens se dolo malo occisit, pro capite occeisei & nateis ejus in concione arietem subjicito.* Quod si vero dictionem antiquam attendere licet, sic se habet: SEI. CVIPS.

 HE-

z) Exempla vide apud AVSONIVM POPMAM de usu antiquæ locutionis lib. I. cap. I. p. 5. a) Vid. LIPSIVS Var. lect. lib. 2. cap. 28. ubi inter alia se vidisse affirmat *Adamantii Martyris* libellum de affinitate V & B. Vid. etiam POPMA l. c. cap. 3. p. 11. b) FESTVS in hac voce. c) De quibus VICTORINVS lib. I. nobis auctor est. d) In voc. *Parici Quæstores*. e) In Festi emendationibus ad voc. *Subici*.

NEMONEM. LOEBESOM. DOLO. SCIENS. MORTEI DUIT. PARICEIDAD. ESTOD. SEI. IM. IMPRUDENS. SE. DOLO. MALOD. OCEISIT. PRO. CAPITED. OCEISEI. ET. NATEIS. EIIUS. ENDO. CONCIONED. ARIETEM. SUBICITOD. CUIPS pro *Quis*. Ubi probe notandum venit, Latinorum vetustissimos pronomina longe aliter protulisse, ac hodienum nos ista pronunciare solemus. Ita verbi gr. *Ipsus* pro ipse, *Ips* pro is, *Quips* pro Quis, *Isipte* vel *Ipsipte* pro illiipsi, *Em* & *Im* pro eum, *Hibus* pro his, *Ibus* pro iis, *Mis* pro meis, *Tis* pro tuis, *Sis*, *Sos* & *Sas*, pro Suis, Suos & Suas. Hujus furfuris alia passim eorum monumenta præmonstrant. f) LOEBESOM & *Loebertatem* antiqui dicebant liberum & libertatem. g) DUIT antiq. pro *dederit*, à verbo *Duo*, unde *duis*, quod duas habet significationes, modo pro *dis* positum, modo pro *dederis*. h) IM ponebat pro *eum*, à nominativo *is*. i) Sic quoque pro *eum* ab eo, quod est is, dicebant *em*, & *emem* pro *eundem*. k) *Eum* vero tantum antiquitus, quantum nobis nunc *eorum* valebat. l) SE DOLO, i. e. *sine dolo*. *Sed* pro sine inveniuntur posuisse antiqui, FESTUS inquit. m) Ubi quidem critici, quasi mendosam, D literam in fine expungere, & quod frequentissime obvenit, *Se* legere malunt. n) Quasi vero non satis constet, D in omnibus propemodum vocibus litera vocali finitis, tum maxime, quando subsequentis dictionis initium itidem à vocali est, adjectum fuisse. o) Ita in Tabula Rostrata *Altod*, *Marid*, & id genus alia occurrunt, de quibus suo loco plenius agendum erit. In compositione eti-

f) Vid. pl. AVS. POPMA de usu Antiq. locutionis lib. I. c. 10. g) FESTVS in hac voce. h) FESTVS in hac voce. i) FESTVS in voce *im*. k) Idem in his vocibus. l) Idem in hac voce. m) In hac voce n) Vid. JOSEPHVS SCALIGER & DIONYSIVS GOTHOFREDVS in notis ad hanc Festi particulam. o) FABIVS QVINTILIANVS Instit. orator. lib. I. c. 7.

etiamnum ejus particulæ vestigia supersunt, ut in *Secordia*, quod vocabulum compositum esse videtur ex *se*, quod est sine & *corde*. p) Significat aliquando etiam dimidium, ut in *selibra* & *semodio*. q) EIIVS pro *ejus*. Ubi duplicationem vocalis I notamus: cum veteres scripserint *eijus*, *eii*, *reii*, *peijus Maija Pompeijus* & similia. r) Ita PLAVTVS: s)

Is Summanum se vocari dixit, eii reddidi.

Idem: t)

... *Alia apportabunt eii Nerei filiæ.*

Et alibi: v)

Feci ejus eii, quod me oravit copiam.

SVBICITOD pro *subjicito*: Sic quoque pro gemino ii, videmus positum fuisse I longum: Quocum ludit AVSONIVS: x)

Quid, imperite, P putas ibi scriptum,
Ubi locari jota convenit longum?

Et PLAVTVS y) suspendium signat, cum ait, se velle ex se facere unam literam longam. Ubi certe per literam jota longum intelligitur, quod figuram suspensi refert. Exempla sunt passim, & in his: FECIT. DE. MANIBIS. i. e. *manibiis*. DIS. MANIBVS. *pro Diis Manibus*.

IX.

Habemus & Numæ Pompilii legem de mulieribus, viris alienis nubentibus, quas *pellices* nominabant veteres, apud FESTVM z) his verbis conceptam: *Pellex aram Junonis ne tangito. Si tanget, Junoni crinibus demissis agnum femi-*

H 2

---

p) Vid. FESTVS in *Secordia*. q) VARRO de lingua Latina lib. 4. c. 36. r) Vid. QVINTILIANVS Instit. orator. lib. 1. c. 7. PRISCIANVS lib. 1. cap. de numero literarum. POPMA de usu antiq. locut. lib. 1. c. 4. p. 19. s) Curcul. Act. 4. sc. 3. t) Epidico Act. 1. sc. 1. v) In Cistell. Act. 1. sc. 2. x) Epigr. 120. in Eunum. y) Aulular. Act. 1. sc. 1. z) In voce *Pellices*. Vid. etiam A. GELLIVS noct. Attic. lib. 4. c. 3.

feminam cædito. Rectius, si quid sentio, ita: PELECS. ASAM. IVNONIS. NEI. TANCITOD. SEI. TANCET. IVNONEI. CRINIBOS. DEMISEIS. ACNOM. FEMINAM. CEDITOD. *Pellex* ea proprie nominabatur olim, quæ uxorem habenti nubebat. a) Expressimus eam altera omissa litera L quod veteres nunquam solebant duplicare ejusdem generis consonantes. Neque sumus conati ultimo loco scribere X literam recentiorem ex duabus C & S compositam. Unde FABIVS: b) *Et nostrarum ultima X, qua tamen carere potuimus, si non quæsissemus.* Et MARIVS VICTORINVS: c) *Nigidius in libris suis X litera non est usus, antiquitatem sequens.* Sed quod ISIDORVS habet, d) X literam nec in usu fuisse apud Latinos ad usque Octavii Augusti tempora, falsissimum est. Nam ut alia monumenta taceamus, quæ temporibus Julii Cæsaris sculpsere, jam tum in columna rostrata, Duilio post confectum bellum Punicum primum posita, scriptum fuit EXFOCIONT. Neque tamen omnes ea hactenus utebantur. Pellici prohibetur, aram Junonis tangere: qui ritus in nuptiis celebrandis, mulieribus illegitimis nunquam licebat. RÆVARDVS, e) ROSINVS, f) & nuperrime GRAVINA g) voluere: Numam in ea lege usum fuisse tropica locutione, forsitan ut actus inhonestus, honesta verborum tegeretur figura: & cum vetare voluerit fœminam viri alieni appetere concubitum, scripsisse, ne aram Junonis tangeret. Et sic per aram Junonis, lectum maritalem interpretantur. ASAM pro *Ara* posuimus, Veterum freti consuetudine, qui pro R sæpiuscule utebantur litera S, ut *Majosibus, Meliosibus, Lasibus, Fesus* & similia scriptitaverint, pro *majoribus*.

a) FESTVS l. c. Confer. PAVLVS IC. l. 144. D. de verbor. signif. b) Instit. Orator. lib. 1. c. 4. Ibidem MOSELLANVS in notis. p. 8. edit. Venet. 1546. fol. c) lib. 1. d) Orig. lib. 1. c. 4. e) De Auctor. Pruden. c. 1. f) Rom. Antiq. lib. 8. c. 5. p. 778. g) Orig. juris civilis lib. 3. c. 22. Oper. pag. 166.

bus, *melicribus &c.* h) Literæ hujus præterea fuit usus frequentissimus & multifarius: ceu quæ valeret nunc pro aspiratione Græcorum, ut ἕξ Sex, ἑπτὰ septem, i) & ejus generis alia dicerentur: Nunc inserta conspiceretur præter necessitatem vocibus aliis, ut in *cosmittere* pro *committere*, *casmena* pro *camena* & similibus. k) Si fœmina probrum isthoc in se admiserit, & contra mandatum Regis, cum alieno viro aliquando rem habuerit, jubetur *crinibus demissis*, quod luctus erat ac mœstitiæ signum, Junoni mactaret *agnum feminam*. Ubi nota, veteres non *lupam*, sed *lupum feminam*, non *agnam* sed *agnum feminam*, in altero sexu dicere solitos fuisse. l)

X

Alia lex fuit de spoliis, hostibus ab ipso belli Duce detractis. Et hæc apud FESTUM m) extat: *Cujus auspicio classe procincta opima spolia capiuntur, Jovi Feretrio darier oporteat, & bovem cædito, qui capit æris ducenta. Secunda spolia in Martis aram in campo, solitaurilia utra voluerit cædito. Tertia spolia Jano Quirino agnum marem cædito, centum qui ceperit ex ære dato huic ædis.* Quæ in hunc modum restitui debet: CVOIVS. AVSPICIOD. CLASE. PROCINCTAD. OPEIMA. SPOLIA. CAPIVNTVR. IOVEI. FEDETRIOD. BOVIM. CEDITOD. CVEI. CEPIT. AIRIS. DVCENTA. DASIER OPORTETO. SECONDA. SPOLIA. ENDO. MARTIS. ASAM. ENDO. CAMPO.

h) FESTVS in Litera R. in voce *Arbosem* & alibi. i) FESTVS in voce *Serpsit* & *Suppum.* k) Idem in voc. *Dusmoso* &c. *Pæsmis* & alibi. VARRO de lingua Latina lib. 6. c. 3. l) Idem in voce *Agnus*. Alias masculina cum fœmininis & vicissim, Antiquiores Latini frequentissime commutasse comprehenduntur; uti pluribus ex eodem patet in voc. *Masculino*, *Specus* atque aliis. m) In voce *opima Spolia*. Ibidem SCALIGER in castigat. PAVLVS MERVLA de legibus Rom. cap. 5. §. 3. p. 83. GRAVINA l. c. p. 167. conferantur atque alii.

PO. SOLITAVRILIAD. VTRA. VOLVERIT. CEDITOD. TERTIA. SPOLIA. IANO. CVEIRI NOD. ACNOM. MASEM. CEDITOD. CENTOM. CVEI. CEPERIT. ECS. AIRE. DATOD. Constitutio est de *opimis Spoliis*, & dicuntur ea, quæ Dux populi Romani Duci hostium ademit: vel etiam, dummodo hostium Duci, manipularis miles detraxit. n) Templum adeoque statuebant, quo inferrentur ista, simul atque grati animi testandi ergo Diis mactarentur hostiæ. Prima igitur spolia destinata fuere *Jovi Feretrio*, seu, prout paulo superius in ipsa legis emendatione scripsi, JOVEI FEDETRIO. o) Nihil enim frequentius accidit olim, quam ut D & R literæ invicem commutarentur: ut in *Medidie* pro *Meridie*: p) vice versa, *Apor* dicebant pro *Apud*, q) *Ar* pro *Ad*. Sic *Arvenas*, *Arventores*, *Arvolare* & similia. r) Jupiter vero dicebatur Feretrius à ferendo, *quod pacem ferre putaretur, ex cujus templo sumebant sceptrum, per quod jurarent, & lapidem silicem, quo fœdus ferirent.* s) Atque hinc inde hostiam majorem ipsi tribuebant, bovem, & victori dabant ducenta æris. DASIER OPORTETO, nec immerito, scripsi pro *Darier* vel *Dari*, fretus FESTI POMPEII t) testimonio. Secunda spolia Martis voluerunt esse cum *Solitaurilibus*, quibus comprehenduntur tauri, arietes, verres corporum integrorum, non tonsi castrative. v) Quoniam vero majora sacrificia tauro, minora ariete aut verre conficerentur, utraque lex, sive majora sive minora voluerit aliquis, immolari permittit in campo, seu, prout rectius verba sonant, *endo campo*. Veteres

n] Plura vide apud FESTVM l. c. ASCONIVS PÆDIANVS Ciceronis interpres apud Gothofredum, inter veteres Gramm. p. 1364. *Spolia* dicit *quæsita de vivo hoste nobili per deditionem*. Latiori sensu hæc interpretatur NONIVS MARCELLVS cap. 6. n. 55. o) Vid. AVSON. POPMA de usu antiquæ locut. lib. 1. cap. 3. p. 12. p) VARRO de LL. lib. 5. c. 2. q) FESTVS in hac voce. r) PRISCIANVS lib. 1. s) FESTVS in voce *Feretrius*. t) In voce *Dasi*. v) FESTVS in hac voce *Soli-*

tes enim dicere consueverunt *endo* pro *in*; sic *endoitium, endaplorato, endoprocinctu* x) pro *initium, implorato, in procinctu* & quæ sunt alia. Tertia spolia cum agno mare destinarunt *Jano Quirino*, quem ad vetustissimam imitationem scripsi per C. Quandoquidem Q plurimorum consensu ævi recentioris inventum est. Quo etiam respicit jocus Ciceronis in vocibus *coque* & *quoque* ludentis. y) Cum videlicet candidatus, qui coqui filius habebatur, coram Cicerone suffragium ab aliquo peteret: *Ego quoque*, Cicero inquit, *tibi jure favebo*; pro *coque favebo*. Pari modo apud PLAVTVM z) Virgo decipit Dordalum lenonem, cum *inquilina* ita effert, ut leno putaret, eam *in culina* dixisse. Ultimo constituitur victori, premii loco, centum æris: ubi vetustissimi scriptitarunt more Græcorum *airis*: qua de pronunciatione inferius dicendum erit, quando Tabulam rostratam Duilio victori atque illam Scipioni barbato positam inlustrare aggrediemur.

XI.

De sacrificiis sancitum ita fuit: PISCES. CVEI. SCVAMOSEI. NEC. SVNT. NEI. POLVCETOD. SCVAMOSOS. OMNEIS. PRÆTER. SCAROM. POLVCETOD. a) A Deorum sacrificiis removentur pisces sine squamis, utpote qui non nisi maximis sumtibus & rarissime comparantur: cum frequentissima Deorum oblatio, eaque non adeo magnis impensis instituta fuerit. Consulto scripsimus, squamosi *nec sunt*, pro *non sunt*. Novimus enim Grammaticis quidem plurimum conjunctionem *nec* hodienum esse disjunctivam, sed positam ab antiquissimis fuisse pro *non*. b) Sic in XII. Tabulis dicebant: *Sei adordt four-*

Solitaurilia, inquit, *hostiarum trium diversi generis immolationem significant, tauri, arietis, verris. Quod omnes hi solidi integrique sint corporis. Sollum enim lingua Oscorum significat totum & solidum.* x) FESTVS in his vocib. y) QVINTILIANVS Instit. Orator. lib. 6. c. 3. Confer. DONATVS in Adelph. Act. 3. sc. 3. z) In Persa Act. 4. sc. 4. a) PLINIVS hist. natur. lib. 32. c. 2. Confer. SCALIGER ad Festum in verb. *pollucere*. b) FESTVS in

fourto, quod nec manifestom &c. Ast eei coustos nec esit &c. Hos itaque pisces non squamosos nolebant Diis *pollucere*, i. e. porrigi sive pro libaminibus Diis offerri. c) Etenim vocabulum isthoc proprie mercatorum erat, quando mercium primitias Diis offerebant. Hinc *polluctum* sive *pollutum* dicebatur convivium, quod Diis magnifice parare solebant: sive, ut cum VARRONE d) loquar, *cum ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara.* Cæteros pisces, quibus erant squamæ, omnes licebat offerre, præter scarum. Idemque FESTVS e) testatur: *Pollucere merces* Diis quas *liceat, sunt far, polenta, vinum, panis fermentatus, ficus, passa, suilla, bubula, agnina, casei, ovilla, alica, sesama & oleum, pisces* NB. *quibus est squama, præter squarum. Herculi autem omnia esculenta, poculenta.* Ratio, quod veteres cum piscibus non squamosis, ipsum etiam à sacris removerint scarum, hæc fuisse inter alias mihi videtur, quod rariuscule eum & gravi sumtu haberent: quem luxum proin ab omni consuetudine, rebus maxime religiosis arcere studebant. Meminit ejus quoque HORATIVS: f)

-- Pinguem vitiis, albumque, nec ostrea,
Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagois.

Idem: g)

Non me Lucrina juverint conchylia,
Magisve rhombus, aut scari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hyems ad hoc vertat mare.

XII.

Posteaquam Numa Remp. Deorum cultu muniverat, agros etiam in Terminalium Deorum tutela constitutos esse voluit; quam

n h c voce. c) VARRO de LL. lib. 5. c. 7. d) l. c. Confer. VOSSIVS Ethymol. verbo *polluceo.* e) In verbo *Pollucere.* f) Serm. lib. 2. Satyr. 2 v. 21. g) Epod. od. 2. v. 50.

quam maxime salvos & incolumes istos fore existimans. Ita enim FESTVS : h) *Termino sacrificabant, quod in ejus tutela fines agrorum esse putabant. Denique Numa Pompilius statuit eum, qui terminum exarasset, & ipsum & boves sacros esse.* Hinc facili negotio legem efficimus: CVEI. TERMINOM. ECSARASIT. IPSVS. ET. BOVEIS. SACREI. SVNTOD. Sensus non admodum obscurus est. Jubetur, ut qui terminum exarasset, sive transtulisset, quo fines agrorum conturbarentur, huic Deo sacer sit una cum suis bobus, ea conditione, ut impune cuilibet eum interficere tanquam sacrilegum, ac terminalibus Diis simul atque ejus animalia in victimam cædere liceret. Eius generis fragmentum etiam hoc est: SEI. CVIPS. ALIVTA. FACSIT. IPSVS. IOVEI. SACER. ESTOD. Apud FESTUM, i) ubi notat, *Aliuta* antiquos dixisse pro *aliter*, ex Græco ἄλλη vel ἄλλως. Sunt & alia, exempli gratia: *Mulier, quæ pragnans mortua sit, ne humetur, antequam partus ei excidatur: qui contra fecerit, spem animantis cum gravida peremisse videatur.* k) Alibi: *Sarpta veinia nei siet, ex ea veinom Dis libarier nefas estod.* l) *Veino Rocom nei resparcitod.* m) Pyram enim sive rogum & Cadaver liquoribus nonnullis perfundebant, propter gravem ustrinæ odorem, eo ne populi circumstantis corona offendatur. Sic quoque FESTVS n) de alia testatur: *Quid horum fuit, unum Judici arbitrove, reove, eo die deffensus esto.* Sed de his paulo inferius tractandi nobis erit occasio, ubi vel ex professo fragmenta legum decemviralium examinare instituimus.

XIII.

Parum etiam nos juvant *Saliares* hymni, quos Numa si-

 mili-

h) In voce *Termino*. Confer. DIONYSIVS HALIC. Rom. antiq. lib. 2. c. 9. i) In voce *Aliuta*. k) MARCELLVS IC. l. 2. D. de mortuo inferendo & sepulchro ædificando. Conf. VALERIVS MAX. lib. 1. cap. ult. Exempl. n. 5. l) PLINIVS hist. natur. lib. 14. c. 12. m) Idem l. c. n) In voce *Reus*.

militer ille Pompilius, quando Salios Marti consecratos sacerdotes ordinaverat, Latino sermone composuit: o) ut ab istis Marti, vel prout alii volunt, Herculi festivos celebrantibus dies, Martio mense inter modulos tibiæ atque choreas militares canerentur. Sacerdotes hi duodecim p) juvenes erant forma & virtute, longe omnium præstantissimi, quos Numa ille sacrorum studiosissimus ex ordine patricio q) delectos Marti Gradivo consecraverat: uti saltatores quidam sint & laudatores Deorum illorum, quos bello armisve præfectos putabant. Eorum dies festi, qui plures erant, incidunt in Panathenæa, quæ mense Martio fiebant, ac publice à toto populo inter tot gaudia habebantur. His diebus per urbem Salii solebant ire in forum, capitolium & multa alia tam privata quam publica loca, tunicis induti pictis, super tunicam habentes æneum pectori tegumen, prætextas insuper subtegminis punicei fibulis adstrictas, quæ ab illis *trabea* vocantur, in capite *apices* quos ajunt, pileos rotundos & in altum fastigiatos, suo omnes accincti gladio, dextra manu lanceam, aut virgam, aut aliud hujusmodi, læva peltam tenebant Thraciam, scuto oblongo latera habenti angustiora similem, canentes carmina cum tripudiis solennique saltatu: r) usque adeo, ut nunquam illis fue-

o) QVINTILIANVS Instit. Orator. lib. 1. c. 17. *Versus quoque Saliorum habent carmen. Quæ cum sint à Numa Rege instituta, faciunt manifestum, ne illis quidem, qui rudes ac bellicosi videntur, curam Musices, quantam illa recipiebat ætas, defuisse.* p) Numerum duodenarium deinde Tullus Hostilius devictis Sabinis fertur duplicasse, ita quidem, ut quatuor & viginti belli pacisque temporibus cooptarentur. Vid. DIONYS. HALIC. Rom. antiq. lib. 3. Atqui etiam Appius Claudius triumphalis, Scipio Africanus & L. Bibaculus inter Salios esse, & hæc attrectare sacra, magnæ sibi duxerunt gloriæ. De his præter alios vide TVRNEBVM Animadvers. lib. 13. cap. 8. q) Salios ex ordine patricio fuisse testatur etiam LVCANVS de bello civili lib. 9. v. 460. seq. Confer. ejusd. lib. 1. v. 603. r) Vid. DIONYSIVS HALIC. Roman. antiq. lib. 2. c. 8. T. LIVIVS

fuerit requies pedum. s) Sacerdotes ideoque vocantur *Salii* à concitato motu atque *τὸ ſalire*, quod Græcis eſt ἐξάλλεσθαι καὶ πηδᾶν. Quamobrem omnes etiam, quos Græci ὀρχηςὰς appellant, ceu qui tripudiis multis ſaltationibusque utuntur, deflexo à Saliis nomine, *ſaltatores* vocant. t) Conſentiunt VARRO, v) cui ſacerdotes *Salii* dicuntur *à ſaltando, quod facere in comitio in ſacreis quotanneis & ſolent & debent.* Atque etiam OVIDIVS, x) ubi

Jam dederat, inquit, *Saliis (à ſaltu nomina ducunt)*
Armaque & ad certos verba canenda modos.

Quod licet in dubium vocari nequeat, POLEMON y) tamen voluit, Arcada quendam fuiſſe nomine *Salium*, quem Æneas à Mantinea in Italiam deduxerit, qui juvenes Italicos ἐνόπλιον ſaltationem docuerit. At CRITOLAVS, z) *Saonem* ex Samothrace, cum Æneas deos penates Lavinium tranſtulerit, ſaliare genus ſaltandi inſtituiſſe: à quo appellatos ſalios, quibus per omnes dies, ubicunque manent, quia amplæ ponuntur cænæ, ſi quæ aliæ magnæ ſunt, ſaliares appellantur. Quo cantans reſpicit quam elegantiſſime HORATIVS: a)

Nunc eſt bibendum, nunc pede libero
Pulſanda tellus: nunc Saliaribus
Ornare pulvinar deorum
Tempus erat dapibus, ſodales.

I 2 Et

VIVS hiſtor. Rom. lib. 1. c. 20. PLVTARCHVS in Numa Pompilio Rom. Rege. Alia de Saliis notatu digniſſima, & ſpeciatim qua ratione iſtos Virgilius Æneid. lib. 8. ubi inter alia:

Tum Salii ad cantus incenſa altaria circum,
Populeis ibant evincti tempora Ramis:

Herculi aſſignaverit, & quare coronatos ramis induxerit, vide apud MACROBIVM Saturn. lib. 3. cap. 12. s) HORATIVS Carm. lib. 1. od. 36. t) DIONYSIVS l. c. v) De Latina lingua lib. 4. c. 15. x) Faſtor. lib. 3. y) Apud FESTVM in voc. *Salii*. z) Ibid. a) Carm. lib. 1. od. 37.

Et AVSONIVS.: b)

Nam mihi non ſaliare epulum, non cœna dapalis.

Carmina, quæ ab Saliis fiebant & canebantur, vel in Deos facta erant, & dicebantur ab eorum nominibus, *verſus Janualii, Junonii, Minervii*: vel in univerſos homines & dicebantur *Axamenta*, c) ſive ab *axare*, quod eſt nominare, d) ſive ab *axibus* & tabulis, quibus ea inſcribere conſueverunt. e)

XIV.

Et hæc quidem Saliorum carmina inſigne quondam fuere Latinitatis, præſertim in ligata oratione, monumentum: adeo, ut ipſi VARRONI f) dicatur fons, ſi hoc ævum ſpectamus, verborum poëticorum: imò & in his prima Romanorum verba poëtica haberi Latina. Sed fato iniquo nunc iſta quidem omnia, una cum commentariis, qui jam olim ad interpretationem eorum, qualis C. Ælii hominis literatiſſimi fuit, g) conſcripti habebantur, periere: Et nihil nobis præter ſingularia quædam & obſcuriſſima eorum vocabula Grammaticis veteribus citata ſuperſunt, quæ aliquatenus ſaltem de ſtilo hujus ævi pluſquam ferreo teſtari poſſunt.

b) Epiſtol. 33. ad Paulum. c) Quæ SCALIGER ad Feſtum in hac voce interpretatur ex veteri Gloſſario *στίχοι ἐπὶ θυσιῶν ἱερατικῶς*. d) Ita FESTVS: *Axamenta dicebantur carmina ſaliaria, quæ a ſaliis ſacerdotibus componebantur, in univerſos homines. Nam in Deos ſingulos verſus facti a nominibus eorum appellabantur: ut Janualii, Junonii, Minervii. Axare nominare eſt.* e) *Axis, quem Græci ἄξονα dicunt, plures habet ſignificationes. Nam & pars cœli ſeptentrionalis & ſtipes teres, circa quem rota vertitur, & tabula ſectilis axis appellatur.* Idem in hac vóce. Et in ejuſmodi axibus ſeu tabulis illa carmina deſcribebant, ſicuti leges ſuas Græci *ἐν τοῖς ἄξοσι*. Nam quia legitime concepta erant, non minus ediſcebantur à Saliis, quam à leguleis actiones ac formulæ juris. Hinc & ipſe Cicero ait, à pueris prætextatis carmen ſaliare, tanquam legitimas formulas, dici ſolitum. Confer. SCALIGER l. c. f) De lingua Latina lib. 6. c. 1. g) VARRO l. c.

possunt. VARRO h) in illis observat, quod supra etiam monitum fuit, in quamplurimis verbis habuisse literam S, cujus vice posteriores R scriptitaverint. Et in carmine saliorum hæc esse: COSAVLI. DOLOSI. ESO. OMINA. VERO. ADPATVLA. COEMISE. IAM. CVSIATII. i) MVSES. RVSE. DVMCVE. IANVS. VENET. *Post* MELIOS *melior*, FOEDESVM *fœderum*, PLVSIMA *plurima*, ASENA *arena*, IANITOS *Janitor*. *Quare* CASMENA *Carmena*: *inde carmina*. R *postea extrito camena factum*. *Ab eadem voce canite, pro quo in saliari carmine scriptum est* : CANTE. DIVVM. EXTA. CANTE. DIVVM. DEO. SVPLICE. CANTE. Quod mihi videtur significare, *cantate sacros versus excelsos, cantate sacros, Deo supplicate, cantate*. EXTA enim FESTO k) dicta sunt, quod Diis prosecentur, quæ maxime extant eminentque. CERVS MANVS in saliari carmine est *creator bonus*. l) Ibidem MANVOS Ælius Stylo m) significare ait *bonos*. Hinc Inferi *Dii manes* boni dicuntur venerantibus eos propter mortis metum. MARMVRII VETVRII nomen frequenter in cantibus Romani celebrabant, hac de causa. Numa Pompilio regnante, cœlo cecidisse fertur *ancile*, id est scutum breve; edita voce, omnium potentissimam fore civitatem, quamdiu id in ea mansisset. Itaque facta sunt ejusdem generis plura, quibus id misceretur, ne forsitan internosci à quopiam ac dolose vel ex invidia transportari queat. Probatum fuit tunc maxime opus *Marmurii*, qui

h) De lingua Latina lib. 6. c. 3. i) Hæc JOSEPHVS SCALIGER ad Festum in voce *Curiales* circa finem, facie longe alia proposuit: ubi *Calatores*, inquit, *antiquitus vocabant curiones, ut in carmine saliari*, OMNIA. DAPATILIA. COMISSE. IANI. CVSIONES. h. e. *calatores vel pracones sacrorum. Illi erant servilis conditionis*. k) In hac voce. l) Vid. FESTVS in voc. *Matrem Maturam* &c. Confer. GOTHOFREDVS in notis ad Varr. lib. 5. c. 8. Corp. Auctor. LL. p. 1640.. m) Apud FESTVM in voc. *Manuos*.

præmii loco petiit, ut nomen suum inter carmina Salii canerent. n) MOLVCRVM Ælius in explanatione carminum Saliarium, *id* appellari ait, *quod sub mola supponatur*; Aurelius Opilius vero, *ubi molatur*. o) CVANVIS. MOVENTIVM. DVONVM. NECVMATE. scriptum est in carmine Cn. Marci vatis: ubi *necumate* vel *negumate*, pro *negate* dicitur. p) Alibi OBSTINET pro *ostendit* posuere antiqui in carminibus, ut in hoc: SED. IAM. SE. CELO. CANDENS. AVRORA. OBSTINET. SVVM. PATREM. q) PA pro *parte*, & PO pro *populo* in saliari carmine positum est. r) ubi etiam PENAS. IMPENATASCVE. ACNAS. *spicas* vocitarunt *cum aristis*. Alias vero sine aristis per *agnas novas* intelligi volunt. s) PESCIA dicuntur ibidem *capitia ex pellibus* agninis facta, quod Græci pelles vocent πέσκη. t) PILVMNOE. POPLOE. sunt *Romani*, vel quod pilis consueverint uti, vel quia præcipue pellant hostes. v) PRECEPTAT illis Saliarium carminum auctoribus significat *sæpe præcipit*; x) PROMENERVAT *monet*. y) REDANTRVARE vel prout Scaliger id vocis restituere voluit, *Redemptruare* dicitur in Saliorum exultationibus, cum Præsul z) *amptruavit* h. e. motus edidit, ac isti referuntur invicem iidem motus. Unde Lucilius: *Præ-*

n) FESTVS in nom. *Marmurii Veturii*. Confer. DIONYS. HALIC. Rom. antiq. lib. 2. c. 8. PLVTARCHVS in vita Numæ. o) Apud FESTVM in voce *Molucrum*. p) FESTVS in voce *Negumate*. q) Idem in hac voce. r) Idem in voc. *Pa*. Ejusmodi monosyllabis utebantur etiam Osci, eo nomine incluti, quod pessime loquerentur, utpote qui GAV. pro *gaudio*, COEL pro *cælo*, DO pro *domo* & similia pronunciare solebant. Confer. MORHOFI Unterricht von der Teutschen Sprach und Poësie part 1. c. 5. pag. 76. s) FESTVS in voce *Pennas*. t) Idem in voce *Pescia*. v) Idem in *Pilumnoe*. x) Idem in verbo *Præceptat*. y) Idem in hac voce. z) Cœtus Saliorum dicebatur collegium, cui qui præerat ac illud quasi moderabatur, Magister Saliorum atque Præsul audivit.

Præsul ut amptruat, inde & volgu, redemptruat olli. a) SESOPIA in Augurali & Saliari carmine, quæ alias *esopia* pro *sedilibus* dicere adhuc in consuetudine habemus. b) SONIVIO *sonanti*, c) TAMA pro *tam* in carminibus toties hactenus memoratis positum est. d) Alia lubens nunc, vel brevitatis causa præterimus. Atqui etiam paucula ista vocabula, ab nobis suo velut squalore producta, barbarum e) hoc seculo carmina scribendi modum satis superque produnt. Ideo QVINTILIANVS f) ipse, ille optimus Latinæ linguæ magister, istorum mentionem facit, ubi Tyrones suos sedulo monet, ne obsoleta & à vetustate repetita verba in usu crebra sint, neque manifesta; quod nihil sit odiosius affectatione: nec utique ab ultimis & obliteratis repetita temporibus, qualia sunt *topper*, cujus loco nos nunc *cito*, & *antigerio*, cujus loco eadem significatione *valde* adverbiis utimur; & *prosapia* & *Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta. Sed illa*, inquit, *mutari vetat religio, & consecratis utendum est.* Et Venusinus Poëta: g)

Jam

a) Vid. FESTVS in voc. *Redantruare.* cum JOSEPHI SCALIGERI castigat. b) FESTVS apud Gothofredum in corpore Auctorum LL. p. 179. c) Ibid. d) Ibid. pag. 462. e) Quando rudem & minus cultum sermonem *barbarum* nomino, isti velim detur licentia voci, & accipiatur non quidem pristina & vetustiori, sed ea significatione, qua hodienum gaudet. Barbarus dicitur nunc qui parum elegans, qui incomtus, qui stupidus & agreste genus vitæ in actionibus suis & tota oratione commonstrat. Barbaros olim, ex FESTO & scriptoribus aliis discimus, omnes gentes fuisse dictos, exceptis Græcis. Quo sensu PLAVTVS Nævium poëtam Latinum vocat barbarum, in milite: *Nam os columnatum poëta inaudivi esse barbaro; Quoi vivi custodes semper totis horis accubant.* Et in Asinaria, de se, cum transferret ex Græco fabulam, dixit: *Marcus vortit barbare.* Sic quoque PAVLVS sanctus Sospitatoris nostri Apostolus semet fatetur Græcis & Barbaris h. e. cæteris nationibus debitorem esse. Rom. I. 14. f) Instit. Orator. lib. 1. c. 6. g) HORATIVS lib. 2. epist. 1.

Jam ſaliare Numæ carmen qui laudat, & illud,
Quod mecum ignorat, ſolus vult ſcire videri:
Ingeniis non ille favet plauditque ſepultis,
Noſtra ſed impugnat, nos noſtraque lividus odit.

XV.

Huc referendi ſunt etiam *Annales*, qui *maximi* audiunt, h) quod à *Pontificibus maximis*, temporum memoriam conſervandi cauſa, perſcriberentur. *Erant enim*, TVLLIVS i) inquit, *hiſtoria nihil aliud, niſi annalium confectio, alicujus rei memoriaque publicæ retinendæ cauſa, ab initio rerum Romanarum, usque ad P. Mutium Pontificem M. Res omnes ſingulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque in album & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi; ii qui etiam nunc annales maximi nominantur.* Sed obſervandum, quando Cicero ait, quod ab initio rerum Romanarum obtinuerit iſtud; ejus verba non ad Romuli, verum ad Numæ Pompilii Regis Romanorum ordine ſecundi ævum reſtringenda eſſe. Ita enim clariſſime DIONYSIVS teſtatur, k) Ultimam Numæ inſtitutorum partem continere ſacra, quæ ſortiti erant ii, qui apud Romanos ſummum ſacerdotium & ſummam poteſtatem habuere: iſti, ab uno opere, quod faciebant, reficiendo ſc. ligneo ponte, Pontifices appellati Et T LIVIVS l) Pontificem Numam Marcium ex patribus lectum á Numa Pompilio, qui ipſi ſacra omnia exſcripta, exſignataque attribuerit; quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent, atque unde in eos ſumtus pecunia erogaretur &c. Idem porro diſcimus ex VOPISCO, m) ubi *poſt Romuli exceſſum*, inquit, *novello adhuc Romanæ urbis imperio, penes Pontifices ſcribendæ hiſtoriæ poteſtas fuit.* Quod quidem

---

h) FESTVS: *Maximi Annales appellantur, non magnitudine, ſed quod eos Pontifex Maximus conſecraſſet.* i) De oratore lib. 2. cap. 12. Confer. MACROBIVS Saturn. lib. 3. c. 2. k) Rom. Antiq. lib. 2. c. 8. circa finem. l) Hiſt. Rom. lib. 1. c. 20. m) In Imperatoris Taciti vita.

dem paulo clarius nobis descriptum reliquit SERVIVS: n) *Ita Annales conficiebantur*; ipsius verba sunt, *Tabulam dealbatam quotannis Pontifex maximus habuit, in qua, praescriptis Consulum nominibus & aliorum magistratuum, digna memoratu notare consueverat, domi militiaque, terra marique gesta per singulos dies. Cujus diligentia annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt, eosque à Pontificibus maximis, à quibus fiebant, Annales maximos appellarunt.* Qualis eorum dictio fuerit, itidem non meis, sed maximi & in hoc studiorum genere expertissimi G. I. VOSSII o) verbis dabo: *Non peccare mihi videor, qui commentarios summorum virorum, pueritiam vel etiam infantiam Historiae appellem. Quippe antiquiores iis scriptores non habuit Historia Romana. Rudes etiam, & inconditi; imo facundiam si spectes, plane infantes fuerunt.* Neque transeundum est CICERONIS nostri de illis testimonium: p) *Hanc* Annalium maximorum *similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis, monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt.* &c. Sed nesciunt fere, quomodo se expediant, Viri docti, cum alibi CICERONEM q) sibi contradicentem quasi opinantur invenisse, quod inter alia scripserit: *Post Annales Pontificum maximorum, quibus nihil potest esse jucundius* &c. Quamobrem ipse etiam modo laudatus VOSSIVS noster Gulielmium, Fulviumque sectari, ac pro *jucundius* legere *jejunius* mavult. r) Rursum alii pro *jucundius, nudius* i. e. inornatius, supponere conantur. s) Illis tamen ego certas ob rationes adstipulari nequeo. Etenim quis ignorat primo, codices omnes MSC. & impressa exempla quam constantissime *jucundius* habere?

n) Ad Virgil Eneid. l. 1. v. 377. o) De Historicis Latinis lib. 1. c. 1. p) Quod lib. 2. de Oratore, loco supra citato annectit. q) De legibus lib. 1. r) De Histor. Latinis lib. 1. c. 1. p. 4. s) Vid. TVRNEBVS Comment. in Ciceron. lib. 1. de legibus p. m. 16.

bere? Quod ipse etiam CL. VOSSIVS t) intrepide fatetur. Deinde citra extremam necessitatem, ac adeo levi de causa in classicis scriptoribus emendatio alicujus loci, quam sæpe etiam magni nominis Critici pro captu ac lubitu præcipitanter instituere deprehenduntur, minime gentium admittenda est. Verum heic nulla suppeditatur emendandi nequidem facultas. Saltem, quæ aliis forsan obvenit, contradictio mihi nondum in eo loco apparet: cum sat rudis, horrida atque exilis potuit esse maximorum Annalium dictio, & nihilominus propter antiquitatem, simplicem brevitatem fidemque acceptissima & jucunda Cultoribus antiquitatum videri. Quemadmodum etiamnum nos vetustissima, licet nullo pretio, nullo splendore aut arte parata consistant, mirifice tamen ut plurimum delectare solent, vel ex puro Antiquitatis amore atque studio. Exemplum in supra citato QVINTILIANI loco habemus: ubi Saliorum carmina, inquit, vix suis intellecta sacerdotibus esse; & nihilominus addit, mutari illa vetat religio, & consecratis utendum est. De legibus XII Tabularum ex fragmentis superstitibus quædam adhuc cognoscere licet. At quantis encomiis CICERO eas, vel ex hoc capite, passim in scriptis suis evehit atque commendat? Ut adeo etiam hic maximorum Annalium jucunditatem non in sermonis puritate, ornatuve oratorio, quem istis alibi v) abrogaverat aperte, sed in conspicua Antiquitatis cognitione, aut alio huic simili posuerit. Quicquid sit, non solum Historiæ Romanæ, sed omnes pari modo prisci sermonis auscultatores & rei literariæ cupidissimi quique ingens tulere damnum, quando Annales hi, una cum aliis monumentis, post urbem à Gallis circa annum CCCLXVI captam, maxima parte incendio absumti fuerunt. x)

XVI.

t) l. c. in fine cap. 1. v) De Oratore lib. 2. c. 12. x) Qua de re ipse quoque LIVIVS conqueritur Hist. Rom. lib. 6. c. 1. ab initio.

XVI.

Anno ab V. C. CCCIX à C. Canulejo quodam Tribuno plebis *Fasti* & *Pontificum commentarii* in concione citantur. y) Qui an fuerint iidem cum Annalibus maximis, sive diversi, non satis constat. *Annales* præterea & *linteos libros* à Magistratibus scribi ac in æde Monetæ solitos deponi, LIVIUS aliquoties monuit. Sic quoque *Censoriis Tabulis* adjecta fuisse, quæ ad historiam facerent, ab DIONYSIO HALIC. z) discimus: qui ex eo, quod tabulis Censoriis, Coss. L. Valerio Potito T. Manlio Capitolino, adjectum esset, anno post Reges exactos CXIX colligit, urbem fuisse conditam anno primo olympiadis septimæ. CATO in originibus scripsit, *Carmina* multis seculis ante suam ætatem in epulis cantitata de clarorum Virorum laudibus: quæ ut suo adhuc tempore extarent, CICERO a) ille quoque pater Eloquentiæ frustra optavit. Idem paulo ante testabatur etiam, b) *Privatarum familiarum*, quæ in Magistratibus versatæ fuerant, scripturas multas extitisse. *Annales* memorantur VARRONI; c) Et FESTO d) *Rituales* Etruscorum libri, in quibus perscriptum est, quo ritu condantur urbes, aræ, ædes sacrentur, qua sanctitate muri, quo jure portæ, quo modo tribus, curiæ, centuriæ distribuantur, exercitus constituantur, ordinentur, cæteraque ejusmodi ad bellum ac pacem pertinentia. Sed nostrum nunc non est, pluribus de istorum jactura conqueri, multo minus disquirere, num hæc scripta sint iidem, quos modo enarravimus, Annales, num diversa & cujusnam quæquæ ætatis esse censeantur. Hæc enim omnia obscurissima sunt; proin conjecturæ, si quas dare secum aliquis constituerit, ne tanti quidem, ut memoratu dignæ habeantur, sufficiant nobis de

 hu-

y) Apud LIVIUM lib. 4. c. 3. z) Antiq. Rom. lib. 1. a) In Bruto cap. 19. b) In Bruto cap. 16. c) De lingua Latina lib. 4. cap. 10. d) In voce *Rituales*.

hujus ævi Latinitate, quæ hactenus diximus, quæque TVLLIVS noster e) disertis comprobavit. *Quid enim?* inquit, *in Numa Pompilio quid? In Servo Tullio quid? In cæteris Regibus, quorum multa sunt eximia ad constituendam Remp, num quod eloquentiæ vestigium apparet? Quid exactis Regibus? tametsi ipsam exactionem mente, non lingua perfectam L. Bruti esse cernimus. Sed deinceps omnia nonne plena consiliorum, inania verborum videmus?* Atque etiam inde satis patet, qualis fuerit dictio Romanorum, pulsis jamjam eorum Regibus, quando Imperii fasces bini quotannis occuparunt consules, atque suam ipsimet Cives regnare provinciam susceperunt. Licet istorum durante dynastia, ad Decemviratum usque per annos LX, pro invidia hujus ævi, nullum literis exhibitum ad nos pervenerit monumentum: quo nostrum demulcere animum, verba prisca & nunc penitus obsoleta cum recentioribus ac hodienum usitatis conferre, atque adeo pluribus de aliena & toto cœlo à posteriori diversa Latinorum oratione, verba facere queamus.

CAP. IV.

DE STATU LATINÆ LINGUÆ PUERILI, TEMPORE X. VIRORUM, EX FRAGMENTIS XII. TABULARUM DEMONSTRATA.

§. I.

Leges XII Tabularum commendantur. 2. Qua occasione fuerint ex Gracia Romam translatæ. 3. Earum nunc non nisi fragmenta supersunt, nobis post aliorum curas suis quaque Tabulis commemoranda. 4. Tabula recensetur primo prima de in jus vocando. 5. Secunda de Judiciis & furtis. 6. Tertia de Rebus creditis. 7. Quarta de Jure patrio & connubii. 8. Quinta de Hæredibus & tutelis. 9. Sexta de Dominio & pos-

e) De oratore lib. 1, c. 9. Confer. ANDR. BORRICHIUS de fatis & ætatibus Lat. linguæ p. 7.

possessione. 10. Septima de Delictis. 11. Octava de juribus prædiorum. 12. Nona de Jure publico. 13. Decima de Jure sacro. 14. Undecima in supplementum quinque priorum, 15. Duodecima in supplementum quinque posteriorum Tabularum. 16. Fragmenta rejiciuntur alia ex legibus Ciceronis compilata. 17. Nostra stabiliuntur denuo: & 18. Stilus satis crassus in XII, veterum testimoniis comprobatur.

I.

CRevit magis magisque tenerrima Latinæ linguæ ætas, atque vires, pro temporis ratione, sumsit minime contemnendas: quibus cum & nos pedetentim ex summa ignorantia atque tenebris, quibus infantia illa plurimum solet esse involuta, prodimus ad lucem, & nostrum majori spe ac solatio huc usque vacillantem animum demulcere conamur: quando ad illud seculum pervenimus, quod quidem etiamnum satis obscurum atque barbarum, nec adeo liberale, ut de suis multa nobis concessisse depredicari queat; cujus tamen beneficio, plura quam hactenus videre licuit, ipsis quoque fragmentis dictamina veterum conservata reperiuntur. Leges XII Tabularum innuo: illas, ut omni tempore quibuslibet Juris antiqui & linguarum studiosis acceptissimas, ita CICERONI cumprimis commendatissimas atque summis evectas laudibus: cum inter alia, *Si quem aliena*, inquit, a) *studia delectant, plurima est & in omni jure civili, & in Pontificum libris & in XII Tabulis, antiquitatis effigies, quod & verborum prisca vetustas cognoscitur, & actionum genera quædam majorum consuetudinem viamque declarant. Sive quis civilem scientiam contempletur --- totam hanc descriptis omnibus civitatis utilitatibus ac partibus XII Tabulis contineri videbitis.* Et post pauca: *Fremant omnes licet, dicam quod sentio, bibliothecas me hercule omnium Philosophorum unus mihi videtur XII Tabularum libellus; si quis legum fontes, & capita viderit, & auctoritatis pondere &*

a) De Oratore lib. I.

& utilitatis ubertate superare. Imo etiam Vir tantæ Eloquentiæ sibimet eo nomine gratulatur, b) quod hunc libellum tanquam necessarium quoddam carmen memoriæ cum æqualibus suis mandaverit, ac indignatur super negligentia aliorum, qui idem facere detrectent. De his ergo nunc ordine tractandum est: ita quidem, ut pro instituti ratione brevissimis, sed tamen clare omnia exponere studeamus: Quomodo primum Romani suas leges ab Græcis, quos in omni doctrina quondam habuisse magistros vidimus dudum, ad emendandum sui regiminis statum acquisiverint: Tum quid de fragmentis earum atque forma dictionis sentiendum. Quare ipsas suo ordine Tabulas, prout ab Eruditissimis Viris, nominatim JACOBO GOTHOFREDO c) suis hinc inde ruderibus collectæ & postliminio restitutæ inveniuntur, bona fide, nostra tamen adhibita crisi, exhibere simul atque perspicuum cujusvis tabulæ sensum & vocum diu obsoletarum succinctam interpretationem subjungere aggrediemur: Cætera prolixiori commentario reservaturi, quem horis subcisivis posthac, antiquitatis monumentum isthoc novis observationibus critico-antiquariis illustrandum, pro virili paramus, tuæ Lector, benevolentiæ aliquando consecrandum, opus novantiquum fiat ut inde tibi.

II.

Res itaque, si fidem fide dignissimis Auctoribus, ut decet, tribuere volumus, sic se habuit: Circa annum mundi 3515, urbis conditæ 303, d) diu exactis Regibus, quod Civium Romanorum numerus in dies creverit, una cum negotiorum atque causarum copia: veteres illæ, quæ de Regiis sanctionibus supererant, ad quasvis componendas lites, Remque regendam publi-

b) CICERO de legibus lib. 2. *Discebamus*, inquit, *pueri XII, ut carmen necessarium, quas jam nemo discit.* c) In fontibus quatuor Juris civilis lib. 1. d) Sequimur autem, ut incepimus JOHANNIS FUNCCII calculum.

blicam illam interea temporis latius se extendentem, haudquaquam sufficientia videbantur; atque opus erat de jure augendo Romano atque novis condendis legibus consilium inire: civitatem suam ne magis incerta voluntate moribusve, quam sanctissimis justisque statutis regere ad summum Reip. damnum exitiumve deprehenderentur. Accedebant gravissimæ contentiones Plebejos inter atque Patricios homines, quod hi per multos annos pro arbitrio, sua tyrannide multa agerent, atque isti nimiæ dominationis impatientes viriliter sese opponerent, tandemque per Tribunos postularent, communis aliqua legum ferendarum ratio ineatur. Senatus itaque consultum factum est, auctore *Tito Romilio* Viro Consulari, quod Plebiscito confirmabatur, ut Legati Athenas & Lacedæmonem & in alias Græciæ civitates mitterentur, qui cognitis & examinatis earum legibus saluberrimis, exempla inde sumeret Romamque ad diligentem observantiam vel imitationem transportarent. Sic Respubl. Romana tribus magnifice instructis triremibus, *Sp. Postumium Album, Sext. Sulpitium* & *A. Manlium* ablegarunt, leges petitum, in Græciam, quæ pro illius temporis cultura cæteris præstabat Regionibus, ubi homines plerumque ferocitate naturali sua degebant. Post triennium isti Romam cum optimarum legum farrigine revertuntur, suisque persuadent, ut ad novi juris compositionem propius accederent. Ita demum Senatui Populoque Romano placuit post longam disputationem & sententiarum varietatem, ad leges ferendas ex Senatoribus X Viros creare, à quibus provocare ad populum nunquam liceret: reliquis etiam omnibus magistratibus abdicatis. Centuriatis itaque comitiis, præter istos supra memoratos tres Senatores in Græciam ante legatos, eligebantur *Appius Claudius, T. Genutius*, duo t. t. Consules, *P. Sextius, T. Romilius, C. Julius. T. Veturius*, & *P. Horatius*. Unde Decemvirûm nomen istud dignitatis

tis cuique tributum occasionem præbuit POMPONIO e) scribendi, Decemviros in Græciam missos fuisse: non ut denarium legatorum numerum, sed ut tribus istis separatim, eo missis tributam decemviralem dignitatem significaret. Quoniam vero leges ex institutis literisque Græcis hauriendæ fuerant, Decemviri in consilium adhibuere quendam *Hermodorum Ephesium* Philosophum in Italia tum forte fortuna exulantem, f) qui sua interpretatione ac consilio istos multum juvit, usque adeo, ut scriptores quidam huic soli juris tribuere compositionem, atque leges Romanas acceptas ferre nulli dubitaverint. g) Has leges Decemviri eum in finem creati primum X Tabulis roboreis (Pomponius eas vitiose eboreas vocat) maxima adhibita solennitate promulgarunt: & in comitiis centuriatis uno omnis populi assensu confirmatas curarunt æreis incidere columnis. Quibus cum adhuc nonnulla ad Reip. emolumentum necessaria deesse viderentur, anno sequenti post primam legum sanctionem, istis pro numero auctorum X prioribus; insuper duas addiderunt Tabulas. Ita XII denique pro rostris, in fori loco maxime conspicuo, ordine dispositas constituere, quas more solito ad perpetuam rei memoriam deinde in Capitolium translatas sanctissime asservari voluere h)

III.

e) In l. 2. §. 4. D. de origine Juris. f) *Ephesii* eum propter exuperantiam virtutis, vel ex mera invidia civitate ejecerant, & hoc quidem plebiscito, cujus formulam ex Græco TVLLIVS ita retulit: *Nemo de nobis unus excellat: sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit.* Quamobrem HERACLITVS Philosophus dixit: Ephesios dignos esse, quibus gula frangeretur, quam primum puberes fierent. Vid. STRABO Geogr. lib. 14. p. m. 441. CICERO Tuscul. quæst. lib. 5. p. m. 278. g) STRABO l. c. POMPONIVS in l. 2. §. 4. D. de origine Juris. Et PLINIVS Hist. natur. lib. 34. c. 5. testatur ipsi Romæ statuam publice in foro positam fuisse, quod Decemviris leges Solonis interpretatus esset. h) Confer. Plur. DIONYS. HALIC. Rom. Antiq. lib. 10. c.

III.

Sed quod dolendum maxime, thesaurus hic juris veteris, & pristinæ Latinitatis monumentum, quod paulò clarius nobis pueritiam ejus commonstrare potuisset, periit jam dudum, & pro injuria temporis, tristi fato corruit. Hodie tamen fragmenta quædam circumferuntur, quæ sola ex memoratis legibus supersunt: multo labore & industria ab Viris eruditissimis, omnes quod istas bonarum artium studiosi, ultimæ Antiquitatis consideratione, tanti facere plerumque soleant, ex MARCI TVLLII, DIONYSII HALIC. LIVII, A. GELLII, PLINII, MACROBII, FESTI POMPEJI aliorumque scriptis, nec non ex ipsis Pandectis, ceu tot rivulis colligere accuratius & postliminio restituere allaborarunt. Abhinc rursum interpretes invenere quam plurimos, quos inter jam LIPSIVM, LVD. CHARONDAM, THEODORIVM MARCILIVM, FR. HOTOMANNVM, RÆVARDVM, RITTERSHVSIVM, ROSINVM, PAVLVM MERVLAM, JANVM VINC. GRAVINAM nominare sufficiat. Quorum tamen aliis atque aliis felicius istud periculosæ plenum opus aleæ successit. Quidam de sensu tantum solliciti antiqua sed genuina, utut nunc obsoleta, iuris veteris verba penitus absterserunt, diversamque fragmentis istis formarunt faciem. Alii in perscrutanda antiquitate magis curiosi, quantum potuere, ex ipsis fontibus rite examinatis, vera legum fragmenta haurire & in conspectum producere aliorum dederunt operam. Nec istud rursum pari modo omnes bonis avibus. Ita quoque leges nostræ à recentioribus ordine vario locantur: cum explicationem earum alii Hotomannum sequentes,

L

10. c. 13. T. LIVIUS Histor. Rom. lib. 3. c. 34. maxime vero lib. 3. c. 57. alibi. POMPONIVS I.Jc. ISIDORVS Origin. lib. 5. c. 1. DIODORVS SICVLVS Biblioth. Histor. lib. 12. OROSIVS Hist. lib. 2. c. 13. ZONARAS tom. 2. Alii.

tes, tribus summis capitibus inclusam, primo de jure sacro, dein de jure publico, & ultimo de jure privato pertractaverint, juxta vulgares AVSONII Viri consularis & Imperatoris Gratiani praeceptoris versus: i)

Jus triplex, Tabulae quod ter sanxere quaternae:
Sacrum, privatum, Populi commune quod usquam est.

Alii vero, quos inter JAC. GOTHOFREDVS, k) egregie antiquitatis vestigia sequentes, conjectura sua nec prorsus inani, pristinum XII Tabularum ordinem nobis reddere studuerint. Exemplarium hinc inde longe maxima discrepantia. Nos suppositiis neglectis, quae potius ex interpretum ingenio, quam ex veterum monumentorum fide prostant, gratam facturos operam putamus, quando exemplaris, ut videtur, accuratissimi copiam faciamus denuo purgatam & maxime conspicuis liberatam erroribus, quibus adhuc optimas leges fuisse à quadam recentiori manu conspurcatas, vel ex dissertationis hujus progressu, meridiana luce clarius apparet. Caeteroquin bona fide omnia ex fontibus ipsis, unde dulcius plurimum hauriuntur aquae, transscripta cum brevi analysi & vocabulorum antiquiorum interpretatione nostra, huic pertractioni inserere animus est, certa fiducia fretis, fore, ut sparsim haud exigua pristinae Latinitatis exempla in illis cernere liceat.

IV.

Ad primam igitur legum Decemviralium Tabulam post GOTHOFREDVM & sectatores quos hodie propemodum innumeros reperit, fragmenta referimus, de in jus vocando aliquo Reo & Praetoris cognitione in foro, sequentia. - - - - - - - - - - - - -

r) SER.

i) Edyll. 4. k) In Fontibus Juris civilis lib. 1. Ex quibus postea quoque J. V. GRAVINA XII Tabulas originibus Juris civilis, Oper. pag. 273. seqq. Edit. Lips. 1717. in 4. inserere nullus dubitavit.

(1) SEI. ENDO. IOVS. VOCET. ATQVE. EAT. l)

(2) NEI. EAT. ANTESTATOR. EICITOR. EM. CAPITOD. m)

(3) SEI. CALVITOR. PEDEMVE. STRVIT. MANOM. ENDOIACITOD. n)

(4) SEI. MORBOS. AIVITASVE. VITIOM. ESCIT. QVEI. ENDO. IOVS. VOCASIT. IOVMENTOM. DATOD. SEI. NOLET. ARCERAM. NEI. STERNITOD. o)

(5) SEI. ENSIET. *quei. endo. jous. vocatom. vindicat. mititod.* p)

(6) ASIDVOD. VINDECS. ASIDVOS. ESTOD. PROLEITARIOD. CIVEI. QVEIVIS. VOLET. VINDECS. ESTOD. q)

(7) REM. OVBEI. PAICONT. ORANTOD. r)

(8) NEI. ITA. PAICONT. ENDO. COMEITIOD. AVT. ENDO. FOROD. ANTED. MEIDIDIEM. CAVSAM. CONICI VNTOD. *cum. perorant. ambo. presentes.* s)

(9) POST. MEIDIDIEM. PRESENTED. AMBOBVS. STLEITEM. ADEICITOD. t)

(10) SOL. OCASOS. SOPREMAD. TEMPESTAS. ESTOD. v)

Voluerunt Decemviri, ut, si quis (1) alterum in *Jus*, sive ad tribunal judicis, causæ cognoscendæ gratia citaverit, Reus statim vo-

 can.

l) CICERO de legibus lib. 2. CORNIFICIVS, vel quisquis Auctor est, Rhetoricorum ad Herennium lib. 2. m) PORPHYRION vetus interpres Horatii lib. 1. serm. Satyr. 9. n) FESTVS in voc. *Struere*. LVCILIVS apud NONIVM MARCELLVM cap. 1. n. 20. in voc. *Calvitur*. o) A. GELLIVS noct. Attic. lib. 20. c. 1. p) GAIVS lib. 1. ad l. XII. Tabul. l. 22. §. 1. Digest. de in jus vocando. q) CICERO in Topicis. A. GELLIVS noct. Attic. lib. 16. c. 10. r) CORNIFICIVS Rhetor. ad Herennium lib. 2. s) Ibid. Et A. GELLIVS l. 17. c. 2. Et QVINTILIANVS Instit. Orat. l. 1. c. 6. t) CICERO in orat. pro Quintio & in Verrina quarta. HORATIVS Sermon. l. 1. Satyr. 9. SVETONIVS in vita Caji cap. 39. v) A. GELLIVS lib. 17. c. 2.

cantem eo ſequatur. Nam particula *Atque* heic nihil aliud ſignificat quam *ſtatim*. x) Niſi eat abſque mora (2) *Anteſtator*, ſive teſtes antea rogantor, uti ſuo tempore, ſi quid opus fuerit, coram judice profiteantur, Reum ab Actore modo legitimo in jus vocatum fuiſſe. *Eicitur*, Igitur ſeu *poſtea* y) *em capitod*, eum capito & apprehendito, quaſi in jus eum rapere vi quadam imaginaria velit. (3) Si *Caluitur* i. e. ſimulat, fore, ut ſtatim ſequatur, interim vero moram ducit fruſtraturque; z) *Pedemve ſtruit*, vel aufugit, a) *manom endo jacitod*, manum injicito, ut tandem obtorto, quod ajunt, collo in jus rapiatur. (4) Si morbus aliquis minime ſonticus atque ætas b) *vitiom eſcit* i. e. *impedimento fuerit*, quin ire atque adeo ut decet Actorem ſequi valeat: qui in jus vocaverit, ipſi *jumentum*, h. e. vectabulum dato, quod adjunctis pecoribus trahitur. c) Iſtud repudianti, minime gentium teneatur, ſi nolet, *Arceram* ſternere, ſive plauſtrum ipſi dare undique tectum ac munitum, & quandam veluti arcam magnam veſtimentis inſtratam, qua nimis ægri atque ſenes quondam portari cubantes ſolebant. d) Si quis interim (5) fuerit, qui in jus vocatum prenſumque defendat, dimittitor. (6) *Aſiduo* i. e. locupleti ac diviti e) vindex atque fidejuſſor dives eſto. *Proletario* ſive pauperi ac tenuioris fortunæ civi, qui nil niſi prolem Reip. exhibet, f) vindex quilibet eſſe poteſt. (7) Ubicunque interea temporis litigantes *rem* ſive cauſam agunt, ac inter ſe *paicont* i. e. *paciſcun-*

---

x) Vid. A. GELLIVS lib. 10. c. 19. y) FESTVS in hac voce. z) CAIVS in l. 233. D. de verb. ſignif. a) FESTVS in verbo *ſtruere*. b) ΑΙVΙΤΑΣ *avitas* veteres ſcriptitarunt pro *ætas*, quemadmodum *aviternus* pro *æternus* & ſimilia apud AVS. POPMAM de uſu antiquæ locutionis lib. 1. c. 6. p. 23. ſeq. c) Vid. A. GELLIVS l. 20. c. 1. Confer. NONIVS MARCELLVS cap. 1. n. 269. d) GELLIVS. l. c. NONIVS l. c. n. 270. VARRO de lingua Latina lib. 4. c. 31. in fine. e) CICERO in Topicis, A. GELLIVS l. 16. c. 10. f) GELLIVS l. c.

ſcuntur; ita deinceps *oranto* ſuamque cauſam ſenſu communi *agunto*. (8) Niſi vindex aliquis interceſſerit, neque transactum fuerit de cauſa, propter quam quis alterum in jus vocavit, in comitio aut in foro Prætor ante meridiem g) cognoſcito cauſam, ubi litigatores ambo præſentes perorant. (9) Poſt meridiem, iisdem præſentibus, vel, prout ſat archaice, ſingulari numero adſcripto pluribus, verba legis ſonant, *praſented ambobus*, h) Judex actionem dato & judicium conſtituito: id enim verbis, *Stleitem Adeicitod*, litem addicito, legumlatores exprimere volebant. Ubi etiam obſervamus ſimul, quondam inſigni aſperitate nominibus, quæ ab litera L incipiunt, plurimum ST præpoſitum fuiſſe. Hinc *Stlatus* pro *latus*, *Stlocus* pro *locus*, *Stlis* pro *lis* & ſimilia. i) Denique (10) *ſol occaſus*, ſeu occidente ſole, ultimus judiciorum terminus eſto: ne quid differatur ad noctem, qua cujusvis etiam generis cœtus hiſce prohibentur tabulis agitari, k) *Tempeſtas* vero pro *tempore* ſumi vulgo notum eſt.

V.

Tabulæ ſecundæ, ubi de Judiciis atque furtis agitur, hæ videntur leges fuiſſe. (1) - - - - VADES. SVBVADES. - - - *Extera. quam.* Sei. MORBOS. SONTICOS. - - - VOTOM. *abſentia. Reip. ercod.* AVT. STATOS. CONDICTOSVE. DIES. COM. HOSTED. SIET. l)

L 3 (2)

g) *Medidiem* pro *Meridie* Veteres dixiſſe, VARRO teſtis eſt de lingua Latina lib. 5. c. 2. h) Vid. JOSEPHVS SCALIGER ad Feſtum in verbo *plorare*. i) FESTVS in voc. *Stlata*. k) Vid. Tab. 9. fragm. 6. l) Fragmentum iſtud ex variis conflatum, nobis ſenſum non adeo facilem reddit. *Vades* & *ſubvades* XII ineſſe teſtatur GELLIVS l. 16. c. 10. De *morbo ſontico* Idem l. 20. c. 1. & VLPIANVS in l. 2. §. 3. in fine D. *Si quis cautionibus in judicio* &c. De *voto* Cajus in l. 233. D. de verb. ſignif. De *abſentia Reip. ergo* CAIVS in l. 6. D. *ſi quis cautionibus*. De *Stato die cum hoſte* CICERO Officior. lib. 1.

(2) SEI. QVID. HOROM. FVETA. OINOM. IOVDICEI. ARBITROVE. REOVE. EO. DIE. DIFLISOS. ESTOD. m)

. . . .

(3) QVOI. TESTIMONIOM. DEFVERIT. OLE. TERTIEIS. DIEBOS. OB. PORTOM. OBVACVLATOM. EITOD. n)

(4) QVEI. NOCS. FOVRTOM. FACSIT SEI. IM. ALIQVIPS. OCEISIT. IOVRED. CEISOS. ESTOD. o)

(5) *Sei. Lucei. fourtom. facsit. sei. im. aliquips. endo. ipso capsit. verberator. oloeque. quei. fourtom. factom. escit. adeicitor. Sei. Servos. siet. virceis. ceisos. sacso. deicitor. Sei empobis. siet. pretoris. arbitratu. verberator. nociamque decernitod.* p)

(6) *Sei. se. telo. defensint. quiritatod. endoque. ploratod. postidea. sei. ceisei. escint. sed. frauded estod.* q)

(7) *Sei. fourtom. lance. licioque conceptom. escit. atque. utei. manufestom. vindicator.* r)

(8) SEI. ADORAT. FOVRTOM. QVOD. NEC. MANVFESTOM. ESCIT. *duplione. deceiditor.* s)

(9) *Sei. quips. alienas. arboses. en jouriad. ceisit. endo. sinculas. XXV. airis. luitod.* t)

(10.)

m) FESTVS in voc. *Reus*, n) FESTVS in voc. *Portum & Vagulatio*. o) CICERO in orat. pro Milone. GELLIVS lib. 11. c. 18. MACROBIVS Saturn. lib. 1. c. 6. p) A. GELLIVS, lib. 11. c. 18. q) CICERO pro Milone. GELLIVS l. c. AVGVSTINVS ad cap. 11. Exod. r) GELLIVS l. c. s) FESTVS in partic. *Nec*. t) PLINIVS Histor. natur. lib. 17. c. 1.

(10) *Sei. pro. foure. damnom. deceisom. escit. fourtei, nec. adoratod.* v)

(11) QVOD. SVBRAPTOM. ESCIT. EIIVS. REI. AIVITERNAD. OTORITAS. ESTOD. x)

Judicio constituto coram judice,(1) postmodum sistendi, *vades & subvades*, i. e. sponsores, qui pro altera parte vadimonium promittunt, y) utrinque dantor: Proin tenetur Reus & Actor stato tempore in jus venire ac respondere vadato, vel perdere litem. z) Nisi impedimenro sint justæ causæ, *morbus sonticus*, qui vim graviter nocendi habet, a) *Votum*, *Absentia Reip. causa*, *aut status condictusque dies cum hoste*, i. e. cum peregrino. *Hostis* enim primitus dicebatur is, qui nobis nunc peregrinus, & qui hostis sive adversarius est, *Perduelu* audiebat. b) Si quid horum (2) *Fueta oinom*, i. e. fuit unum, c) & eo die vel ipsi Judici, vel Arbitro atque Reo obvenit, terminus statusque dies *Difeisos* diffisus sive dilatus esto. (3) Cui testimonium defuerit ad probationem causæ, ille *tertiis diebus*, sive trinundino, ter adeoque intra XXVII dies, *ob portum*, i. e. ad domum d) ejus, quem facere Reum proxime intendit, *Obvagulatum*, seu facinus quadam veluti lamentatione & convicio e) questum ito. (4) Qui *Nox*, sive *noctu* f) furtum fecerit, & eum aliquis occiderit, jure merito cæsus esto. (5) Si interdiu aliquis furtum fecerit, ut in ipso

v) VLPIANVS IC, lib. 42. ad Sabinum in l. 7. D. de condict. furtiva. x) GELLIVS lib. 17. c. 7. Imperator §. 2. Instit. de usu capionibus & long. temp. præscript. y) FESTVS in hac voce. VARRO de lingna Latina lib. 5. c. 2. z) HORATIVS Serm. lib. 1. Satyr. 9. a) GELLIVS lib. 20. c. 1. JAVOLENVS in l. 113. D. de verb. signif. FESTVS in voc. *Sonticus*. b) CICERO de officiis lib. 1. CAJVS in l. 234. D. de verb. signif. FESTVS in voc. *Duellum*, *Hostis*, *Status dies* & alibi. c) Vid. Tab. Scipioni Barbato posita. d) FESTVS in voc. *Ob* & *Portus*. e) GELLIVS lib. 16. c. 17. FESTVS in voc. *Vagulatio*. f) GELLIVS ab init. lib. 8. MACROBIVS Saturn. lib. 1. c. 4.

ipso facinore suo deprehenderetur, primo verberator, deinde illi, cui furtum erat factum, à Judice tradito. Ita quidem, ut si fur iste servilis conditionis fuerit, virgis cæsus de saxo vel rupe Tarpeja, quæ pars erat Capitolii, præcipitaretur. Sin puer, priusquam pubes esset, furatus sit, pro circumstantia causæ & arbitrio judicis, verberator, postea damnum resarcito. (6) Si, qui furantur, telo vel quovis alio instrumento se defenderint, Dominus vel qui fures deprehendit, id ipsum prius cum clamore testator & aliorum operam auxiliumque implorato. Quo facto, si manu ejus occiderentur, sine fraude, i. e. impune cæsi sunto. (7) Si furtum *lance licioque conceptum*, i. e. ab lictore, qui licio cinctus, lancem sive patinam præ se ferebat, in domo aliena repertum fuerit, g) perinde ac si manifestum esset, vindicator. (8) Si furtum fecerit aliquis, quod non manifestum erit, ut res ipsa vindicari possit, dupli damnator. (9) Si quis alienas arbores furtim & injuria quadam ceciderit, pro singulis arboribus cæsis XXV asses solvito. (10) Si pro fure damnum decisum fuerit atque Domino satis factum, ipsi nullum furti amplius agere jus esto. (11) Ejus, quod alteri subreptum est ac furtim ablatum, *æterna* sive perpetua *auctoritas* i. e. vindicatio & usucapio esto: nec ab ullo, ut ut longissimi temporis possessione, acquiri vel præscriptione aliqua usucapi, jus esto.

VI.

Tertia, quæ sequitur Tabula de rebus creditis leges comprehendit, suo heic ordine subscriptas: . . . .

(1) *Sei*

g) FESTVS in voc. *Lance* &c. Quamvis probe sciam, Viros Eruditissimos in partes abire. Atque etiam non ita pridem materiam isthanc ABRAHAMVS WIELINGIVS, Illustrissimi Comitis de Wartenberg, Ephorus dignissimus, docta & elegante diatribe pertractavit,

(1) *Sei. quid. endo. deposito. dolo. malo. factom. escit. duplioed. luitod.* h)

(2) *Unciasiod. fœnosed. nei. quips. amplius. ecsercetod. sei. quips. alinta. facsit. quadruplioned. poinam. luitod.* i) -

(3) ADVORSVS. HOSTEM. AIVITERNAD. OTORITAS. ESTOD. k)

(4) AIRIS. CONFESEI. REBOSQVE. IOVRED. IOVDICATEIS. XXX. DIES. IOVSTEI. SVNTOD. l)

(5) POSTIDEA. MANVS. ENDOIACTIOD. ESTOD. ENDO. IOVS. DVCITOD. m)

(6) NEI. IOVDICATOM. FACSIT. AVT. QVIPS. ENDO. EO. IM. IOVRED. VINDICIT. SECOM. DVCITOD. VINCITOD. AVT. NERVOD. AVT. COMPEDIBVS. XV. PONDO. NEI. MAIOSED. AT. SEI. VOLET. MINOSED. VINCITOD. n)

(7) SEI. VOLET. SOVO. VIVITOD. NEI. SOVO. VIVIT. QVEI. EM. VINCTOM. HABEBIT. LIBRAS. FARIS. ENDO. DIES. DATOD. SEI. VOLET. PLOVS. DATOD. o)

(8) *Endoteratim. Paciod. estod. Nei. com. eo. pacit. LX. dies. vinctom. habetod. Endo. oloes. diebos. terticis. nondineis. continueis. endo comeitiom. endo. joured. im. procitatod. airisque. aistimiam. joudicatei. predicatod.* p) M (9) Po-

h) PAVLVS IC. lib. 2. sent. sub titulo de Deposito apud Auctorem collat. legum Mosaic. tit. 10. §. 6. i) TACITVS Annal. lib. 6. c. 16. Confer. MARCI CATONIS CENSORII procem. rei rusticæ. k) CICERO de officiis lib. 1. l) A. GELLIVS lib. 15. c. 13. & lib. 20. cap. 1. Confer. SCALIGER ad Festum in voc. *Nervum*. m) GELLIVS lib. 20. c. 1. n) Idem l. c. o) Idem l. c. p) Ibid.

(4) *Postidea. de. capited. adictei. poinas. soumitod. aut. sei. volet. uls. Tiberim. peregre. venom. datod.* q)

(5) *Ast. sei. plousebos. adictos siet.* TERTIEIS. NONDINEIS. PARTIS. SECANTOD. SEI. PLOVS. MINVSVE. SECVFRONT. SED. FRAVDED. ESTOD. r) - -

- - - - - - - - - - - - - - - -

(1) Si quid in re deposita aliquis dolo malo egerit, dupli pœna afficitor. (2) *Unciario fœnore* sive usura s) unciaria, qua unus pro centum per menses perditur nummus, t) nemo amplius exerceto. Si quis *aliuta*, i. e. aliter v) fecerit, contra mandatum, quadrupli pœna afficitor. (3) Adversus *hostem*, i. e peregrinum, Civi Romano æterna auctoritas esto : ut actio adversus eum perpetua sit, nec quicquam usucapi ab isto valeat (4) *Æris confessi*, quando aliquis debitum & æs alienum, quo premeretur, professus fuerit, *rebusque jure judicatis*, sive cognita in judicio causa ejus, ut ipsi injungeretur, creditoribus suis satisfaciat : *XXX dies justi sunto*, h. e. induciæ menstruæ ad exsolvendum debitum ipsi dantor. (5) *Postidea* pro *postea* & *antidea* pro *antea* veteres dictitare solebant. x) Proin lectio hæc nobis arridet, utut in vulgatis Gellii libris *post deinde*, in manuscriptis codicibus *pedeinde* legeretur. Post lapsum ergo mensis spatium, si debitor non satisfecerit manus injectio fiat, ac in jus ducatur à creditori suo. (6) Si & tum judicatum non solverit, aut aliquis in judicio eum defenderit vindex, creditori liceat eum prehendere & secum in pri-

---

q) Ibid. r) GELLIVS l. c. QVINTILIANVS Instit. Orator. lib. 3. c. 6. TERTVLLIANVS Apologet. c. 4. s) Vid. GELLIVS l. 16. c. 12. VARRO de LL. in fragmento lib. 3. t) MARCELLVS DONATVS dilucit. in Jul. Capitulinum pag. 868 873. v) FESTVS in hac voce. x) Vid. POPMA de usu antiq. locut. lib. 1. c. 6. p. 23. PAVLVS MERVLA de legibus Rom. c. 22. p. 243.

privatum carcerem abducere, imo etiam nervo aut compedibus eum vincere: ita tamen, vincula ne sint majora XV pondo, sed minora potius, si ipsi videretur. (7) Debitor ita nexus, modo voluerit poteritve, ex propriis vivito: sin vivere suo victu nequeat, is, qui eum vinctum habet, ipsi in singulos dies, singulas farris libras dato, vel etiam si placet, pro arbitrio ipsi plus dato. (8) *Endoteratim*, id enim vocis antiquioribus in usu erat pro *interim*, y) Addicto cum Creditore paciscendi copia sit. Nisi pactus fuerit cum eo, LX dies in vinculis denuo miserum habeat. In illis diebus eum tribus nundinis continuis in comitium ad Prætorem *procitato*, i.e. producito; z) & quanti judicatus esset, vel æris sui æstimationem prædicato. (9) Postea de capite addicti pœnas sumito, aut si volet, creditor eum *uls* i.e. ultra Tiberim a) peregre venum dato. (10) Ast si pluribus creditoribus addictus fuerit, tertiis nundinis, i.e. 27 die, corpus ipsius in partes secanto: si plus minusve secuerint, *se fraude i*, e. sine fraude & impune esto.

VII.

Quatuor Quartæ Tabulæ de Jure Patrio & connubii fragmenta nobis supersunt, his circiter concepta veteris Latii vocibus: - - - - - - - - - - - - -

(1) *Patri. endo. fidiom. jouſtom. vitai. necisque. poteſtas. eſtod. Terque. im. venom. darier. jous. eſtod.* b)

(2) SEI. PATER. FIDIOM. TER. VENOM. DVIT. FIDIOS. AF. PATRE. LEIBER. ESTOD. c)

 (3) *Pa-*

---

y) FESTVS: *Interduatim & interatim dicebant antiqui, quod nunc interdum & interim.* z) FESTVS in hoc verbo. a) Idem in hac particula. b) DIONYS. HALIC. Rom. antiq. lib. 2. c. 4. c) DIONYS. l. c. ULPIANVS IC. lib. 1. Regul. tit. 10. confer. SCALIGER ad Festum in voce *adduet*.

(3) *Pater. endoſicnem. ad. deformitatem. puerom. toper. necatod.* d)

(4) *Sei quei. oloe. endo. X. menſibos. procſumeis. poſtumos. natos eſcit. jouſtos. eſtod.* e) -

(1) Patri in *fidiom* i. e. *filium* f) juſtum, adeo ex legitimis nuptiis natum, vitæ ac necis poteſtas ſit, atque etiam, ſi volet, eum ad tertiam uſque vicem venundare, jus habeat. (2) Si pater filium ter *venomduit* i. e. venum aut venalem dederit, g) filius *as*, ſeu prout nunc loqui intereſt, *a* Patre h) liber eſto. (3) Pater inſignem ad deformitatem puerum, ſeu partus deformes & monſtroſos i) *topper*, i. e. cito k) necato. (4) Si aliquis illi poſt mortem proximis decem menſibus filius natus fuerit poſtumus, ex juſtis nuptiis genitus & legitimus eſſe cenſeatur.

VIII.

Ad Quintam progredimur Juris antiquiſſimi Tabulam de hæredibus & tutelis, cui hæc ineſſe putamus:

(1) PATERFAMILIAS. VTEI. LEGASIT. SVPER. PECVNIAI. TVTELAIVE. SOVAI. REI. ITA. IOVS. ESTOD. l)

(2) SEI.

---

d) CICERO de legibus lib. 3. e) GELLIVS lib. 3. c. 16. Confer. leg. 3 §. penult. D. de ſuis & legit. l. 29. Gallus in princ. D. de liber. & poſt. Novell. 39. c. 1. &c. f) D & L literas frequentiſſime commutarunt veteres, ut *fidiom* pro filio *dacruma* pro lacruma, *dautia* pro *lautia* & id genus alia dicerent. vid. FESTVS paſſim. POPMA. de uſu antiq. loc. l. 1. c. 3. p. 12. g) A verbo *Duo* in ſecunda perſona *duis* pro dederis &c. FESTVS in verbo *Duis*. h) AS pro A veteres dixiſſe, teſtatur PRISCIANVS lib. 1. c. 13. i) Confer. l. 135. D. de verb. ſignif. k) QVINTILIANVS Inſtit. Orat. lib. 1. c. 6. l) CICERO de inventione lib. 2. CORNIFICIVS Rhetor. ad Herennium lib. 1. cap. de confirm. & confutatione. l. 53. & 120 D. de verb. ſignif. Imperator in princip. inſtit. de lege Falcidia.

(2) SEI. PATERFAMILIAS. INTESTATO. MORITOR. QVOI. SOVOS. HERES. NEC. ESCIT. ADCNATOS. PROCSVMOS. FAMILIAM. HABETOD. SEI. ADCNATOS. NEC. ESCIT. CENTILEIS. FAMILIAM. HERES. NANCITOR. m)

(3) *Sei. Libertos. inteſtato. moritor. quoi. ſouos. heres. nec. eſcit. aſt. Patronos. Patroneive. liberei. eſcint.* ECS. EA. FAMILIAD. ENDO. EAM. FAMILIAM. *procſumo. pecunia. adeicitor.* n)

(4) *Nominad. enter. Heredes. pro. portionibos. hereditarieis. atque.* ERCTA. CITA. *ſuntod.* o)

(5) *Sei. conheredes. ſincolei.* FAMILIAI. ERCTO. NON. CITO. *ſouam. partem. volent.* ERCTOM. CITOM. *faciuntod. Pretor. ad.* ERCTOM. CIENDOM. *Arbitros. tris. datod.* p)

(6) *Sei. Paterfamilias. inteſtato. moritor. quoi. endo-poubes. ſouos. Heres. eſcit.* ADCNATOS. PROCSVMOS. TVTELAM. NANCITOR. q)

M 3 (7) SEI.

m) CICERO de inventione lib. 2. CORNIFICIVS l. c. VLPIANVS IC. Inſtit. cap. 26. §. 1. Idem in l. 195. D. de verb. ſignif. POMPONIVS IC. in l. 162. D. de V.S. Imperator. §. 2. inſtit. de heredum qualitate & differentia. n) Imperator pinc. inſtit. de ſucceſſione libertorum. VLPIANVS inſtit. l. 29. §. 1. CAIVS ad edictum provinciale l. 1. & 3. D. de hered. petit. o) Imper. Valerian. & Gallien. in l. 1. C. *ſi unus ex pluribus* &c. PAVLVS IC. in l. 25. §. 13. D. Famil. Erciſc. p) CAJVS IC. lib. 7. ad edictum provinciale l. 1. D. Famil. Erciſc. VLPIANVS ibid. leg. ſeq. q) Imper. Inſtit. de legitima Agnatorum tutela. CAJVS IC. inſtit. tit. 1. VLPIANVS Regul. tit. 11. l. 1. D. de legit. tut.

(7) SEI. FOVRIOSOS. AVT. PRODICOS. ECSISTAT. AST. OLOE. COVSTOS. NEC. ESCIT. ADCNATOROM. CENTEILIOMQ. ENDO. EO. PECVNIAQVE. EIIVS. POTESTAS. ESTOD. r).

- -

(1) Paterfamilias uti *lecasit* i. e. legaverit, s) sive testamento disposuerit super *pecunia* pro *pecunia*, t) i. e. quibuslibet bonis suis v) vel tutela suæ rei hæreditariæ, ita jus ratumque esto, ut post mortem ejus stricte observentur omnia. (2) Si paterfamilias intestato x) moritur, cui suus heres non erit, proximus Agnatus *familiam* i. e. omnes defuncti opes & bona y) habeto, atque adeo hæres esto. Sin Agnatus ipsi nullus fuerit, *Gentilis*, qui ex eodem genere ortus simili appellatur nomine, z) familiam Hæres *nancitor*, contracte pro *nanciscitor*, i. e. successionem in totam rem familiarem habeat. a) (3) Si Libertus aliquis intestato cum morte vitam commutaverit, cui pariter suus hæres non sit, ast Patronus vel Patroni liberi superstites fuerint, proximo ex ejus familia, in familiam Liberti transituro, tota hæreditas addicitor.

(4. De-

r) CICERO de inventione lib. 2. Idem Tusc. Quæst. l. 3. CORNIFICIVS Rhetor. ad Herenn. lib. 1. cap. de confirm. & confut. VLPIANVS in l. 1. D. de Curat. furios. &c. Idem tit. 12. §. 2. Instit. Imper. §. 3. Instit. de curatoribus. s) Quod Decemvirorum tempore Latini pro G. litera continuo C. usurpaverint, atque etiam S pro R valuerit communiter, observata simul in verbis præteritorum contractione, antiqua scribendi ratione *lecasit* pro *legarit* vel *legaverit*, consulto posuimus. Quemadmodum *Esit* vel *Escit* pro *Erit*, *Arbosem* pro *Arborem*, *Robosem* pro *Roborem* & similia, quæ apud FESTVM & alios antiquæ locutionis commentatores ubivis obvia sunt. t) Ita more Græcorum, apud Latinos antiquissimos Genitivus loco Ablativi erat. v) Vid. l. 178. & 222. D. de verb. sign. x) Intestato quomodo aliquis mori dicatur, vide princip. Instit. de hæredit. quæ ab intestato deferuntur. y) l. 195. D. de V. S. z) FESTVS in voc. *Gentilis*. a) Confer. FESTVS in verbo *nancitor*.

(4) Defuncto Creditore vel Debitore, ejus hæredes, pro portionibus hæreditariis tantum convenire vel conveniri debent, ipsoque jure inter eos *nomina* i.e. obligationes b) quas defunctus sive creditor sive debitor post se reliquit, atque *Ercta*, i. e. bona c) *cita* i.e. divisa sunto. (5) Si familiæ bonis nondum divisis, hæres quisque suam partem capere velit: Bona divisa faciunto, & Prætor ad dividendam hæreditatem Arbitros *tris*, i. e. *tres* d) dato. (6) Si Paterfamilias intestato decedat, cui suus hæres impubes & minorennis extabit, proximus Agnatus ejus tutelam in se recipiat. (7) Atque etiam, si ex hæredibus aliquis furiosus aut prodigus existat, cui defunctus nullum Curatorem testamento dedit, qui prospicere ipsi possit, proximi agnati, vel si horum nulli fuerint, Gentiles tam ipsius, quam bonorum ejus curam habere debent.

IX.

Ordine sequitur Sexta Tabula de Dominio & Possessione, quæ hisce propemodum legibus constat:

(1) QVOM. NECSOM. FACSIT. MANCIPIOMQ. VTEI. LINCVA. NONCVPASIT. ITA. IOVS. ESTOD. *Sei. endoficias. ierit. duplioned. damnator.* e)

(2) *Statu. leiber. Emtorei. dandod. Leiber. estod.* f)

(3) *Res.*

b) VLPIANVS l. 6. D. de V. S. FESTVS in voce *Nomen*. NONIVS MARCELLVS c. 4. n. 324. c) FESTVS putat *Erctum* à coërcendo esse dictum, quasi coërcitum, ut hoc in loco sit indivisum. Quocum etiam facit JACOBVS GOTHOFREDVS ad hanc legem in fontibus quatuor juris Civilis pag. 207. Sed nobis mage placet sententia GRAVINÆ ad hanc legem, Oper. pag. 197. Cum veteres habuerint *horctum*, quod est *bonum*, mutato O in E, natum esse *herctum* & aspiratione submota *Erctum*. *Citum* verò à *Cio*, quod est divido, à veteri χίω unde χίζω *divido*. Hinc *Ercta cita*, sunt *bona divisa*, & verbum *Ercifcere* quasi *ercta* sive bona *dividere*. d) Vid. GELLIVS lib. 13. c. 19. e) FESTVS in voc. *Nuncupata*. Confer. CICERO de Oratore lib. 1. Idem de officiis lib. 3. f) MODESTINVS l. 25. D. de statu liberis. POMPONIVS l. 29. §. ult. d. t.

(3) *Res. vendita, transque data, Emtorei. nec. adqueiritor, donicom. satisfactom. escit.* g)

(4) OESVS. OTORITAS. FONDEI. BIENIOM. *ceterarom. Rerom.* ANVOS. OESVS. ESTOD h)

(5) *Molier, quae. Anom. apud Virom. matrimoniei. ercod fueta. nei. trinoctiom. aesorpatom. ierit. aesos estod.* i)

(6) SEI. QVEI. ENDO. IOVRED. MANOM. CONSERONT. *utreique, superstitibus presentibus, vindicias. sumuntod.* k)

(7) *Sei. quips. quem. leiberalei, causa, manu. adserat, Pretor. secondom. Leibertatem, vindicias. datod.* l)

(8) TICNOM. IONCTOM. AIDIBOS. VEINIAIVE. ET. CONCAPET. NEI. SOLVITOD. *Quei. joncsit, duplioned. damnator.* m)

(9) *Ticna* QVANDOQVE. SARPTA. DONICOM. DEMTA. ERVNT *vindicarier, ious. estod.* n)

(10) *Sei*

---

g) Imperator §. 41. Instit. de rerum divisione &c. h) CICERO in Topicis & in Orat. pro A. Caecinna. JVSTINIANVS in princ. Instit. de usucapionibus &c. i) GELLIVS lib. 3. c. 2. Confer. MACROBIVS Saturn. lib. 1. c. 3. k) GELLIVS lib. 20. c. 9. l) DIONYS. HALIC. lib. II. c. 34. LIVIVS lib. 3. c. 44. POMPONIVS §. 24. D. de origine Juris. m) FESTVS in voce *Tignum.* JVSTINIANVS §. 29. Instit. de rerum divis. & acq. ips. dom. Confer. l. 1. §. 1. D. de tigno juncto. &c. n) FESTVS in voc. *Sarptum.* o) PAVLVS IC. l. 98. §. ult. D. de solutionibus & liberationibus.

(10.) *Sei. Vir. molierei. repudiom. mitere. volet. cauſam. deicito. baromce. oinam.* o) - - -

- - - - - - - - - - - - - -

(1) Quum aliquis fecerit *nexum*, i. e. propter æs alienum obligationem tradiderit, ſive contractus qualescunque iniverit cum aliis; p) Vel etiam fecerit *mancipium*, i. e. rem mancipi abalienaverit ac dominium iſtius per nexum in alios tranſtulerit; q) Uti lingua *nuncupaſit*, pro *nuncuparit* vel *nuncupaverit*, i. e. nominaverit ac locutus erit, r) ita jus ratumque eſto. Sin aliquis inficias ierit, pactumve cum altero initum ſervare noluerit, duplum, ut lueret pœnam, præſtato. (2) *Statu liber*, qui teſtamento, certa conditione propoſita, liber eſſe jubetur, s) ſi dederit redemtionis pretium Domino, cui poſtea rurſum venditus erat, liber eſto: ut pro lubitu agere deinceps atque commodis ſuis ſtudere poſſit. (3) Res vendita atque tradita emtori nullatenus acquiritor, *donicum* i. e. donec Venditori aliqua ratione ſatisfactum fuerit. (4) *Oeſus, Otoritas*, antique pro *Uſus Auctoritas*, t) ſive uſucapio fundi atque bonorum immobilium intra biennium, cæterarum rerum, quas mobiles vocant, intra anni ſpatium pro rata habeatur. (5) Mulier, quæ apud Virum matrimonii ergo, per unius anni curriculum fuerit, niſi uſurpaverit atque vinculum iſthoc interruptione trinoctii annihilaverit, uſucapta eſto. (6) Si qui in jure, coram Prætore, de

o) CICERO Philippica oratione 2. ubi lectionem probamus: *Illam ſuam* ſc. Mimam Antonius *ſuas res ſibi habere juſſit, ex XII Tabulis cauſam addidit, exegit.* Alii: *ex XII Tabulis claves ademit, exegit. &c.* p) FESTVS in voce *Nexum.* q) Idem in voc. *Manceps.* VARRO de lingua Latina lib. 5. c. 8. ISIDORVS orig. l. 9. c. 4. r) FESTVS in verbo *Nuncupare*, s) Idem in his verbis. t) Sic quoque *Oetier* pro *uti* legebatur antiquitus & ſimilia. Vide Rogationem Silli P. & M. Tribuni PL. apud FESTVM in *publica pondera.* Confer. POPMA de uſu antiq. loc. lib. 1. c. 2. p. 10.

aliqua Re manus conſerunt, uterque litigantium, *ſuperſtitibus* ſive teſtibus v) præſentibus, vindicias ſumito. (7) Si quis liberali cauſa, ſive de alicujus libertate agat, Prætor vindicias ſemper ſecundum libertatem dato. (8) *Tignum* ſeu quamlibet aliam materiam x) junctam ædibus atque vineæ, unde *concapet*, ſive concapita res accipit aliena & propria, compoſitis utriuſque extremitatibus, y) nemo vindicare ac ſolvere debet. Sed qui ſuis ita res alienas junxit, duplo damnator. (9) Tigna etiam quando *Sarpta*, i. e. purgata vel ad ſuum uſum præparata ſunt, z) uſque quo ad deſtinatum opus *demta* ſive ablata fuerint, à juſto Poſſeſſore vindicari, jus eſto. (10) Si Vir ab uxore ſua divertere ac matrimonium diſſolvere geſtiat, cauſam aliquam divortii dicito.

X

De Delictis eſt Tabula Septima, leges quo ſpectant, niſi me omnia fallunt, ſequentes: - - - - - - - - -

(1) SEI. QVADRVPES. PAVPERIEM. FACSIT *Dominus. nocſat. oiſſimiam. obſertod. ſei. nolet. quod. nocſit. datod.* a)

(2) *Sei. endojouriad.* RVPITIAS. b) - - -

- - - - - - - - - - - - - - - -

Sei. caſu. SARCITOD. c)

(3) QVEI. FRVCES. ECSCANTASIT. d) - - -

(4) *Quei.*

---

v) FESTVS in voc. *ſuperſtites.* x) CAJVS in l. 62. D. de V. S. JVSTINIANVS Imper. §. 29. Inſtit. de rer. diviſ. & acq. ipſ. dom. y) Vid. SCALIGER ad Feſtum in voc. *Tignum.* Confer. GRAVINA ad hanc legem. Oper. pag. 215. Alii aliter ſentiunt. z) FESTVS in *Sarpta vinea.* a) JVSTINIANVS Imper. in princ. Inſtit. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. VLPIANVS IC. §. 1. l. 1. D. h. t. b) FESTVS in *Rupitias.* c) Idem in verb. *Sarcito.* d) PLINIVS Hiſt. natur. lib. 28. c. 2. lib. 30. c. 1. SENECA natur. quæſt. lib. 4. APVLEJVS in Apologia. AVGVSTINVS de civitate Dei lib. 8. c. 19.

(4) *Quei. frucem. aratro. quesitam. fourtim. nocs. pavit. secuitve. sei. pubes. escit. suspensos. Cererei. necator. Sei. impubes. escit. Pretoris. arbitratu. verberator. nocsiamque. duplione. decernitod.* e)

(5) *Quei. pecu.* ENDO. ALIENO. IMPESCIT. f)

(6) *Quei. aides. acervomque. froucmentei. ad. aides. positom. dolo. sciens. endocensit. vinctos. verberatosque. icnei. necator. Sei. imprudens. se. dolo. malo. damnom. duit. nocsiam. sarcitod. Sei. nec. idoneos. escit. levius. casticator.* g)

(7) SEI. INIOVRIAM. ALTEREI. FACSIT. XXV. AIRIS. POINAI. SVNTOD. h)

(8) SEI. QVEI. PIPVLOD. OCENTASIT. CARMENVE. CONDISIT. QVOD. INFAMIAM. FACSIT. FLACITIOMQ. ALTEREI. *fuste. feritod.* i)

(9) SEI. MEMBROM. RVPSIT. NEI. CVM. EO. PACIT. TALIOD. ESTOD. k)

(10.) SEI. OSVA. FRECIT. ECS. CENETALEI. LEIBEROD. CCC. SERVOD. CL. AIRIS. POINAI. SVNTOD. l)

N 2 (11) QVEI.

---

e) PLINIVS Hist. Natur. lib. 18. c. 3. f) JVLIANVS in l. 14. §. ult. D. de præscriptis verbis. g) CAJVS in l. 9. D. de incendio &c. h) GELLIVS lib. 20. c. 1. i) CICERO lib. 4. de Rep. apud AVGVSTINVM de civitate Dei lib. 2. c. 9. Confer. Idem Tusc. quæst. lib. 4. ab exord. HORATIVS serm. lib. 2. Satyr. 1. k) GELLIVS lib. 20. c. 1. FESTVS in voc. *Talio.* Confer. §. 7. Instit. de injuriis. l) PAVLVS libro singulari & titulo de injuriis, apud Auctorem collat. legum Mosaic. tit. de Atroci injuria. 5. JVSTIN. Imper. §. 7. Instit. de injuriis. GELLIVS lib. 20. c. 1.

(11) QVEI. SEIRIT. TESTARIER. LIBRIPENSVE. FVERIT, NEI. TESTIMONIOM. FARIATOR, IMPROBOS. INTESTABILISQ. ESTOD. m)

(12) *Quei. falsom. testimoniom. dicasit, saxo. Tarpejo. deicitor.* n)

(13) *Sei. quips. hemonem. læbesom. dolo sciens. mortei. duit. &c.* o)

(14) QVEI. MALOM. CARMEN. INCANTASIT. MALOMQ. VENENOM. FACSIT. DVITVE. PARICEIDAD. ESTOD. p)

(15) QVEI. PARENTEM. NECASIT. CAPVT. OBNVBITOD. *coleoque. insutos. endo. profluentem. mercitor.* q)

(16) *Sei. Tutor. dolo. malo. cerat. vituperatod. quandoque. finita. tutelad. escit. fourtom. duplioned. luitod.* r)

(17) SEI. PATRONOS. CLIENTEI. FRAVDEM. FACSIT. SACER. ESTOD. s)

(1) Si *quadrupes* seu genus quodvis pecorum t) *pauperiem* i. e. damnum v) fecerit, Dominus quadrupedis *noxa* sive damni x) *æstimiam* h. e. æstimationem, y) Alteri satisfaciendum, offerto; sin

---

m) GELLIVS lib. 15. c. 13. n) Idem lib. 20. c. 1. o) Hanc legem Regiam vide sis, cap. præc. §. 8. p. 57. seqq. p) PLINIVS Hist. nat. lib. 28. c. 2. Confer. l. 236. D. de V. S. q) CORNIFICIVS Rhetor. ad Herenn. lib. 1. cap. de confirm. & confut. Confer. VALERIVS MAX. lib. 1. c. 1. exempl. 13. FESTVS in voc. *Nuptias*. MODESTINVS in l. 9. D. de parricid. r) CICERO de officiis lib. 3. TRYPHONINVS in l. 55. §. 1. D. de administ. & peric. Tut. VLPIANVS in l. 1. §. 2. de susp. Tutor. JVSTIN. in princip. Instit. h. t. s) SERVIVS in comment. ad Virgil. Æneid. lib. 6. vers. 604. t) §. 1. Instit. de lege Aquilia. v) FESTVS in voc. *Pauperies*. Imper. in princ. Instit. si quadrupes &c. x) FESTVS in voc. *Noxa*. y) Idem in hac voce.

sin nolit aliqua ratione damnum compensare, quod *noxit* vel nocuit, animal suum tradito. (2) Si per injuriam & lubens *rupitias*, i. e. damnum dederis, z) - - - - Sin casu fortuito & citra culpam alicui nocueris, *sarcito*, i. e. damnum solvito atque præstato. a) (3) Qui fruges alienas *excantasit* i. e. excantaverit, vel magicis carminibus suo loco transtulerit ac diabolicis artibus, quin crescere queant, obligaverit, - - - - - (4) Qui frugem, ab alio quodam laboriose, dum coleret agros, quæsitam, furtim noctu *pavit* vel immaturam percussit, b) *secuitve* vel maturam falce deputavit messuitque; si pubes & majorennis est, Cereri sacer ac devotus de arbore infelici suspenditor; impubes vero, juxta cognitionem rei atque judicis sententiam verberator & damnum, quod dedit, duplo resarcito. (5) Qui *pecu*, quod in casu recto veteres dicebant, hodie nobis *pecus*, c) seu quodvis animal in alterius fundum *impescit*, d) i. e. pascendi gratia immiserit, - - - - - - - - - - (6) Qui ædes acervumque frumenti ad ædes positum sciens atque dolo incenderit, vinctus verberatusque Igni sacer necator; si vero *imprudens*, h. e. inscius, sine dolo malo, casu fortuito vel negligentia damnum dederit, istud resarcito. Sin minus ad hoc idoneus fuerit, levius castigator. (7) Si quis minorem injuriam re aut verbis alteri fecerit, XXV assibus multator. (8) Si quis *pipulo occentaverit*, i. e. convicium fecerit, e) carmenve condiderit ad infamiam & injuriam f) alicujus, ad internecionem fuste feriatur. (9) Si membrum ruperit alteri, neque voluerit cum eo pacisci, *talio esto*, h. e. idem ipsi membrum rumpere, liceat

 illi

z) Idem in *Rupitias*. a) Idem in verb. *Sarcito*. b) Idem in h. v. c) FESTVS in *pecu*. d) Idem in verbo *Impescere*. e) FESTVS in voc. *Pipatio*. Conf. NONIVS MARCELLVS c. 2. n. 676. f) *Flagitium* sensu latiori pro quovis scelere, vitio majori & injuria sumitur. Vid. GELLIVS l. 1. c. 17.

illi, quem injuria ante affecerat. (10) Si offa fregit ex genitali five dentem ex gingiva excuffit homini libero, trecentis, fervo, centum & quinquaginta affibus multator. (11) Qui fe fi'rit vel fiverit teftari, h. e. in actu aliquo rogatus teftis, libripenfve adfuerit, fi poftea teftimonium profiteri nolit, improbus inteftabilifque efto, ut neque deinceps in teftimonium admittatur, neque ipfi vice verfa ab aliis teftimonium dicatur. (12) Qui falfum teftimonium dixerit, præceps e Capitolio & faxo Trapejo darier, jus efto. (13) Lex Regia de non occidendo homine libero capite præcedenti fufficienter abs nobis expofita videtur. (14) Qui carmine magico & hujus furfuris incantationibus aliquem defixerit, aut malum venenum alicui fecerit dederitve, paricida declaratus pœna capitali & ultimo fupplicio afficiatur. (15) Qui parentem enecaverit, *caput obnubito*) i. e. circumtegito fafciis involutum, & infutus *culeo* five coriaceo facco in profluentem fluvium aut quodlibet ftagnum abjiciatur ac fubmerfus pereat. (16) Si Tutor officium atque munus tutelæ fibi oblatum dolo malo gerat in detrimentum pupilli, *vituperato*, i. e. cuivis fufpectus & infamis efto, & finita tutela, pro furto, duplum præftato. (17) Si Patronus defraudaffet clientem, bona fide ipfi commiffum, quo tutus ab injuria & vi aliorum perfifteret: *facer efto*, i. e. Plutoni devotus & execrabilis à quolibet impune occidatur.

XI.

Iftam de delictis excipit Tabula octava de juribus prædiotum. Et eo pertinent leges fubfcriptæ:

(1) AMBITOS. PARIETEIS. SECS TERTIOS. PES ESTOD. g)

(2) Jo-

g) VARRO de lingua Latina lib. 4. c. 4. VOLVSIVS MÆCIANVS in diftribut. ad Cenforem. Confer. BRISSONIVS felect. ex jure civili antiq. lib. 1. c. 2. JAC. GOTHOFREDVS ad hanc leg. in quat. font. Juris civilis lib. 3. p. 330.

(2) *Sodales. lecem. quam. volent. dumne. quid. ecs. publica. conrompant. sibei. feruntod.* h)

. . . .

(3) *Intera. V. pedeis. usucapio. nec. estod.* i)

(4) *Sei. jourcant. Adfines. finibus. recondeis. Pretor. arbitros. tris. adeicitod.* k) . . . . . .

. . . . . HORTVS. l) . . . . .

. . . . . HEREDIOM. m) . . . . .

. . . . . TVCVRIOM. n) . . . . .

(5) *Sei. Arbos. endo. vicinei. fundom. endopendet. XV. pedibus. altius. sublucator.* o)

(6) *Sei. clans. endo. emem. caduca. siet. Domino. lecere. jous. estod.* p)

(7) SEI. AQVA. PLVVIA. NOCET. *Pretor. arcendai. aquai. Arbitros. tris. adeicitod.* NOCSAIQ. DOMINO. CAVETOR. q)

(8) *Veiarom. endo. porectod. VIII. pedes. suntod. endo. amfractod. XVI. pedes. suntod.* r)

(9) *Amsecetes. veiam. muniuntod. sei. endomunita. siet. qua. volet. joumentom. acitod.* s)

(1) *Am-*

---

h) Vid. l. ult. C. de colleg. & corp. i) CICERO de legibus lib. 1. k) Idem de legibus l. 1. & de Rep. lib. 4. apud NONIVM MARCELLVM cap. 5. n. 34. l) PLINIVS hist. natur. lib. 19. c. 4. m) PLINIVS l. c. n) Vid. FESTVS in hac voce, POMPONIVS in l. 180. D. de V. S. o) VLPIANVS in l. 1. §. ult. D. de arb. cæd. p) PLINIVS hist. natur. lib. 16. c. 5. q) Vid. l. 21. D. de statu lib. & l. 5. D. ne quid in loc. publ. CICERO in Topicis. r) Vid. l. 8. D. de servit. rust. prædior. VARRO de L. L. lib. 6. c. 2. s) CICERO in Orat. pro Cæcinna.

(1) *Ambitus parietis* i. e. circuitus ædificii t) five fpatium circumeundi gratia, inter vicinorum domus vacuum *feftertius* i. e. duo pedes atque femis efto. Seftertius enim quartam denarii partem five duos affes cum femiffe continet. (2) *Sodales* five certi alicujus collegii membra v) legem quamcunque volunt inter fe ferunto, dummodo nihil Patriæ legibus atque publico contrarietur. (3) Inter agros confines fpatium quinque pedum relinquitor vacuum, quo prædia fua circumire, atque aratrum vertere uterque Dominus poffit. Et hoc ufucapere nemini unquam licito. Si de finibus difceptant inter fe vicini, Prætor five judex ad dirimendam ejufmodi litem, tres arbitros dato. (5) Si arbor in vicini fundum impendit, XV pedibus altius *fublucator*, i. e. ramos arboris fupputato, x) atque lucem veluti fubtus mittito. (6) Si *glans* i. e. cujuslibet arboris fructus, y) in *emem* i. e. eundem fc. fundum *caduca* five prolapfura fit, z) Domino & poffeffori arboris, qua de fructus cecidit, legere a) & auferre jus efto. (7) Si aqua pluvia, quæ de cœlo veniens crefcit imbri, opere manufacto, nocet alteri, Prætor ad arcendam eam, tres arbitros dato, ipfique ne damnum inde proveniat, cavetor. (8) Viarum latitudo in *porrecto*, ubi in longitudinem fefe ad eandem normam recta linea porrigit, octo pedum, in *amfracto*, feu ubi curvatur, & quafi circumfrangitur in ambitum, fedecim pedum efto. (9) *Amfegetes*, quorum ager viam tangit, b) iftam muniunto, fin immunitam reliquerint viam fuumque agrum, ubicunque volet aliquis, jumentum agere poteft.

XII.

Fragmenta ex Tabula Nona de Jure publico hæc funt. . . . .

(1) PRE-

t) VARRO de LL. lib. 4. c. 4. FESTUS in voce *Ambitus*. ISIDORUS Orig. lib. 15. c. 16. v) FESTUS in hac voce. x) FESTUS in hac voce. Confer. l. 1. §. 7. de arb. cæd. y) Vid. l. 236. D. de V. S. z) l. 30. D. de V. S. (a) l. unica D. de gland. leg. (b) FESTUS in hac voce.

(1) PREIVILECIAD. NEI. ENDOROCANTOD. c)

(2) FORCTEI. SANATEIQ. SIREMPS. IOVS. ESTOD. d)

(3) *Sei. joudecs. Arbiterve. joure. datos. ob. rem. deicundam. pecuniom. adcepsit. capital. estod.* e)

(4) DE. CAPITE. CIVEIS. NEISEI. PER MACSVMOM. COMEITIATOM. NEI. FERVNTOD. f)

(5) *Questores. pariceidei. quei. de. rebus. capitalibus. querant. af. poplod. creantor.* g)

(6) *Sei. quei. endo. urbe. coitus. nocturnos. acitasit. capital. estod.* h)

(7) *Sei. quei. perduelem. concitasit. civemque. perduelei. transduit. capital. estod.* i) - - - - -

(1) *Privilegia* seu leges in *privos*, i. e. singulos homines k) ne *irroganto*, sive in alicujus odium fraudemve roganto. (2) *Forctei*, & variante dialecto *Horctei* atque *Forti*; i. e. Civi bono, frugi atque valido, l) *sanatique* h. e. Rebelli, qui sanata veluti mente ad amicitiam & obsequium rediit, m) *Siremps* i. e. simile atque idem n) Jus esto. (3) Si judex Arbiterve jure h. e. à superiori Magistratu datus, ob rem dicendam atque litem in hujus vel illius favorem decidendam, pecuniam & quævis alia dona acceperit, *capital esto*, sive capite pœnam luito. (4) *De capite civis* h. e. de vita, libertate, civitate, familia &c. alicui adimenda, nihil nisi per maximum comitiatum sive in centuriatis comitiis

O de-

c) CICERO in oratione pro domo sua ad Pontifices, & lib. 3. de legibus. d) FESTVS in voc. *Sanates.* e) GELLIVS lib. 20. c. 1. f) CICERO in orat. pro P. Sestio & lib. 3. de legibus. g) POMPONIVS in l. 2. §. 16. & 22. D. de origine Juris. FESTVS in v. *Quæstores* h) PORCIVS LATRO declam. in Catilinam. i) MARCIANVS in l. 3. D. ad l. juliam majest. k) GELLIVS lib. 10 c. 20. l) FESTVS in voc. *Fortis* & *Horctum*. m) Idem in hac voce. n) FESTVS in h. v.

decernito. (5) Quæstores paricidii sive judices rerum capitalium à populo creantor. (6) Si quis in urbe cœtus conventusque nocturnos agitaverit, capite luito. (7) Si quis perduelem i. e. hostem, quocum interest bellum geratur, o) vel ejusmodi aliquem concitaverit, atque civem illi tradiderit, ultimo supplicio afficiatur.

XIII.

Porro sancitum fuit Tabula Decima de jure sacro:

(1) *Jouris. jourandei. ad. strincendam. fidem. macsuma. vis. estod.* p)

(2) *Sacra. privata. perpetua. manentod.* q)

(3) HEMONEM. MORTVOM. ENDO. VRBED. NEI. SEPELITOD. NEIVE. VRITOD. r)

(4) SVMTOS. LVCTOMQ. AF. DEOROM. MANIOM. IOVRED. REMOVETOD. s)

(5) HOC. PLOVS. NEI. FACITOD. t)

(6) ROCOM. ASCIAD. NEI. POLEITOD. v)

(7) *Tribus. Reicinieis. &. vincoleis. porporai. &. X. Tibicinibus. foris. ecfere. jous. estod.* x)

(8) MOLIERES. FACIEM. NEI CARPVNTOD. NEIVE. CENAS. RADVNTOD. NEIVE. LESOM. FONERIS. ERCOD. HABENTOD. y)

(9) HE-

---

o) CICERO de offic. lib. 1. cap. de Justitia. VARRO de lingua Latina lib. 4. c. 1. FESTVS in voc. *duellum* & *hostis*. CAJVS in l. 234. D. de verb. sign. p) CICERO de offic. lib. 3. GELLIVS lib. 7. c. 18. q) CICERO in orat. pro Muræna. & lib. 2. de legibus. r) Idem de legibus lib. 2. s) Ibid. t) Ibid. v) Ibid. x) Ibid. y) CICERO l. c. & SERVIVS in explanatione verborum: *Roseas laniata genas*. Apud Virgilium Æneid. lib. 12. PLINIVS Hist. nat. lib. 11. c. 37. FESTVS in verb. *radere*.

(9) HEMONEI. MORTVOD. OSVA. NEI. LECITOD. QVO. POST. FONOS. FACIAT. *extera. quam. sei. belei. endove. hostico, mortuos. escit.* z)

(10) SERVILIS. VNCTVRAD. OMNEISQ. CIRCOMPOTATIO. TOLITOR. a)

(11) MVRATA. POTIO. HEMONEI. MORTVO. NEI. ENDODATOR. NEIVE. ROCOM. VEINO. RESPERCITOD. b)

(12) NEI. LONCAI. CORONAI. NEIVE. ACERAI. PREFERVNTOR. c)

(13) QVEI. CORONAM. PARET. IPSEIVS. PECVNIAIVE. EIIVS. ERCOD. ADVITOR. ET. IPSEI. MORTVO. PARENTIBVSQ. EIIVS. DVM. INTVS. POSITOS. ESCIT. FORISVE. ECFERTVR. SED. FRAVDED. ENDOPOSITAD. ESTOD. d)

(14) *Oinei. plousa. fonera. nei. facitod. neive. plouses. lectos. sternitod.* e)

(15) NEIVE. AVSOM. ADITOD. AST. QVOI AVSO. DENTEIS. VINCTEI. ESCINT. IM. COM. OLO SEPELIRE. VREREVE. SED. FRAVDED ESTOD. f)

(16) *Rocom. bustomve. novom, propius. LX. pedes. aidis. alienas. sei. dominus, nolet, nei. adicitod.* g)

(17) *Forei. busteive. aiviternad. otcritas. estod.* h)

(18) *Quom. fonus. ecfertur, nei. encomeitiatod.* i) . .

. . . .

O 2 Jus-

z) CICERO de legibus lib. 2. a) Idem l. c. b) FESTVS in voc. *murata.* PLINIVS Hist. natur. lib. 14. c. 12. CICERO de legibus lib. 2. c) CICERO l. c. d) Ibid. PLINIVS Hist. natur. lib. 21. c. 3. e) CICERO l. c. f) Ibid. g) Ibid. h) Ibid. & in Philippica oratione 9. i) VICTORINVS de Orthographia.

(1) Jusjurandum maxime valeat ad faciendam rei alicujus fidem. (2) Si familia quædam ad singularem suorum religionem sacra privata assumsisset, hæredes atque posteri eadem perpetuo servanto. (3) Hominem mortuum in urbe neque sepelito, neque urito. (4) Sumtus luctumque à *Deorum Manium Jure*, i. e. Mortuorum sepultura removeto: funera ne facias lamentabilia & sumtuosa. (5) Hoc de mortuis efferendis statuto plus ne facito. (6) Rogum ascia ne polito; sive ad pyram rogumve comburendo cadaveri extructum ligna non dolata, sed rudia adhibito. (7) Quando corpus exanimatum componitur domi, atque foris effertur, tres tantummodo mulieres indutas *ricinis*, k) capite operto lugere, ipsumque cadaver vinculis i. e. fasciis purpureis involvi & decem tibicinibus ad summum exequias procedere, jus esto. (8) Mulieres luctus gratia nunquam carpunto faciem, ut squalore multo & horribili aspectu appareant vulgo; neque genas radunto, seu partem vultus lanianto & unguibus laceranto, ut sanguine & vulnere deformes Inferis satisfacere videantur; neque propter defunctos lugubrem ejulationem fletusque habento. (9) Homini mortuo ossa ne legito, i. e. membra ex cadavere ne adimito; propter quæ postea in alium locum translata funus sumtusque iterentur: exceptis tamen iis, qui in bello & peregre exspiraverint. (10) Quando Servus diem obiit supremum, neque unctura, neque circumpotatio seu cujusvis generis epulæ in exequiis adhibentor. (11) Cadaveri jam comburendo ne infundito *muratam potionem*, i. e. vinum optimum, l) neque rogum isto aliisve liquoribus pretiosissimis respergito. (12) Neque longæ & in altum porrectæ istis rotundis nobiliores coronæ, neque *acerræ* seu arculæ thurariæ m) præferuntor. (13) Qui coronam sua adversus hostem virtute in bello, in certa-

---

k) FESTVS in hac voce. l) FESTVS in hac voce. m) Idem in hac voce.

taminibus publicis ludisve victor accepit ipse propria manu, vel ejus *pecunia*, servis, equis, quadrigis cæterisque facultatibus; n) quando vitam cum morte postea commutaverit, eadem ipsi additor, atque etiam, si volent, parentibus ejus: quamdiu cadavera in ædibus servantur feretris posita, atque foras efferuntur. (14) Uni plura ne facito funera, neque plures uni lectos sternito. (15) Aurum defunctis nunquam addito. At cui in vita dentes auro vincti fuerint, eum sepelire urereve cum illo juncto membris auro suo impune possunt. (16) Ne quis rogum sepulchrumve alienis ædibus, inscio vel invito Domino, LX pedes propius admoveat. (17) *Forum* h. e. vestibulum sepulchri o) bustumve ac ipsum sepulchrum usucapere nullo modo licet. (18) Quoties honoratorum funera efferuntur, comitia nulla celebrantor.

X.V.

Leges quinque priorum Tabularum supplentur Undecimæ statutis:

(1) IOVSOS POPLFI. SOFRACIAQ. SVNTOD. QVOD. POSTREMOM. POPLOS. IOVSIT. ID. IOVS. RATOMQ. ESTOD. p)

(2) *Patribos. com. plebed. conubiei. jous. nec. estod.* q)

Cætera desiderantur. Voluerunt (1) potestatem esse coram populo sanciendi leges, creandi magistratus, capitis damnandi reos &c. Quodque postremo *jusserit* seu decreverit r) populus, s) id pro jure ac rato habeatur: atque adeo leges posterio-

 res

n) Vid. l. 178. & 222. D. de V. S. o) CICERO de legibus lib. 2. FESTVS in hac voce. p) LIVIVS Hist. lib. 7. c. 17. lib. 9. c. 33. & 34. q) DIONYSIVS HALIC. Rom. Antiq. lib. 10. c. 13. & lib. 11. c. 6. LIVIVS Hist. Rom. lib. 4. ab init. r) FESTVS in verb. *jubere*. s) Inde Auctor Rhetoric. ad Herennium lib. 2. *Lege jus est id, quod populi jussu sancitum est.* Et vulgo nota est S. P. Q. R. formula ad status utriusque parem in rebus maximi momenti potestatem demonstrandam.

res omnimodo potiores sint prioribus. (2) Patricii inter atque plebeji ordinis homines matrimonia prohibentur.

XV.

Colophonem denique legibus addit hæc duodecima Tabula, ceu quoddam quinque posteriorum istarum supplementum. Ex qua vero itidem nobis paucissima supersunt. -

(1) *Sei. quei. de. qua. Stlis. siet. endo. sacrom. delicasit. duplioned. poinam. luitod.* t)

(2) SEI. VINDICIAM. FALSAM. TVLIT. PRETOR. REEI. SIVE. STLITIS. ARBITROS. TRIS. DATOD. EOROM. ARBITRIOD. FRVCTEI. DVPLIONED. DECIDITOD. v)

(3) SEI. SERVOS. SCIENTE. DOMINO. FOVRTOM. FACSIT. NOCSIAMVE. NOCSIT. NOCSAI. DEDITOD. x)

(1) Si quis rem mobilem sive immobilem, qua de controversia est atque litis facta contestatio, in *sacrum delicasit*, y) vel dedicaverit, h. e. sempiterna religione obligatam consecraverit; dupli pœna multator. (2) Si quis mala fide possessionem acceperit, Prætor sive judex ad causam definiendam tres Arbitros dato: quorum arbitrio, Reus illos hactenus nullo iure fructus perceptos in duplum præstato. (3) Si servus aliquis, sciente Domino, furatus sit, vel damum alicui dederit, pro furto vel damno eum Dominus alteri tradito. Hactenus, quanta quidem fieri potuit, cum brevissima interpretatione XII Tabulas proposuimus. Id solummodo visum est, priusquam ad cætera progredimur, no-

t) CAJVS lib. 6. ad leges XII. Tab. in l. ult. D. de litigiosis. v) FESTVS in v. *Vindiciæ.* x) JVSTINIANVS Imperator. §. 4. Instit. de noxalibus actionibus. Et VLPIANVS in l. 2. §. 1. D. hoc titulo. y) Veteres haud raro D pro L scribebant: ita *Dacrimas* pro *lacrimas*; *Dautia* pro *lautia*. FESTVS in voc. *Dacrima.* Vicissim ponere solebant L pro litera D, ut in *delicare* pro *dedicare*. Hinc *delicata* dicuntur Diis consecrata, quæ nunc *dedicata*. Idem in verbo *Delicare.*

notare insuper, quod post MARCILIVM ipse quoque RITTERSHVSIVS observavit, z) *Oscas leges* a) dictas fuisse non *sacratas*, sed potius memoratas duarum posteriorum Tabularum leges. Eas videlicet tanquam in se iniquiores & quasi in Optimatum favorem latas b) Ordo plebejus aversabatur usque quaque, & *Oscas* sive inimicas contemtim appellabat. Osci namque in Italia non solum sermone barbaro & longissime ab Romanorum lingua distante, quod vidimus dudum in pertractationis hujus initio, utebantur: verum etiam moribus agrestes atque spurci, iniquis plurimum & hostilibus in Romanos animis fuere. Dantur, qui non *oscas* sed *oscitas* quasi *ascitas* aliunde ac velut transmarinas ex Græcia petitas, leges duarum posteriorum Tabularum dictas fuisse putant. c) Ita vero non solum istæ, sed omnes pari modo XII Tab. leges ascitæ vocitandæ fuissent. Quod nullibi obvenit ac ipso fundamento falsum est.

XVI.

Præter hæc suis Tabulis ab nobis hactenus præposita legum fragmenta, commonstrantur à nonnullis etiam alia, quæ minus caute ex Marci Tullii de legibus libris collegerunt. Atque illa ipsa meruere tandem, eo nomine, in aliquibus Ciceronis editionibus ad marginem notari, imo ad calcem corporis Juris civilis adjici in illis saltem impressionibus novissimis. Quo jure quave injuria me penitus latet. Hoc certe constat XII Tabularum ista nunquam fuisse. Quod non solum diversus stilus, qui plurimum à tersa recentiori nitidaque Latinitate ne latum quidem unguem recedit; verum ipse etiam Ciceronis scopus aper-

z) Dodecadeltos proleg. c. 4. a) Apud FESTVM in v. *Oscum*. b) Id clarissime patet vel ex unica lege de matrimonio Patricios inter atque Plebejos non ineundo. Hinc aliquando dissensus, aliquando vis atque stuprum, denique ipsius populi secessio provenit. Confer. plur. DIONYSIVS lib. 11. LIVIVS lib. 3. c) DION. GOTHOFREDVS in notis ad Festum corp. Auct. LL. p. 1774.

aperte reclamat: qui minime gentium heic quidem proposuit sibi, totas legum Decemviralium exscribere paginas, quod nullibi confitetur; sed exemplo potius istarum Platonicarum ibi suas leges proprio instinctu confinxit. Atqui hoc ipsum ille clarissimis indicare, nemo non videt, ubi post aliquod fragmentum d) sub Quinti persona, *Neque Lycurgi leges*, inquit, *neque Solonis, neque Charondæ, neque Zaleuci, nec nostras XII Tabulas, nec plebisscita desidero: Sed te existimo cum populis, tum etiam singulis hodierno sermone leges vivendi & disciplinam daturum esse.* Et Marcus respondet: *Est hujus vero disputationis, Quinte, proprium, quod expectas. &c.* Nec ullibi ipse, nedum quando leges istas, quas ut fragmenta XII Tabularum exscripserunt, libro secundo expromit: *Ad Divos adeunto caste*, ac deinceps; tum libro tertio, à verbis, *Justa Imperia sunto*, &c. dixit omnes, quas dare velit, ex XII hausisse. Quod etiam DIONYSIVS GOTHOFREDVS agnovit, nostramque stabiliendum sententiam, Ciceronis testimonium adduxit; quemadmodum in notis ipsius ad commemorata fragmenta statim ab initio videre licet. Haud diffitemur quidem, multas legum ex XII sententias, propter summam æquitatem, quam in se continebant istæ, ex intima Philosophia ductam, in his etiam Ciceronis de legibus libris comprehendi, ut sunt verb. gr. libro secundo: *Si in jus vocet atque eat. Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito. Hoc plus ne facito. Rogum ascia ne polito. Homini mortuo ne ossa legito.* Aliæ. *Mulieres genas ne radunto.* &c. Verum expresse tunc etiam ait, leges ita se in XII habere: sicut in allatis exemplis clarissime & facili negotio unusquisque observare poterit, modo ipsum adire Ciceronem & paulo accuratius loca citata secum examinare velit. Quare hoc modo passim notatæ leges, utpote circa quas nulla nobis controversia remanet, nostris quoque fragmentis, absque ulteriori scrutinio inseruntur. Insuper

d) CICERO de legibus lib. 1.

ſuper alia ex variis variorum ſcriptis compilata & ſecundum ordinem pandectarum diſpoſita nobis exhibent. Veruntamen in iſtis rurſum nulla antiquitatis veſtigia reperimus: ceu ubi vix ac ne vix quidem ſtatas leges, multo minus ipſa, quibus olim compoſitæ fuerunt, verba, tandem, ut pauciſſimis abſolvamus omnia, nil niſi ex interpretum ingenio obſcuriores ſententias, & ſi quid minoris momenti, habent.

XVII.

Sed quærere non nemo, nec absque ratione poſſet, an ergo vulgare, quod abs nobis modo exhibitum eſt, legum antiquiſſimarum exemplar adeo genuinum ſit, ut nihil prorſus in iſto perſpiciatur, quod manum recentiorem atque adeo ſuſpectam ſermonis minimum ſcriptionem redoleat. Id quod nego & pernego. Sunt in illis undiquaque ab Eruditiſſimis poſt renatas elegantiores literas ſummo ſtudio & induſtria collectis legum fragmentis, extra omne dubium, priſtina verba; ſunt rationes loquendi paſſim, quæ inſignem nec facile rejiciendam vetuſtatem ſapiunt; ſunt, at quis non videt? in illis, ut ut mutilæ, neutiquam tamen neglectæ ſententiæ, & ſi quæ alia ad nos pervenerunt, ordine ſuo quæquæ & ſolicite diſpoſita. Sed multa in iſtis etiam, inficias ire nolim, obſcura, interpolata & commentitia reperiuntur. Quamvis ea quoque cum JACOBO GOTHOFREDO aliiſque ſummi judicii interpretibus, quantum quidem in nobis fuit, diſtingui ab veris, ac non niſi eum in finem adjici curavimus, quam ut ex indubitatis atque genuinis una cum ſuppoſititiis, integer ſenſus arrideat. Quoad ſcriptionem, non potuimus non exterminare literas, quas vel inter legendum, hoc tempore minime gentium uſitatas imo ne quidem inventas fuiſſe obſervavimus: Ea licentia, quam alii ſibi datam eſſe putarunt: ut vere, ut petulanter, cuilibet in hoc

studiorum genere vel mediocriter docto judicandum relinquimus.

XVIII.

Quicquid sit, etiamsi parum vel nihil ex istis (quod tamen audacter nemo dixerit, ni forsan in omni scientia hospes, proin studiis maxime invisus) vere de stilo hujus ævi & loquendi modo affirmare, nedum probare valeremus. In hoc saltem vel tuto aliquis jurare poterit, linguam Latinam seculo adhuc isto & in nostris Tabulis sat rudem, minusve cultam & subobscuram fuisse: quæ proinde nulla injuria ob duritiem & difficultatem & sermonis inusitati frequentiam, ad puerilem, balbutientem & tantum non barbaram Latinitatis ætatem referre instituimus. Audiamus, qui fidem merentur longe maximam, testes oculatos & ipsarum, cum adhuc integræ fuerunt, Tabularum inspectores haud infrequentes. e) Sext. Ælius & L. Acilius f) veteres XII. Tab. interpretes ipsi aliquando in verbis hæsitarunt inscii, quidnam ea sibi vellent; Ita ex. gr. LESOM *lessum* funeris ergo non habendum, *non satis intelligere se dixerunt; Sed suspicari, vestimenti aliquod genus funebris* &c. Sic quoque Phavorinus g) conqueritur, multa in legibus nostris tam obscura fuisse, ut vix quisquam ea posset interpretari. Et alius Jurisperitus h) rogatus

e) Quonam tempore, vel quo casu XII Tabulæ abolitæ & disjectæ interierint, an incendio, an turbine aut alia tempestate, non satis compertum habetur. Sed tamen nec absque ratione CUNRADO RITTERSHUSIO Dodecadeltos proleg. cap. 5. p. 13. credibile fit, illis temporibus, quando *Gothi* in Italiam irrumpentes omnia incendiis ac direptionibus vastarunt, tandem verissimum hoc Latinitatis atque juris antiqui thesaurum deperditum fuisse. f) Apud CICERONEM de legibus lib. 2. g) Apud A. GELLIUM noct. Attic. lib. 20. c. 1. h) Ibid. lib. 16. c. 10.

tus interpretationem dare vocis *proletarius*, *Ego*, inquit, *hoc dicere atque interpretari deberem, si jus Faunorum & Aboriginum didicissem*. Quare HORATIVS, i) ubi data opera nimios Antiquitatis admiratores atque stultos in oratione sua prisci sermonis affectatores insectatur,

- - - *Nisi*, infit, *quæ terris semota suisque*
Temporibus defuncta videt, fastidit & odit.
Sic fautor veterum, ut Tabulas peccare vetantes,
Quas bisquinque viri sanxerunt, fœdera Regum
Vel Gabiis vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum,
Dictitet Albano, Musas in monte loquutas.

Pari modo SENECA: k) *Multi ex alieno seculo petunt verba; ut XII Tabulæ loquuntur*. Et SYMMACHVS: l) *Si tibi vetustatis tantus est amor, pari studio in verba prisca redeamus, quibus Salii canunt, & Augures avem consulunt*, & *X Viri tabulas condiderunt. Jam dudum his renunciatum est, & successio temporum placita priora mutavit*.

CAP. V.

DE STATU LATINÆ LINGUÆ PUERILI, TEMPORE BELLI PUNICI PRIMI ET DEINCEPS, EX TABULA ROSTRATA ET ALIA L. SCIPIONIS DILUCIDATO.

§. I.

Tabula Rostrata exhibetur cum Petri Ciacconii supplemento. 2. Quare in illa Duilius dicatur Bilios. 3. Probatur porro ex ea, O literam pro E olim usurpatam fuisse. 4. O. pro V. 5. C pro G litera novi-

i) Lib. 2. epist. 1. k) Epist. 114. ad Lucilium l) Lib. 3. epist. 44.

noviter inventa ab Spurio Carvilio quodam ludimagistro. 6. El pro E & I. 7. E pro I. 8. V. pro I. 9. O. E pro V positum & in fine D. literam vocibus terminatis vocali plurimum adjectam fuisse. 10. Literas in eadem voce nunquam duplicasse. 11. Verba sæpe contraxisse compendii causa. 12. Quid Lucabos. 13. Quid grave as significet. 14. Tabula L. Scipionis illustratur, & præter hactenus deducta, OI pro O E atque V, sed A I more Græcorum pro A E scriptitatas habuisse diphtongos, &c. ex eadem commonstratur. 15. Cujus denique & illius Tabula, quam ab rostris navium ibi appensis Rostratam vocamus, fides stabilitur: quibus adeoque rudis LL. status erui nulla injuria possit.

I.

DEcemviros in legibus XII Tabularum hactenus prolixe, ut omnibus facile patet, lingua satis rudi & subobscura, audivimus loquentes: usque adeo, ut peritissimi interpretes quædam assequi eorum non nisi multo labore & ægerrime potuerint. Nec quicquam posthac ad usque bellum primum & ultra, imo verò ad secundum, quod adversus Carthaginem Romani gesserunt atque Punicum dictitarunt, bellum linguam nostram profecisse; Verum etiam declinasse potius, & quotidie in pejus abiisse, quæ sequuntur clarissime docent. Obvenit tandem nobis certissimum &, ut verum fatear, antiquissimum Latinitatis monumentum, ex quo vel unice illius ætatis loquendi scribendique rationem, Criticorum quotquot sunt, postliminio restituere ac probare solent: Ad cujus adeoque normam, tum leges regias tum decemvirales supra nobis recensitas jure merito describere & emendare nulli dubitavimus. Isthoc C. XC annis post confectas XII Tabulas, ab V. C. CCCC. XCIII. mundi MMD. C.V Bello Punico primo, *C. Duilii*, vel, prout Cicero eum vocat *Duelli* Romani Consulis memoriæ dicatum erectumque fuit: a) quod navali prælio, maxima cum laude à Carthaginensibus

a) Vid. PLINIVS Hist. natur. l. 34. c. 5.

ſibus victoriam reportaverat. b) Et hæc eſt *columna* ſatis illa famoſa atque celebris, quæ vulgo *Roſtrata* ab navium roſtris nominatur, quibus exornata fuit. Peculiare iſtius columnæ fatum exitiumque LIVIVS c) in hunc verborum ſenſum commemorat : *In ſuſpenſa civitate ad exſpectationem novi belli, nocturna tempeſtate, columna roſtrata in Capitolio, bello Punico priore poſita -- tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt. Ea res prodigii loco habita, ad ſenatum relata eſt. &c.* Abhinc ipſa etiam ejus rudera diu ſepulta ſuo quaſi tumulo delituere : donec optima pars & baſis columnæ, qua inſcriptio habebatur, tandem Romæ infra Capitolium, ad arcum Septimii anno 1565 menſe Sextili effoderetur : Quam proinde, ut ut mutilam & vetuſtate inſigni obfuſcatam, Erudititſſimi ejus ſeculi viri lætiſſima fronte exceptam, ſua opera & laudabili ſtudio illuſtrarunt. d) Fracta primum in hæc verba legebatur inſcriptio :

---

b) Vide ſis Hiſtoricos, qui ea de re ex profeſſo ſcripſerunt, LIVIVM, FLORVM, AVR. VICTOREM, Alios. De faſtu Duellii triumphatoris, quoque VALER. MAXIMVM lib. 3. c. 6. & CICERONEM in *Catone*. c) Hiſt. Rom. lib. 42. c. 20. d) Primitus eam ſed vitioſe deſcriptam ALDVS MANVTIVS nepos exhibuit in Orthographia pag. 142. ſeq RVBEVS vero celebris Italus anno 1635. Et PETRVS CIACCONIVS una cum ſuis commentariis eruditiſſimis ediderunt. Ipſa columna æri elegantiſſime inciſa etiam reperitur in L. Annæi Flori editione, quæ cum notis Variorum, ex recenſione J. GEORGII GRÆVII 1702. in 8vo majori lucem publicam vidit, tom. 1. p. 155.

Basis columnæ Rostratæ, Anno 1565 mense Sextil', Romæ infra Capitolium effossa.

C. D ...... M. F. M. N. C.... L..................
.................S ANO...............................
........D. EXEMET. LECIONES. R.......................
AXIMOSQVE. MACISTRATOS. L.........................
...., OVEM. CASTREIS. EXFOCIONT. MACEL..........
.. CNANDOD. CEPET. ENQVE. EODEM. MACIS.........
.. MNAVEBOS. MARID. CONSOL. PRIMOS. C.. ....
CVASESQVE. NAVALES. PRIMOS. ORNAVET. PAL....
CVMQVE. EIS. NAVEBOS. CLASEIS. POENICAS. OM..
SVMAS. COPIAS. CARTACINIENSIS. PRAESENTE.....
DICTATORED. OL...OM. IN. ALTOD. MARID. PVC....
....NQVE. NAV...ET. CVM. SOCIEIS. SEPTE............
.......OSQVE. TRIREMOSQVE. NAVEIS. X..........
.........OM. CAPTOM. NVMEI. ⅭⅠↃ ⅭⅠↃ ⅭⅠↃ DCC............
.........TOM. CAPTOM. PRAEDA. NVMEI. (((I)))
CAPTOM. AES. (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I)))
(((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I)))
(((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I))) (((I)))
.. QVE. NAVALED. PRAEDAD. POPLON. ....
.......CARTACINIENSIN.......NVOS. L.................
...............FI............ CAP. ....

Quam PETRVS CIACCONIVS deinde supplevit modo sequenti:

C. BILIOS. M. F. cos. adversom. Cartacinienseis. en. Siceliad.
Cajus Duilius Marci filius consul adversum Cartaginienses in Sicilia
rem. cerens. eceſt ANOs. cocnatos. popli. Romani. artiſumad.
rem gerens Egestanos cognatos populi Romani arctissima
obſedeoneD. eXEMET. LECIONeis. cartacinienſeis. omneis.
obsidione exemit. Legiones Carthaginienses omnes
mAXIMOSQVE. MACISTRATOS. Lucæs bovebos. relicteis.
maximusque magistratus elephantis relictis
noVEM. CASTREIS. EXFOCIONT. MACELam. mœnitam. urbem.
novem, castris effugerunt. Macellam munitam urbem
pVCNANDOD CEPET. ENQVE. EODEM. MACEStratod. proſpere.
pugnando cepit, inque eodem magistratu prospere
rEM. NAVEBOS. MARID. CONSOL. PRIMOS. Ceſet. resmecoſque.
rem navibus mari consul primus gessit: remigesque
cLASESQVE. NAVALES. PRIMOS. ORNAVET. PAravetque. diebos. LX.
classesque navales primus ornavit paravitque diebus sexaginta,
cVMQVE. EIS NAVEBOS. CLASEIS. POENICAS. OMneis. paratasque.
cumque eis navibus classes Punicas omnes paratasque
sVMAS. COPIAS. CARTACINIENSIS. PRAESENTEd. maxumod.
summas copias Carthaginienses præsente maximo.
dICTATORED. OlorOM. IN. ALTOD. MARID. PVCnandod. vicet.
dictatore illorum in alto mari pugnando vicit,
XXX QVE. NAveis cepeT. CVM. SOCIEIS. SEPTEmresmomque. ducis.
trigintaque naves cepit cum sociis septiremem que ducis
quinresmOSQVE. TRIRESMOSQVE. NAVEIS. XX. depreſet.
quinqueremes triremesque naves viginti depressit.
auroM. CAPTOM. NVMEI. clɔ clɔ clɔ DCC.
Aurum captum nummi III. M DCC.
arcemTOM. CAPTOM. PRAEDA. NVMEI ccclɔɔɔ C
Argentum captum præda nummi C. M.
etave. CAPTOM. AES. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ.
grave captum æs vicies semel centena millia
ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ.
ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. ccclɔɔɔ. pondod
pondo.
triumpOQVE. NAVALED. PRAEDAD. POPLOM. Romanom. donavet.
triumphoque navali præda populum Romanum donavit.
captivos CARTACINIenſeis. inceNVOS. Duxet. ante. curom.
captivos Carthaginienses ingenuos duxit ante currum,
primoſque. conſol. de. SiceleIs. claſeque. CARTacinienſeoms.
primusque consul de Siculis classeque Carthaginiensium
triompavet. earom. rerom. erco. S. P. Q. R. ei. hancce. columnam. P.
triumphavit. Earum rerum ergo senatus populusq; Romanus ei hancce columnam posuit.

II.

II.

Operis fore pretium existimamus, si reliquias hasce Latinitatis semibarbaræ breviter saltem examinemus; & unum alterumve earum ductu, præter illa superius allata, circa orthographiam antiquam & eam nunc adeo obsoletam tædiosamque notemus. BILIOS, mira vox initio statim tabulæ nostræ inscripta conspicitur. Puta *Duilium* veteres, quod primus Pœnos classe devicerit, triumphantem atque ita triumphantem, ut non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediit, prælucere funalia, præcinere sibi tibias jusserit, quasi quotidie triumpharet, e) postea *Bellicosum & Bellium* nominarunt. Quoniam insuper antiquitus obtinebat, ut brevitatis causa literas contraherent sæpiuscule, pluresve in unam conventerent syllabam, atque DV in literam simplicem B mutarent: facilis conjectura est, unde *Bilius* vel pro more seculi, ut paulo post indicetur, *Bilios* pro *Duilius* statuæ insculptus fuerit. Idem TVLLIS noster f) quoque observavit, nisi quod eum voluerit *Duellium* & *Bellium* nominari. *Quid vero,* ita ejus verba sonant, *licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? Nam ut duellum bellum, & duis bis, sic Duellium eum, qui Pœnos classe devicit, Bellium nominarunt, quum superiores appellati essent semper Duellii.* Et QVINTILIANVS: g) *B in locum aliarum dederunt aliquando, unde Burrhus & Bruges & Belena. Nec non eadem fecit ex duello bellum, unde Duellios quidam dicere Bellios ausi.* Et MOSELLANO h) quidem annotante, *Burrhus* pro *Pyrrhus*, *Bruges*, pro *Phyges*, & *Belena*, indicante PRISCIANO, pro *Helena*, aut voce Æolica *Felena, dicebant, &c,*

III.

c) FLORVS Hist. Rom. lib. 2. c. 2, f) In Oratore, g) Instit, Orator. lib. 1, c. 4. h) In notis ad Qvintil. l.c.

III.

ADVORSOM vocabulum à Ciacconio quidem Tabulæ, sed non sine ratione insertum, clarissime probat, quod veteres promiscue litera O pro E & V scriptitaverint: neque tamen id semper, uti ex nostris literarum fragmentis haud obscure etiam cernere licet. De primo quod dixi, olim usurpatam fuisse O literam pro E, QVINTILIANVS: i) *Quid dicam vortices & vorsus cæteraque ad eundem modum, quæ primo Scipio Africanus in E. literam secundam vertisse dicitur?* Sic quoque *animadvorti* & *amploсti* & *pervorsus* & *advorsus* & *votare* & similia per O dixisse antiquissimos, quæ legere jamjam per E consuevimus, testis est ANNÆVS CORNVTVS. k) Ut infinita monumentorum antiquiorum loca transeam, hæc adhuc suo tempore PLAVTVS atque TERENTIVS ævo Ciceroniano propiores frequenti in usu habuere. Ille *votita* pro *vetita* plurimum dixit. l) Alibi, m) *Ut vos,* inquit, *in vostris voltis mercimoniis.* Et rursum: n) *Clare advorsum fabulabor.* Hic vero: *Ne cui sit vostrum mirum, cur parteis seni Poëta dederit, quæ sunt adolescentûm.* o) Ita passim alibi.

IV.

Atque etiam occasione istius vocabuli notamus, pari modo quondam ab Latinis vocalem O pro V positam fuisse. Quod itidem clarissimis QVINTILIANVS p) docet, ubi: *Quid O & V permutata invicem? ut Hecoba & Notrix, Chul-*

Q chi-

i) Instit. Orat. lib. 1. c. 7. Confer. die curieuse Nachricht von Erfindern und Erfindungen pag. 43. in des geöffneten Ritter-Platzes dritten Theil. Ubi locus obvenit dubius admodum, qui ex citato Quintiliani loco facile emendari potest. k) Apud CASSIODORVM de Orthographia. l) PLAVTVS Asin. Act. 4. sc. 1. m) Idem in prolog. Amphit. n) Amphit. Act. 1. sc. 1. o) TERENTIVS in prolog. Heautont. p) Instit. Orat. lib. 1. c. 4.

chides & Pulyxena scriberentur: *hac, ne in Græcis id tantum notetur, dederont atque probaveront.* Et alibi: q) *Nostri præceptores cervom servomque V & O literis scripserunt.* VELIUS LONGUS: *Æque confusas O & V literas habuere. Nam Consol scribebant per O, cum legeretur per V. Consul. &c.* r) Hinc ipse PLAUTUS: s) *Sciebam equidem nullum esse nobis, nisi me Servom Sosiam.* Ita in quamplurimis locis aliis. Et TERENTIUS: t) *Qui æquom esse censent &c.* Rursum: v) *Salvom venisse gaudeo. &c. &c. Quatenos* pro *quatinus* Antiquos dixisse, FESTUS loquitur. x) De *præsto* & *prœstu, præstolor* & *præstulor, poblicus* & *publicus, colpa* & *culpa* sufficiens nobis CURTIUS VALERIANUS y) testis esse potest. Sed quid alienis opus est? cum in ipsa Tabula nostra non unum pro asserti veritate obveniat testimonium; v. gr *maximosque magistratos*, pro *maximusque magistratus*; *exfociont*, pro *effugerunt*; *aurom captom, arcentom captom*, & similia. Hæc adeoque ANGELUM POLITIANUM, z) Virum cætero doctum & rei cumprimis literariæ expertissimum falsitatis arguunt, cum asserere non dubitaverit, *novissimam fuisse O literam, qua etiam aliquæ Italiæ civitates caruerint, & ejus loco V posuerint, ut Thusci & Umbri.* Quamvis enim in vetustissimis etiam monumentis *sacerdus* pro *sacerdos*, *epistula* pro *epistola*, *adulescens* pro *adolescens*, *nungento* pro *nongento* & innumera hujus generis conspicerentur alia, quod maxima cum lubentia ipsi ultro largimus: inde tamen nullo modo sequitur, literarum alte-

---

q) Instit. Orat. lib. 1. c. 7. r) Quæ totidem verbis transcripsit FULVIUS URSINUS in notis ad Festum in v. *Alinta*. s) Amphitr. Act. 1. sc. 1. t) Heaut. Act. 2. sc. 1. v) Heaut. Act. 2. sc. 4. x) In h. v. y) Apud CASSIODORUM de Orthogr. z) Lib. 5. epist. 3.

alteram nondum extitisse, quas, tot hactenus abs nobis allegatis testibus, sæpe numero inter se commutare usu promiscuo antiquissimi consueverunt. Alioquin multa circa orthographiam notatu dignissima in illa POLITIANI citata & præcedenti BARTHOLOMÆI SCALÆ epistolis tractantur, quas ideo B. L. de meliori nota commendamus.

V.

Obvia sunt in nostra Tabula deinceps vocabula, *Cartacinienseis, Cerens, Eceslanos, Cocnatos, Lecioneis, Macistratos, Pucnandod* & similia. Unde luce clarius meridiana videmus, quod literæ G apud veteres Romanos etiam hoc ævo nullus fuerit usus; verum C tertium istud alphabeti elementum, ut apud Græcos quoque, vicem ejus præstiterit. Idem FESTVS quam plurimis in locis, ubi de verborum significatione agit, etiam diserte comprobavit, atque inter alia: *C pro G frequenter ponebant antiqui*, dixit, a) *nam quæ nunc C appellatur, ab antiquis G vocabatur.* b) Et QVINTILIANVS, c) *Quid?* interrogando infit, *Quæ scribuntur aliter, quam enunciantur? Nam & Gajus C litera notatur, quæ inversa mulierem declarat: quia tam Cajas esse vocatas, quam Cajos, etiam ex nuptialibus sacris apparet. Nec Cneus eam literam in prænominis nota accipit, qua sonat.* Ad quæ verba PETRVS MOSELLANVS Vir doctissimus notavit, pronunciari Cajum per G, quia G sonet, scribi autem per C. Ejusque rei rationem subjungit: d) *quod apud vetustissimos Latinos non fuerit usus G. Litera, sed C tantum, quæ tertium lo-*

Q 2 *cum*

a) In voc. *Orchus*. b) In voc. *Prodigia*. c) Instit. Orat. l. 1. c. 7. d) Ex DIOMED. lib. 2. Confer. JOSEPHVS SCALIGER ad Festum castigationibus eruditissimis, in voc. *Tapulla*. JVSTVS LIPSIVS ad Tacit. Annal. lib. 11. c. 14. JOH. DANIEL CRAMERVS in orat. elegantiss. de fato Latinæ linguæ. Doctiss. Auctor der curieusen Nachricht von Erfindern und Erfindungen. lit. G. p. 58. in des geöffneten Ritter Platzes dritten Theil. Plures Alii.

cum in serie literarum ita occupet, quemadmodum apud Græcos quoque. Atque inde etiam est, quod tempore posteriori C & G literas invicem optimi Scriptores quam frequentissime commutaverint. e) *Spurius* autem *Carvilius* ludimagister quidam Romanus demum circa annum ab V. C. IↃXL. post leges XII Tabularum conscriptas CCXXXVII. post Tabulam Rostratam XLVII. G. isthanc soni mollioris literam invenit, pinxitque primus pro *incere* ingere, pro *acetare* agitare &c. Quod ne fingi abs me temerario conatu videatur, hac de re verba facientem præstat audire PLVTARCHVM: f) καὶ γὰρ τὸ K πρὸς τὸ Γ συγγένειαν ἔχει παρ' αὐτοῖς. ὀψὲ γὰρ ἐχρήσαντο τῷ γάμμα Καρβιλίου Σπορίου προσευρόντος. *Cognatio enim est inter C & G. ac sero litera G uti cœpere, quæ reperta à Spurio Carvilio.* Carvilius hic extra omne dubium Romæ habuit ludum literarium circa annum V. C. IↃXL. ut qui libertus fuit Spurii illius Carvilii, qui anno IↃXIX. vel uno alterove post, Romanorum primus uxorem suam propter sterilitatem dimisit. g) Nihil obstat, quod FABIVS QVINTILIANVS habet: h) *C primum Cæsaris inscriptione traditur factum.* Quo loco deceptus etiam clarissimus Auctor der curieusen Nachricht von Erfindern und Erfindungen. i) asserere nullus dubitavit, hanc literam C à Julio Cæsare primitus inventam fuisse. Enim vero, ut ex demonstratis hactenus patet, sententiam hanc ipsi, veterum monumenta non satis respicienti, calamo insuper festinante, excidisse oportet. Vel quis putet FABIVM literam C demum *Cæsaris* ætati ceu noviter inventam adstringere potuisse; quod neque scopus, neque contextus optimi scriptoris, cætera etiamsi fuerint paria, hoc qui-

---

e) Quorum exempla produxit AVSONIVS POPMA de usu antiquæ locutionis lib. 1. c. 3. p. 11. f) In Quæst. Rom. g) Ut est apud DIONYS. HALIC. lib. 2. VALER. MAXIMVM lib. 2. c. 1. GELLIVM lib. 4. c. 3. & lib. 17. c. ult. PLVTARCHVM in Romulo & Numa. h) Instit. Orat. lib. 1. c. 7. i) Loc. cit. pag. 34. lit. C.

quidem in loco patitur. Sed ita ejus verba sese habent: *Etiam optimus maximus, ut mediam i literam, quæ veteribus u fuerat, acciperent,* NB. C (i. e. Caji) *primum Cæsaris inscriptione traditur factum.*

VI.

Notandum porro venit, quod tamen ex scriptorum etiam recentiorum *Plauti, Terentii* & aliorum lectione, modo ad istud attendere velit, nemo ignorare potest, *diutius durasse, ut EI jungendis, eadem ratione, qua Græci ει uterentur. &c.* k) Exempla ubivis obvia testantur, isthunc vocalium concursum fieri (1) loco simplicis E ante S literam in nominativo & accusativo casibus frequentissime in numero plurali tertiæ declinationis, ut Grammatici loquuntur. Ita *observabam,* inquit TERENTIUS, l) *mane illorum servulos venienteis & abeunteis.* Idem ubivis *parteis, graveis, omneis* & similia habet. At quis non videt in Tabula nostra scriptum fuisse: *Cartacinienseis, Lecioneis, omneis, classeis, naveis &c.* pro *Carthaginenses, Legiones, omnes, classes, naves?* Ut testimonia & voces alias innumerabiles taceam, quæ passim apud scriptores occurrunt. (2) Veteres Latini ut plurimum I vocalem natura longam scribendo per EI diphtongum exprimebant; prorsus ea ratione, qua Græci ει literis conjunctim etiamnum in lingua sua utuntur. Quod nullibi non proditur in antiquioris ævi Latinorum monumentis. Exempli gratia sint nobis *Antiquitatum monumenta* ab GEORGIO FABRICIO Viro clarissimo collecta & Romæ annexa veteri, quæ continuo in se habent: *Abei* pro *abi, Bilychneis* pro *bilychnis, deico* pro *dico, heic* pro *hic, liberei sibei* pro *liberi sibi, quei* pro *qui, veita* pro *vita &c.* In Plebiscito, quo Thermeses tanquam liberi immunesque, vel, uti loquuntur, *leiberi Amicei socieique populi Romani* declarantur, *Quei* jugiter scriptitarunt pro

Q 3 *qui,*

k) FABIVS QVINTILIANVS Instit. Orat. lib. 1. c. 7. l) Andr. Act. 1. sc. 1.

qui, *ieis* pro *iis*, *postereique* pro *posterique*, *fueis*, *utei*, *scriptei*, *usei fructeive*, *ipsei*, *deicunto*, *nei*, *meiltes*, *ibei*, *nisei* & id genus alia, quorum ingentem catalogum ex memoratis cæterisve ad ætatem hanc proxime accedentibus lapidibus, marmoribus atque libris possimus facili negotio exhibere, si id nunc ageremus, neque nobis sufficeret, hæc in illustri Tabula nostra, quam unanimi consensu omnes pro ultimo priscæ Latinitatis exemplo habent venerantur que, scripta fuisse: *relicteis castreis* pro *relictis castris*, *cum soceis* pro *cum sociis*, *numei* pro *nummi* &c. Certe, ut quisque videt, vel experiri statim potest, perexigua inter pronunciationem utriusque differentia est: adeo, ut naturali etiam flexione I productum non aliud quam E I diphtongum adsonet, quod si quis, ut diffusum latumve audiatur, formare instituit, os laxius est aperiendum & quodam veluti conatu, inferiore mandibula non nihil inflexa, pronunciandum: uti Britannos etiamnum facere observamus, quando I longum hoc modo in plerisque vocibus proferunt, dicentes *Regeina*, *ameicus*, *veita*, & similia. m) Post id tempus Grammatici de his præcepta tradere conati sunt; ut videlicet plurali numero in nominibus secundæ declinationis E I diphtongum, in singulari I simplex scriberent; rursum I simplex in dativo singularis numeri, declinationis tertiæ, atque pronominibus in dativo casu I assumentibus; ex. gr. *ille* in dat. sing. *illi* in nom. plur. *illei*. Plura nos ipse LVCILIVS n) edocet:

Jam puerei venere, E postremum facito atque I,
Ut plures purei fiant: I si faci' solum
Pupilli pueri, Lucilli hoc unius fiet.
Hoc illi factum est uni, tenue hoc facies I.
Hac illei fecere, addes E, ut pinguis fiat.

Mei-

m) Confer. PAVLVS MERVLA de legibus Rom. c. 2. §. 2. pag. m. 32. Et AVSONIVS POPMA de usu antiquæ locutionis lib. 1. c. 2. p. 10. n) Lib. 9. Satyr. ubi de literis disputat.

Meile hominum, duo meilia, item hinc utroquè opu' meiles
Meilitiam, tenues I. Pilam, qua ludimu'
Quo pinso, tenues I. Plura hac si feceri', Pilum Peila
Quæ jacimus, addes E, peila ut plenius, fiat.
Mendacei Fureique addes E, cum dare furei
jusseris.

Ut verò, quid sentiam, ingenue fatear, absurdum imo futilum est, certas de incertis traditas voluisse regulas; & quæ veteres promiscue absque selectu, absque legibus, aliquando cum, aliquando sine mora, pro seculi istius semibarbari genio, pronunciare, & modo per I, modo per E I scribere solebant: tum demum, quando ista indesuetudinem venerunt, veluti ad imitationem eorum adhuc indubitatis præceptis adstringere. o) Antiquissimos vero nullam ejus habuisse rationem, abunde ex supra laudata Duilii columna patet, ubi nunc *castreis*, *claseis*, *soceis*, *numei &c.* nunc *marid*, *primos*, *eis*, *cartacinensis* legimus. Innumera alia veterum monumenta nunc quidem sicco pede transeamus.

VII.

Pari modo veteres Latini, ut qui literas invicem plerasque commutare solebant, etiam E simplex pro I quam frequentissime pronunciarunt scriptitaruntve. Teste FABIO, p) *Sibe & Quase scriptum in multorum libris est, sed an hoc voluerint auctores, nescio. Hæc nos I litera terminamus.* De quo tamen optimus Eloquentiæ magister dubitare minime opus habuit: cum & ipse alibi q) scripserit, Antiquos per E extulisse *Menerva*, *leber*

o) Confer. QVINTILIANVS Instit. Orat. lib. 1. c. 7. Et A. GELLIUS noct. Attic. lib. 9. c. ult. *Græcos*, inquit, *non tanta inscitiæ arcesso, qui OY ex O & Y scripserunt*; *quanta, qui EI ex E & I. Illud enim inopia fecerunt*; *hoc nulla re subacti.* p) Instit. Orat. lib. 1. c. 8. q) l. c. lib. 1. c. 4. Confer. AVS. POPMA de usu antiquæ loc. lib. 1. c. 1. p. 6.

ber, *Megester*, & *Dijove* & *Vejove* pro *Dejovi* & *Vejovi*. Ita FESTVS quoque Veteres ait dixisse *Me*, pro *Mi* seu mihi, & *Ameci* pro *Amici*. VARRO r) Rusticos, inquit, *Veam* & *Vellam* dicere, ubi alii *viam* & *villam*. Hinc DONATVS: s) *Propter cognationem E & I literarum non dubitaverunt antiqui, Heri & Here dicere, & Mane & Mani, & vespere & vesperi.* Sic in nostra Tabula dictiones crebro inveniuntur sequentes: *en Siceliad*, pro *in Sicilia*, *exemet* pro *exemit*, *cepet* pro *cepit*, *enque eodem manceſtratod*, pro *inque eodem magiſtratu*, *navebos*, pro *navibus*, *ceſet* pro *geſſit*, *ornavet* pro *ornavit*; *navaled* pro *navali &c.*

VIII.

Tum etiam ex cognatione vocalium I & V, vel medium inter utramque sonum obtinendum, t) haud raro istas commutare invicem & alteram ponere pro altera consueverunt: ut ex. gr. dicerent *Optumus* pro *Optimus*, *Aurufex* pro *aurifex* & similia. v) Hinc ANNÆVS CORNVTVS: x) *Lacruma an lacrima, maxumus an maximus & ſi qua ſimilia ſunt, ſcribi debeat, quaſitum eſt. Terentius Varro tradidit, Caſarem per I ejusmodi verba ſolitum eſſe enunciare & ſcribere, inde propter auctoritatem tanti Viri conſuetudinem factam. Sed ego in antiquiorum multo libris, quam Cajus Caſar eſt, per V pleraque ſcripta invenio: Optumus, intumus, pulcherrumus, lubido, dicundum, faciundum, maxume, monumentum, contumelia, minume. Melius tamen eſt, & ad enuntiandum & ad ſcribendum, I literam pro V ponere, in quod jam conſuetudo inclinavit.* Extra quidem omne dubium. Olim

r) Lib. 1. de Re Rustica cap. 1. s) In Phorm. Act. 1. sc. 1. t) FABIUS Instit. Orat. lib. 1. c. 4. *Medius eſt quidam V & I litera ſonus. Non enim ſic Optumum dicimus, ut optimum.* Idem lib. 1. c. 8. *Etiam optimus, maximus, ut mediam I literam, qua veteribus V fuerat, acciperent.* v) Vid. ALDVS MANVTIVS nepos in Orthographia pag. 93. x) Apud CASSIODORVM in collect. de orthograph. ISIDORVS Orig. lib. 1. c. 26.

Olim vero V literam obtinuisse, vel ex nostra Tabula constat ubi *artisumad* pro *arctissima*, *maxumod* pro *maximo* & id genus alia leguntur.

IX.

Quando scriptum deinceps videmus *mœnitam* pro *munitam*, *Pœnicas* pro *Punicas &c.* Consuetudinem apud veteres fuisse plurimum, nobiscum reputemus interest, ut OE loco V vocalis posuerint. y) Hinc *cœrare* pro *curare*, *mœri* pro *muri*, *œsus* pro *usus*, *Mœsia* pro *Musia* sive Mysia, *pœnio* pro *punio*, unde *pœna*, z) & *Mœnia* à *munire*. a) Hæc lævissima sunt. Sed mirum alicui videri possit, quod litera D vocibus quamplurimis in fine addita fuerit adeo frustra, ut in *Sicelìad*, *artisumad*, *obsedeoned*, *pucnandod*, *marid*, *præsented maxumod dictatored*, *in altod marid pucnandod*, *naveled pradad. &c.* Cujus si quis rationem petit; respondemus breviter, quoniam ita vetustiori placuit ævo, quo & pauciores literæ, nec similes his nostris earum formæ fuerunt, & vis quoque diversa. Ut adeo etiam hujus instituti frustra abs nobis requirantur causæ: cum ultra nihil asserere valeamus, quam quod stilus temporis hujus obscurioris scribere ita voluerit. Atque hoc sufficere nobis debet. Quare FABIVS ille QVINTILIANVS ipse b) *Orthographia* inquit, *consuetudini servit, ideoque sæpe mutata est. Nam illa vetustissima transeo tempora, quibus & pauciores literæ, nec similes his nostris earum formæ fuerunt, & vis quoque diversa.* Dein paucissimis interpositis pergit: *ut Latinus veteribus D plurimis in verbis ul-*

R ti-

y) Vid. ALDVS MANVTIVS in Orthographia. pag. 612. POPMA de usu antiq. loc. lib. 1. c. 2. p. 10. z) VARRO de lingua Latina lib. 4. c. 36. ISIDORVS Orig. lib. 5. c. 27. a) FESTVS in h. v. b) Instit. Orat. lib. 1. c. 7.

timam adjectam: quod manifestum est etiam ex columna rostrata, quæ est C. Duellio in foro posita. c)

X.

Porro ubi *Macelam* invenimus scriptum, pro *Macellam*, *clases* pro *classes*, *sumas* pro *summas*, *olorom* pro *illorum*, *numei* pro *nummi*, observari meretur, antiquissimos, qui Latina lingua scripsere, ad usque tempora *Ennii* Poëtæ, literas consonantes in eadem voce duplicatas, & immediate alteram alteri annexam, ut nunc quidem fieri jugiter videmus, minime gentium voluisse. Et hoc ipse FESTVS, d) eruditissimus scriptor & præclarus antiquitatis indagator, si modo integer ad nos pervenire potuisset, clarissime testatur: *nomen*, inquiens, Solitaurilia *antiqua consuetudine per unum L enunciari, non est mirum, quia nulla tunc geminabatur litera in scribendo: quam consuetudinem Ennius mutavisse fertur*. Idem rursus alibi: e) *Torum ut significet torridum, aridum, per unum quidem R antiqua consuetudine scribitur. Sed quasi per duo RR scribatur, pronunciari oportet. Nam antiqui nec mutas, nec semivocales litteras geminabant*. Quod proin etiam ISIDORVS f) confirmavit: ubi *veteres*, inquit, *non duplicabant literas, sed supra sicilicos apponebant: qua nota admonebatur lector, geminandam esse literam; & sicilicus* vocatur, *quia in Sicilia inventus est primo*. Unde forsan usu venit, ut in recentioribus monumentis etiam scriptitaverint Romani, *Juentus* pro *Juventus*, *fluium* pro *fluvium*, *Dumvir* pro *Duumvir*, *flaus* pro *flavus*. g)

XI.

---

c) Confer. SCALIGER ad Festum in voc. *Sed* pro *se* vel sine.
d) In voc. *Solitaurilia*. Idem in voc. *Ab oloes* & *Aulas*. Cum istud veteres pro *ab illis* & hoc pro *ollas* dixerint. Vid. etiam MORHOFIVS de lingua teuton. part. 1. c. 3. p. 50. e) In voc. *Torum*. Confer. Idem in voc. *porigam* & *Folium*. f) Orig. lib. 1. c. 26. in fine. g) Vid. ALDVS MANVTIVS in Orthographia p. 451.

XI.

Occasione vocis POPLOM, idem quod supra in *Bilios*, syllabarum videlicet contractio observanda venit. *Vocales* enim inquit TVLLIVS h) *sine vocalibus sæpe brevitatis causa contrahebant, ut ita dicerent multi' modis, vas' argenteis palm* &c. Sic quoque veteres dicebant *Nis* pro *nobis*, *sam* pro *suam*, *im* pro *eum*, i) *sodes* pro *si audes*, *scilicet* pro *scias licet*, *sis* pro *si vis*, k) *gnitus* pro *genitus* & *gnotum* pro *cognitu*. l) Quibus modo sufficienti apparet, antiquissimis nihil frequentius, quam hic syllabas contrahendi modus fuisse. Atque etiam non raro compendii causa integras una litera consonante syllabas conficiebant: ita *Klenda, Krus, Krtago, Klumnia, Bne, Ptre.* Qua de re audiamus TERENTIVM SCAVRVM: *Hac tamen antiqui in connexione syllabarum ibi tantum utebantur, ubi A litera subjungenda erat: quoniam multis vocalibus instantibus, quoties id Verbum scribendum erat, in quo retinere ha litera nomen suum possent, singula pro syllaba scribebantur, tanquam satis ea ipso nomine explerent: ut puta Decimus per D simplex & Cimus: item Cera, C, simplex & Ra: & Bene, B & Ne. Ita & quoties Kanus & Karus scribendum erat, quia singulis literis prima syllaba notabantur, K prima ponebatur, qua suo nomine A continebat, quia si C posuissent, Cenus & Cerus futurum erat, non Canus & Carus*

XII.

Priusquam ad alia progredimur, oportet, sed verbulo tantum, ad faciliorem Tabulæ Rostratæ sensum indicemus, quid sibi primo *lucas bovebos*, quid *grave as*, quod cæpisse, Romani inibi gloriantur, ubivis obvia nec satis intellecta sibi verba velint. *Luca bos*, quod nomen Ablativo casu, pluralis numeri CIACCONIVS in nostra columna *lucas bovebos* reddidit, Elephantem significat. Nam veteres Latini maximam quadrupedem quam ipsi habebant, *bo-*

R 2 *vem*

h) In Oratore. i) FESTVS in voc. *Calim.* k) Idem in voc. *Cumalter.* l) Idem in his vocibus.

vem dictitarunt. m) Vnde vero animal istud traxerit nomen *lucæ*, non unum omnes sentiunt. Quidam quod in *Lucanis* Pyrrhi bello primum vidissent apud hostes elephantos, i.e. quadrupedes cornutas (quos enim dentes multi dicunt, sunt cornua) *lucam bovem* appellasse. Alii id vocis à *Libya* provenisse contendunt. Adversus utramque sententiam VARRO n) maluit *lucas* derivare ab *luce*, quod longe relucerent propter inauratos regios clypeos, quibus eorum tum ornatæ erant turres. Sed videtur, si *lucas* à *luce* est, significare potius orientalem vel meridionalem seu bovem ex Asia, Africa, aliisve provinciis, quæ Romanis ab ortu & incremento solis erant, peregre venientem. Quemadmodum *Lucas* etiam ceu proprio nomine vocatur, qui prima luce vel sole oriente nati sunt. Vel denique *lucas* ab elevatione versus lucem ac ingenti mole vocatur: quod idem voluit *Elephantis* nomen. Atque hinc inde etiam *Lucas* sanctus Domini & Salvatoris nostri Apostolus ISIDORO o) est quasi *ipse consurgens, sive elevans, eo quod elevaverit per prædicationem Evangelium post alios.*

XIII.

Opus denique fuerit indicare, quid Romani veteres per *grave as* intellectum voluerint: quibus ut ut levissimis vocibus, aliquando gravissimi Viri non sufficiebant, sensum inde, quod sciam, recte & quantum satis est, eruendum. BVDÆVS saltem haud infimi nominis Antiquarius, p) & ALEXANDER AB ALEX. q) cujus nomen quoque pervulgatum est, æs grave *non signatum* interpretantur. Quam sententiam post tantos viros deinde etiam incauti erroris alii recipiebant. Sed falluntur; quod manifeste colligimus, ex FESTO, r) qui *grave as*, inquit, *dictum à pondere, quia deni asses, singuli pondo li-*

m) VARRO de lingua Latina lib. 6. c. 3. n) l. c. o) Orig. lib. 7. c. 9. in fine. p) De Asse lib. 1. & 5. q. Lib. Genial. 4. c. 15. r) In voc. *Grave as.* Confer. PLINIVS Hist. natur. lib. 33. cap. 3.

libras efficiebant, denarium ab hoc ipso numero dictum. Sed bello Punico populus Romanus pressus aere alieno ex singulis assibus librariis senos fecit, qui tantundem valerent. Item nummi quadrigati & bigati à figura caelatura dicti. Vel quis ignorat, post Servii Regis tempora, qui primus suis pecuniam dedit, s) Romanos non ut antea rudi & informi, sed potius signato vel ad hoc unice comparato aere usos fuisse. Sed tamen aes signatum istud in solutionibus pendi plurimum consuevit: atque inde *aes gravum*, magnam aeris & pecuniae summam significat. t)

XIV.

Restat Tabula *L. Scipioni*, filio *Barbati*, anno ab V. Cond CCCCXCIV. primo post illam Duilianam, tunc temporis Consuli, Censori, & Corsicae Aleriaeque devictori posita: quam denique literis reviviscentibus tumulo suo ad portam Capenam effoderunt, & inscriptionem deprehenderunt hoc modo & ordine positam: v)

R 3 HONC

s) Qui fabulas tractant, Jano aeris signati inventum adscribunt. Vid. JOH. BAPTISTA CASALIVS de profanis & sacris veteribus ritibus part. 3. c. 17. VINCENTIVS CHARTARIVS in dem neu eröffneten Götzen-Tempel p. m. 16. seqq. & 20. seqq. t) Confer. plur. MARCELLVS DONATVS dilucidad. in Liv. lib. 4. p. m. 10. seqq. ROSINVS Antiq. Rom. lib. 8. c. 20. DEMPSTERVS paralip. ad Rosin. lib. 7. c. 31. p. m. 721. NIEVPOORT comp. Antiq. Rom. sect. 4. c. 3. A LINGEN de origine & inventoribus pecuniae. v) Eam pluribus & data opera illustrarunt JACOBVS SIRMVNDVS & HIERONYMVS ALEANDER. Extat haec Scipionis columna, sed nuda, quoque in L. Annaei Flori editione, quae Amstelodami anno 1702 in 8. majori ex recensione JOH. GEORG. GRAEVII cum notis Variorum prodiit, tom. 1. pag. 156. In JACOBI FACCIOLATI V. C. & Philologi Patavini dissert. de ortu, interitu ac reparatione Latinae linguae. Et nuperrime in JOH. GEORGII WALCHII Professoris nunc Jenensis Celeberrimi Historia critica Latinae linguae cap. 1. pag. 28.

Reinef. Inscr. Cl. VI. 34.

HONC. OINO. PLOIRVME. CONSENTIONT. R.
DVINORO. OPTVMO. FVISE. VIRO.
LVCIOM. SCIPIONE. FILIOS BARBATI.
CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC. FVETA.
HEC. CEPIT. CORSICA. ALERIAQVE. VRBE.
DEDET. TEMPESTATEBVS. AIDE. MERETO.

Jacobo Sirmundo interprete:

Hunc unum plurimi consentiunt Romæ,
Bonorum optimum fuisse virum,
Lucium Scipionem. Filius Barbati.
Consul, Censor, Ædilis hic fuit.
Hic cepit Corsicam, Aleriamque Urbem
Dedit tempestatibus ædem merito.

Monumentum istud Latinitatis, ut ut proxime ad Duilianam accederet Tabulam, longe tamen hanc atque alia hactenus allata antiquioris seculi fragmenta, verborum ruditate, nisi me fallunt omnia, superat ac insignem pueritiæ infirmitatem prodit. *Honc* scriptitarunt pro *hunc*, V atque O vocalibus commutatis: ut etiam in verbis proxime sequentibus, *Consentiont*, *Luciom*, *Filios*, *Consol.* x) Supra vidimus, y) OE pro V. positam fuisse diphtongum. Atqui nostra nos etiam Tabula docet, eundem fere locum tenuisse OI, ut in *oino* prò *unum*, & *ploirume* pro *plurimi*. Ita *coilum* pro *cœlum* quoque veteres scriptitarunt. NÆVIUS poëta: z)

Quei

x) Vid. hujus capitis §. 4. y) Hujus capitis §. 9. z) Ab initio belli Punici primi versibus jambicis descripti. Confer. GVIL. MERVLA in erudito ad Ennium commentario. & G. J. VOSSIVS de Historicis Latinis lib. 1. c. 2. p. m. 8.

Quei terrai Latiai hemones tuserunt
Vires fraudesque Poinicas fabor.

Et PLAVTVS: a)

ME. *Ego istic mihi hodie apparari jussi apud te proilium.*
EROT. *Hodie id fiet.* ME. *In eo uterque pro ilio potabimus.*
Ubi pervenusta est in vocibus *proilium* & *pro ilio* paranomasia, quæ non reperitur in voce *prælio*, ut textus vulgares habent. Deinde confirmatur assertum nostrum, b) I in E literam antiquitus commutatam fuisse, vocabulis *ploirume*, *fueta*, *hec*, *dedet*, *tempestatebus* atque *mereto*. Quid sibi *Duinoro* velit, facile intelligimus, quando nobis in memoriam revocamus, vetustissimos *Duonum* pro *bonum*, quemadmodum *Duis* pro *bis* & *Duellum* pro *bellum* dixisse. c) De *optumo* pro *optimo* sat alibi dictum. d) *Fuise* pro *fuisse* ejusdem literæ duplicationem respuit. e) *Fueta* pro *fuit* vocalis in fine adjectionem significat, cujus rationem, uti aliorum in scriptura sua ab Latinis antiquioribus institutorum, nullam dare valemus. Sic quoque consonantis in fine detractionem videmus per totam columnam in vocibus *oino*, *duinoro*, *optumo*, *viro*, *Scipione*, *urbe*, *aide*. Ultimo notamus, occasione verborum *aidilis* ac *aide*, Æ Latinorum antiquissimos Græca consuetudine per AI scriptitasse, ut *aulai*, *pictai*, *musai*. f) Atque SCALIGERO teste, g) in veteribus monumentis atque libris semper *Aimilius* pro *Æmilius*, & *aigrum* pro ægrum h) legitur. Ita PLAVTVS adhuc, licet virili Latinæ linguæ ætati proximus: i)

Is

---

a) Menæchm. Act. 1 sc. 3. b) Hujus capitis §. 7. c) Vid. FESTVS in his voc. Confer. hujus capitis §. 2. c) hujus cap. §. 8. e) Confer. h. c. §. 10. f) Vid. FESTVS in AE. g) In Emendationibus ad hanc syllabam. h) Ibid. ad voc. *Ægrum*. i) Milit. Gloriof. Act. 2. sc. 1.

Is publice legatus Naupactum hinc fuit,
Magnai Reiipublicai gratia.

Inſcriptioque vetuſta: k) PROLEG. PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC. ET. VALLIS. POENIN Et alia: l) P. VEIDIVS. P. F. POLLIO. CAESAREM. IMP. CAESARI. AVG. ET. COLONIAI. BENEVENTANAI. Mittimus cætera; quandoquidem inſtituti noſtri non eſt, analytice examinare omnia, ſed ex allatis tantummodo præmonſtrare quam diverſe & corrupte nonnunquam animi ſenſa literis communicaverint priſci Romæ Cives, ut ex ſcriptura de loquendi ratione eorum ſaltem quædam judicare valeamus. *Fortaſſe enim ſicut ſcribebant, etiam ita loquebantur.* m)

XV.

Neque nos nunc variorum curamus querelas, quod inſcriptiones ejusmodi plerumque à communiori lingua toto coelo diſcrepare ſoleant: id eo magis, cum etiamnum videre liceat, quantum inſcriptiones cætero ſat elegantes ab rudioribus ſculptoribus deformentur, ita, ut cultiſſimi quoque & optimi, quod ſub Auguſto & paulo ante contigit, Latinæ linguæ ſeculi reperta fuerint monumenta haud infrequentia contra ipſas Grammaticorum regulas turpiſſime confecta: quibus ex. gr. ſcriptum legatur, *ab aliquis* pro *ab aliquibus*, *con quem* pro *cum quo*, *à cenſus*, pro *à cenſibus*, *ejus pietatem præſtantiamque cauſa* pro *pietatis præſtantiæque cauſa*, *ob memoriæ meritis ſuis* pro *ob memoriam & merita ſua* & ſexcenta alia.

---

k) Apud GRVTERVM pag. 376. num. 6. l) Apud ALDVM MANVTIVM in Orthographia pag. 610. m) QVINTILIANVS Inſtit. Orator. lib. I. c. 7.

alia. n) Neque solum hæc vitia sculptorum erant; sed ipsorum quoque amanuensium seu antiquariorum, qui codices & volumina conscribere debebant, ignorantiam vel incuriam tantùm fuisse constat, ut multa hinc inde menda irrepserint, quæ fucum lectori sæpe faciunt ac difficultates non modicas scriptis aliorumingerunt. o) Hæc atque alia non nemini persuadere facile potuissent, ut vix ac ne vix quidem de stilo sermonis Romani hoc tempore usitato verba facere ex utraque nobis promulgata Tabula ausus fuerit. Ejusmodi vero nullum, quantum conjicere quidem valemus, in istis publica auctoritate & cura majorum positis monumentis obvenire, utriusque consensus & tot aliorum, quibuscum ista conferre licuit, abs nobis procitata testimonia loquuntur. Quibus adeo freti asseverare nulli dubitamus, quod pristina asperitate nondum excussa, hoc adhuc tempore sua velut infantia balbutiente, lingua Latina quam maxime fuerit à subsecuturi temporis decore, ornatu ac splendore aliena; ac etiamnum nobis tota obsoletiori veste induta appareat. Quod ne cui mirum videatur, in memoriam revocemus inter est, civitate continuis vexata discriminibus atque turbis, imo pugnis bellisque cum vicinis populis, ac invicem secum ipsis jugiter imminentibus, vix ludos literarios, nedum liberaliorum artium vel elegantioris disciplinæ scholas adiisse Romanam juventutem; sed potius earum loco, quod genti ab origine bellicosæ atque rudi magis placuit, castra mili-

S taria

n) Stili lapidarii menda insigni catalogo exposuit Doctiss. Auctor des geöffneten Antiquitäten-Zimmers cap. 6. §. 4. Confer. GEORGII FABRICII Antiquitatum monumenta. o) Vid. CAROLVS DV FRESNE præfat. Glossar., §. 6.

taria frequentata fuiſſe: cum incauti penitus erroris pro ingenio hominum & hujus ævi moribus continuo, victricibus armis, nec aliunde, nominis gloriam ſibi eſſe quærendam, exiſtimaverint. Atque hinc etiam eſt, ſi quando literatores ſurgerent altius, & diſcere bonas artes Romanæ juventuti perſuaderent, p) quod haud aliter quam ſub novitatis deteſtabili quodam genere ſtuduerint iſtas omnibus ſuſpectas & odioſas reddere ſimul atque auctores earum, inſigni acerbitate & ſumma elegantioris Muſæ averſatione, ad unum omnes ditionibus ſuis exulare juſſerint.

---

p) Vid. SVETONIVS lib. de Claris Rhetoribus c. 1. ſtatim ab initio. A. GELLIVS noct. Attic. lib. 15. c. 11.

TANTVM.